

I can achieve
the highest!

Up there where
we belong

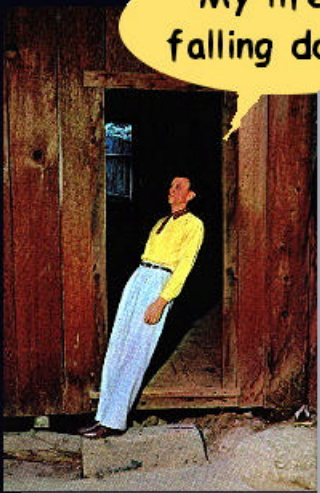
I feel so down

EL CAMP CONCEPTUAL DE LA METÀFORA

*Llenguatge i pensament: la metàfora
com a procés cognitiu en anglès i català.
El cas de les metàfores orientacionals.*

My life is
falling down

Our future
is ahead

Treball de fi de carrera per a la Llicenciatura de
Filologia Catalana.
Universitat Oberta de Catalunya
Ma Alba Serra Camps
Gener 2005

© Ma Alba Serra Camps . Reservats tots els drets. Està prohibida la reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol mitjà o procediment, compresos la impressió, la reprografia, el microfilm, el tractament informàtic o qualsevol altre sistema, així com la distribució d'exemplars mitjançant lloguer i préstec, sense l'autorització escrita de l'autora.

ÍNDEX

1.- INTRODUCCIÓ I OBJECTIUS	6
2.- LA METÀFORA EN EL MARC DE LA LINGÜÍSTICA COGNITIVA	9
2.1.- LA METÀFORA ESTILÍSTICA CLÀSSICA VS. L'APROXIMACIÓ COGNITIVA. BREU HISTÒRIA DEL CONCEPTE DE METÀFORA	9
2.2.- FUNCIÓ DE LA METÀFORA EN EL CONEIXEMENT HUMÀ. PERCEPCIÓ DEL MÓN I COMPRENSIÓ DE LA REALITAT	17
3.- CONCEPTE DE METÀFORA ORIENTACIONAL	20
3.1.- CONCEPTES FONAMENTALS	20
3.2.- LES BASES FÍSQUES DE LA METÀFORA ORIENTACIONAL. LA CREACIÓ DE LES METÀFORES ORIENTACIONALS.....	22
3.3.- LA METÀFORA ORIENTACIONAL INCORPORADA A L'IDIOMA I LA METÀFORA ORIENTACIONAL CREATIVA	24
3.4.- ELS REFRANYS I LES DITES	25
3.5.- EXISTEIX LA METÀFORA ORIENTACIONAL COM A ENS INDEPENDENT?	27
3.6.- LA IMPORTÀNCIA DEL CONTEXT EN LA COMPRENSIÓ DE LA METÀFORA I DE LES METÀFORES ORIENTACIONALS EN PARTICULAR.....	28
4.- DIFERENTS TIPUS DE METÀFORA ORIENTACIONAL	31
4.1.- GEOMÈTRIQUES:	31
• A DALT – A BAIX ; DAVANT – DARRERE ; DRETA – ESQUERRA ; DINS – FORA ; PETIT - GRAN; CURT - LLARG; ALT - BAIX; NORD- SUD; CENTRE - PERIFÈRIA; ETC	
4.1.1.- LA METÀFORA ESPACIAL COM A METÀFORA ORIENTACIONAL	36
4.2.- SENSORIALS	36
• FRED - CALENT; CLAR - FOSC; DUR - SUAU; SÒLID - LÍQUID; RÀPID - LENT; ETC.	

5.- ALTRES CONSIDERACIONS SOBRE LA METÀFORA ORIENTACIONAL	38
5.1.- L'ORIENTACIÓ VERBAL EN ANGLÈS	38
5.2.- LA METÀFORA ORIENTACIONAL VECTORIAL	39
5.3.- LA METONÍMIA COM A CAS PARTICULAR	39
6.- L'EXPRESSIÓ DE LA METÀFORA ORIENTACIONAL EN DIVERSOS CAMPS LÈXICS EN ANGLÈS I EN CATALÀ	40
6.1.- LA METÀFORA ORIENTACIONAL EN LA DESCRIPCIÓ DE L'ESTAT D'ÀNIM	40
6.2.- LA METÀFORA ORIENTACIONAL EN L'ARQUITECTURA	42
6.3.- LA METÀFORA ORIENTACIONAL EN LA INFORMÀTICA	43
6.4.- LA METÀFORA ORIENTACIONAL EN LA MEDICINA.....	44
6.5.- LA METÀFORA ORIENTACIONAL EN LA CIÈNCIA	46
6.6.- LA METÀFORA ORIENTACIONAL EN LA GASTRONOMIA.....	47
6.7.- LA METÀFORA ORIENTACIONAL EN L'ECONOMIA	48
6.8.- LA METÀFORA ORIENTACIONAL EN LA POLÍTICA	49
6.9.- LA METÀFORA ORIENTACIONAL EN ELS ESPORTS	51
6.10.- LA METÀFORA ORIENTACIONAL EN LA MÚSICA	52
6.11.- LA METÀFORA ORIENTACIONAL EN LA RELIGIÓ	53
6.12- METÀFORES ORIENTACIONALS EN RELACIÓ A CONCEPTES QUANTITATIUS. UN CAS PARTICULAR	54
7.- DIFERÈNCIES REGIONALS	55
8.- TRADUCCIÓ DE LA METÀFORA	57
9.- CONCLUSIONS	60
BIBLIOGRAFIA COMPLEMENTARIA	64

SUMARI

Durant segles la metàfora ha estat considerada, només, com un recurs literari i fins i tot, en alguns moments, ha arribat a estar desprestigiada. En les últimes dècades, però, ha pres un nou caràcter dins el marc de la lingüística cognitiva. Actualment, i a partir dels estudis de Lakoff i Johnson (1980), ja no és un mer instrument estilístic sinó que és considerada i estudiada com un reflex de les arrels profundes del pensament i l'enteniment humà. Tant és així, que lluny de ser usada només en la literatura, la nostra parla diària està plena de metàfores de les quals, amb prou feines, ens adonem. Aquest fet sembla que és, a més, universal i independent de la llengua que sigui objecte d'estudi.

Aquest treball analitza un tipus de metàfores particulars en les llengües catalana i anglesa. En concret, les metàfores *orientacionals*¹ o metàfores que es basen en analogies amb la distribució espacial i geomètrica, tant del cos humà com del món que ens envolta.

Després d'emmarcar la metàfora dins les teories cognitives, es fa un repàs a les formes genèriques que adopten les metàfores orientacionals. A continuació, es compara l'expressió lingüística d'aquestes metàfores, en català i anglès, en diversos camps de la parla diària habitual: llenguatge polític, arquitectònic, informàtic, expressió de l'estat d'ànim, llenguatge religiós, mèdic, científic, esportiu, gastronòmic, econòmic i musical. Comparacions, basades en un corpus propi, amb evidents aplicacions pràctiques com, per exemple, l'àmbit de la traducció.

ABSTRACT

Having been considered for centuries as a mere literary recourse - even denigrated - , metaphor has achieved, during the last decades, a new character and importance within the so called Cognitive Linguistics. Nowadays, as a result of the studies developed by Lakoff and Johnson (1980), metaphor is not just an stylistic instrument any more, but an expresion of the deepest roots of the human thinking and understanding. So clear that, instead of being used only in literature, our daily speaking is full of metaphors which we don't even realize about. Moreover, this seems to be an universal fact, independently of the studied language.

This paper analyzes one particular type of metaphors, in both English and Catalan languages. Specifically, the so called "orientational metaphors" or metaphors based in analogies with the spatial and geometric distribution of our environment, our human body or the world around us. After framing the metaphor within the current cognitive linguistic theories, the generic way these orientational metaphors are expressed is studied. Hereafter, this work compares their particular expresions, in both English and Catalan, in several common daily areas of our speech: politics, architecture, computers, description of our state of mind, religion, medicine, science, sports, gastronomy, economy and music. Those comparisons, based in a proprietary corpora, can have evident practical applications in, for instance, translations between both languages.

---

¹ El mot *orientacional* és, de fet, un anglicisme, i per tant, no és admès ni pel DIEC, ni per la RAE. Malgrat això, el mantindrem per tal de seguir la terminologia emprada en la traducció del llibre de Lakoff i Johnson, "Metaphors we live by".

*Davant la mort, que porta
secrets senyals del rostre
que jo veig en mirar-me,
cerco amb ells extingides
veus del mar, pas de núvol,
les distants primaveres.*

*Trist i lliure, camino,
davant la mort que em mira,
a la llum, per la plata
antiga dels meus versos.*

Salvador Espriu

*In the time of my confession,
in the hour of my deepest need
When the pool of tears beneath my feet flood every newborn seed*

*There's a dyin' voice within me reaching out somewhere,
Toiling in the danger and in the morals of despair.
Don't have the inclination to look back on any mistake,
Like Cain, I now behold this chain of events that I must break.
In the fury of the moment I can see the Master's hand
In every leaf that trembles, in every grain of sand.*

Bob Dylan

1.- INTRODUCCIÓ I OBJECTIUS

Les paraules que pronunciem són més que simples sons que identifiquen un objecte. Són més que codificacions i combinacions sonores que, de manera biunívoca, relacionen elements de la vida real amb denominacions. Són més que un "rètol" que identifica una cosa, com algun cop va suggerir Sant Agustí en les seves *Confessions*.

Ben al contrari del que ocorre en una comunicació automàtica – com podria ser la que s'estableix entre dos ordinadors connectats per mòdem – les paraules que diem i escoltem, ens provoquen sentiments, idees annexes, analogies i reaccions no inscrites en el significat directe de cada paraula.

Sempre ha existit un notable interès, per part dels filòsofs, d'estudiar el significat de les paraules. I, en especial, per aquelles expressions que no es poden entendre literalment sinó que, de manera natural, evoquen conceptes abstractes a través de l'analogia, la comparació i una comprensió profunda i, gairebé innata, del sentit no literal de la frase.

Llegint el versos d'Espriu que obren aquest treball ningú no entén que un subjecte anomenat *Mort* es planti davant nostre. Ningú no entén que Bob Dylan vulgui dir que les nostres llàgrimes hagin format un toll sota els nostres peus. Ningú no entén aquestes expressions literalment. Per contra, amb Espriu, ens sentim còmplices d'aquest sentiment immens de solitud i d'enfrontament amb el fet de morir, de tot el que podem pensar, enyorar, recordar quan arriba el fi de la vida. Així també, amb Bob Dylan, pensem en aquests moments de desesperació, de buit interior, del fi d'alguna cosa davant la qual girem la mirada a un ens superior.

En els dos casos, les frases, àmpliament metafòriques, ens fan arribar a un significat molt més complet, ric, humà, proper i profund que el que haguéssim assolit d'haver-ho expressat de forma literal.

Aquesta forma d'usar un vocable en lloc d'un altre, per analogia, comparació o contrast, de manera que, no només no es veli el significat del que volem expressar sinó que, a més a més, s'aclareixi més i més profundament és el que s'anomena **metàfora**.

En aquest marc, la metàfora es pot entendre ja no com un mer recurs lingüístic per embellir la frase, sinó com un recurs cognitiu i cerebral que s'usa per a traslladar a l'interlocutor allò que, de veritat, es vol expressar i que seria molt difícil de fer mitjançant una interpretació literal. Es pot dir, per tant, que la metàfora és un reflex del mateix pensament.

Les metàfores poden ser de diferents tipus. Aquest treball se centra en les metàfores que comparen no un concepte amb un altre concepte, sinó *un conjunt de conceptes amb un altre conjunt de conceptes*, i que en molts casos, utilitzen analogies i comparacions geomètriques i d'espai. És a dir, són expressions que en moltes ocasions – però no sempre – estructuren conceptes *situant-los* en un espai virtual geomètric.

Alguns exemples d'aquest tipus de metàfores que, seguint la nomenclatura habitual, denominarem *orientacionals*² són:

- *Mai no m'havia sentit tan enfonsat*
- *No pots caure més baix!*
- *Aquest equip té la moral pels núvols*
- *I am so deeply sad*
- *You are at the top of your success*
- *He has a bright future ahead.*
- *Stand up and face the problem*

En totes les expressions anteriors, es compara el conjunt "a dalt / a baix" amb el conjunt "bo / dolent", és a dir, la posició geomètrica, orientacional, del concepte principal ens transmet allò que es vol expressar. En general, situar el concepte a dalt o davant sembla connotar alguna cosa positiva, mentre que situar-lo a baix o darrere connota una situació negativa.

Així també, la forma en la qual s'expressa aquest tipus de metàfores, varia en cada idioma. Pot variar perquè "la posició" en què se situa el concepte canvia (per a un mateix significat), o bé perquè l'ús és més o menys extens en un idioma que en un altre.

L'objectiu d'aquest treball és, precisament, analitzar la forma que aquestes metàfores orientacionals prenen en els idiomes català i anglès, comparant-les i estudiant la seva incidència en diversos camps de la parla quotidiana.

---

² Vegeu consideracions realitzades en la nota 1 del Sumari. En lloc de l'anglicisme, no acceptat, d'*orientacional* potser es podrien usar les denominacions *metàfora de situació*, *metàfora de posició*, *metàfora orientada*, *metàfora euclídea* (al·ludint a la component geomètrica) o *metàfora de coordenades* (al·ludint que situen els conceptes en certes coordenades de l'espai).

O, dit d'una altra manera, saber si les expressions lingüístiques de les metàfores orientacionals del català són les mateixes que les de l'anglès i, si no ho són, establir-ne l'equivalència adequada.

Els objectius d'aquest treball són:

- Inventariar formes metafòriques orientacionals en anglès
- Inventariar formes metafòriques orientacionals en català
- Determinar similituds
- Determinar antagonismes
- Observar si existeixen variacions metafòriques orientacionals entre els diversos dialectes del català i de l'anglès

Com hem dit, la metàfora representa no només una forma d'expressar un concepte sinó que és la plasmació d'una manera de concebre la vida, un mateix, i els altres. Per tant, si entenem el motiu d'una metàfora, de la seva gènesi, podrem comprendre millor el pensament de qui utilitza aquest idioma. I podrem, per exemple, produir millors traduccions, atès que sabrem no només el que s'ha dit, sinó també el que es volia dir.

L'interès del projecte, per tant, rau a establir un marc comparatiu coherent i complet d'un tipus de metàfores (les orientacionals) entre l'anglès i el català que ajudin a entendre millor el seu ús, la raó del seu ús, la casuística del seu ús i la forma més correcta d'equivalència i traducció.³

---

³ En el passat ja s'han fet treballs d'aquest tipus amb parelles d'altres idiomes, per exemple, un estudi similar sobre la comparació de metàfores orientacionals entre el japonès i l'anglès es pot veure: Yumiko T.; "Investigating Up-Down and related metaphors". Mie University, Department of English. Master Theses. Mie, 2002 a <<http://www.cc.mie-u.ac.jp/~lq20106/eg5000/master2002-3.html> >.

2.- LA METÀFORA EN EL MARC DE LA LINGÜÍSTICA COGNITIVA

2.1.- La metàfora estilística clàssica vs. l'aproximació cognitiva. Breu història del concepte de metàfora

La metàfora ha existit des que l'home va desenvolupar el llenguatge. Els escrits més antics ja estan plens de metàfores. La paraula metàfora prové de la grega *metaphorá* (μεταφ ??). Formada per *meta* ("sobre") i per l'arrel *pherein* ("transportar", "portar"). Aquest concepte de *transport* ha estat present sempre en les definicions del concepte.

Així,⁴ per a Aristòtil la "metàfora consisteix en aplicar a una cosa una paraula que perteneix a algo distintiu"; mentre que per a Ciceró: "Translatio similitudinis est ad verbum unum contracta brevitatis"; i per a M. de Vendôme (s. XIII): "Metaphora alicujus verbi usurpata translatio". Per a F. d'Herrera la metàfora es produeix "cuando traspasamos en virtud una palabra de su propio y verdadero significado a otro no propio, pero cercano por la semejanza que se tiene de él" mentre que per a Max Müller, "la metàfora consisteix en la aplicació del nom d'un objecte al qual perteneix pròpiament a un altre en el qual descobreix la ment una certa classe de participació en les particularitats del primer". I per a H. Werner (1919): consisteix a "sustituir la expresi3n de la representaci3n por otra m3s o menos gr3fica".

La ret3rica cl3ssica concep la metàfora com una comparaci3n que es pot donar per substituci3n de conceptes (*in praesentia*) o per abreviatura (*in absentia*). Seria, per tant, un trop estilistic que utilitzaria la semblan7a i que consistiria en un despla7ament per comparaci3n per assolir una ampliaci3n del sentit de les paraules. Aquesta forma d'entendre la metàfora com a joc lingüistic és la que predomina en els nostres diccionaris. Així, el DIEC⁵ defineix la metàfora com:

f. Figura de pensament que es fa quan s'empra un mot que expressa literalment una cosa per a expressar-ne una altra que tingui una certa semblan7a amb aquella

Aristòtil fou, potser, el cl3ssic que m3s interès va dedicar a la metàfora. D'ell arranca el concepte de metàfora com a comparaci3n.⁶ Ens diu que "La metàfora consisteix en donar a una cosa un nom que tamb3n perteneix a una altra; siendo la transferencia de g3nero a especie, o de una especie a g3nero, o de especie a especie, o basada en una analogía".⁷ Per al grec, la metàfora és un element del llenguatge que, mitjan7ant aquest *transport* de definicions, té com a funci3n principal la de transformar el llenguatge ordinari, conferir una qualitat po3tica, és a dir, dotar-la de qualitat art3stica. Així ho escrivia en la seva *Ret3rica*: "La metàfora, m3s que nada es la que da claridad y agrado y distinción".⁸ Però, en aquesta concepci3n, el món i les paraules són dos espais separats i la forma en què alguna cosa es diu no afecta l'element del qual es parla. El llenguatge és una manera de descriure la realitat però no de canviar-la. Aristòtil no s'oposa a l'ús de les metàfores però sí que preveu que aquestes han de ser adequades.

---

⁴ Totes les definicions d'aquest paragraf s'han pres de Debatin, B.; "Literatur zur Metaphertheorie / Literature on the Theory of Metaphor" a

<<http://culturitalia.uibk.ac.at/hispanoteca/Lexikon%20der%20Linguistik/ma/METAPHER%20%20Met%C3%A1fora.htm>>

⁵ DIEC. IEC. Enciclopèdia Catalana i Edicions 69. Barcelona, 1995, p. 1209.

⁶ Es pot llegir una reflexi3n interessant sobre la comparaci3n i la metàfora en la filosofia aristot3lica en "La comparaci3n en Arist3teles". Hemeroteca Virtual ANUIES, ESTUDIOS: Filosofía - historia- letras. Otoño 1986 a <<http://www.hemerodigital.unam.mx/ANUIES>>.

⁷ Aristòtil; "Po3tica". Traducci3n de Garc3a Yebra. Gredos. Madrid, 1974, p. 1457 i ss.

⁸ Aristòtil; "Ret3rica". Traducci3n de Qui7n Racionero. Gredos. Madrid, 1990, p.1405b i ss.

Perquè, en cas contrari, la metàfora no assoleix la seva funció de transport, de fer *veure* les coses amb major claredat. Prevé, per tant, de l'ús indegut i proposa evitar-ne la utilització en les definicions o en la dialèctica.⁹ Precisament, alguns autors¹⁰ han vist en aquesta proposta i en la rígida distinció que Aristòtil fa entre Retòrica, Poètica i Dialèctica, un intent de desterrar la metàfora del llenguatge científic i filosòfic i de circumscriure'l, únicament, a la Poesia.

Malgrat que Aristòtil concep la metàfora bàsicament com un trop lingüístic, es pot observar que existeix, dins del seu concepte, una vessant més profunda en atorgar a la metàfora aquesta funció de *veure*, de *clarificar*, és a dir de transportar no ja només una denominació sinó un concepte, un pensament, entre els interlocutors. És a dir, una funció cognoscitiva primitiva,¹¹ com ho prova el fet que el mateix Aristòtil indica que "La metàfora aporta conocimientos nuevos: (...) las palabras inusitadas o glosas las desconocemos, las palabras propias las sabemos ya, y es la metàfora la que nos enseña especialmente".¹²

Plató, per contra, fou un dels detractors més grans de la metàfora (si bé, al seu torn, també va ser un del seus majors usuaris) ja que, per a ell, el llenguatge figuratiu allunyava l'oient de la veritat, per això afirmava que els poetes només són *creadores de apariencias*.¹³ Com diu Diego Parente, aquest concepte implica que "la expulsión del poeta, y la consiguiente deportación de la metàfora, son las únicas respuestas posibles ante una práctica que no nos da ninguna verdad".¹⁴

La visió de la metàfora com a element de transport lingüístic i estilístic, fou seguida per Ciceró Horaci, Longino, Quintilià i molts altres fins al Renaixement.. Però, malgrat que amb Aristòtil, es mantenia un cert fons cognitiu, aquesta variable s'anà perdent a poc a poc: "Gradualmente, la valoración positiva que Aristóteles había hecho sobre la metàfora se va disolviendo para acercarse a una posición más proclive al platonismo, es decir, a la desestimación de las relaciones entre metàfora y conocimiento".¹⁵

Foren el racionalisme i l'empirisme del s. XVII els que definitivament van considerar la metàfora com a purament estilística i en van promoure la seva eliminació total del llenguatge. Així, per a Locke o Hobbes, la metàfora apareix com un recurs que pot cegar la claredat de la raó. Així, ens diu Locke que las metàforas "insinuate wrong ideas, move the passions, and thereby mislead the judgment".¹⁶

---

⁹ En aquest sentit, es interessant veure l'article de Grey,W.; "Metaphors and meaning". *Minerva-Journal of Philosophy*. Vol4, 2000 on es mostra la validesa d'aquesta asserció també en els nostres dies amb algunes exemples de metàfores fallides, especialment en el llenguatge polític, com la realitzada pel President dels EUA, G. Ford : *Solar technology can not be introduced overnight*.

¹⁰ Hawkes,T.; "Metaphor". Routledge. Londres, 1989.

¹¹ Es pot veure una profundització interessant sobre la filosofia d'Aristòtil i el concepte de metàfora a Marcos, A.; "Aristóteles y otros animales". PPU. Barcelona, 1996.

¹² "Retòrica"; 1410b 13-15, Op. Cit. a 8. Així també, apareixen reflexions interessants sobre el valor cognitiu en la metàfora clàssica a Barceló, J. ; "La función cognoscitiva de la metàfora en la retórica antigua". *Boletín del Instituto de Filología*, 31:1. Universidad de Chile. Santiago de Chile, 1980, p. 97-110.

¹³ Plató; "República". Traducció de J.M. Pabón i M. Fernández, Madrid, Instituto de Estudios Políticos,1969, p. 605c.

¹⁴ Parente,D.; "Literalidad, metàfora y cognición". *Revista de Filosofía*, nº 11. Grupo RATIO de Investigación filosófica de la Universidad de Mar de Plata. Argentina, 2001.

¹⁵ Parente,D.; "La metàfora como instrumento cognitivo . Una crítica de la concepción experiencialista de G. Lakoff y M. Johnson". Tesis. Grupo RATIO de Investigación filosófica del Dept. de Filosofía de la Universidad de Mar de Plata. Argentina, 2001.

¹⁶Locke; "An essay on human understanding". Book 3, cap. 10. També disponible a <<http://www.arts.cuhk.edu.hk/Philosophy/Locke/echu/>> .

Per als racionalistes aquest trop no aporta res perquè aquesta translació de significat, pot ser reemplaçada per altres parafrasis, literals, sense cap pèrdua de significat. És a dir, és merament ornamental i prescindible i per això recomanen no fer-la servir.

En el cantó oposat, davant la visió racionalista, apareix una visió romàntica liderada per Shelley, Wordsworth i Coleridge, en què la metàfora es valora com un element imaginatiu que permet la presa de contacte amb la realitat mitjançant la creació i la fantasia. Sostenen que la metàfora no només no obscureix el raonament sinó que el seu ús ens aporta nous significats. Sota aquesta visió, la metàfora té ja una funció cognitiva clara, atès que ens fa aprendre conceptes que no podríem adquirir només amb la raó.

Posteriorment, Nietzsche atorga un caràcter filosòfic important a la metàfora quan afirma: "¿qué es entonces la verdad? Un tropel de metáforas, metonimias, antropomorfismos, en resumidas cuentas, una suma de relaciones humanas (...) las verdades son ilusiones de las que se ha olvidado que lo son; metáforas que se han gastado y han quedado sin fuerza, monedas que han perdido su troquel y no se las considera ya como monedas sino simplemente como metal",¹⁷ afirmació que ja anuncia algunes de les teories cognitives futures més importants.

A principis del segle XX, Peirce concep la metàfora com un cas particular de les icones. Al contrari que en un diagrama (un mapa, per exemple) on una única realitat (el territori real) es pot descriure de dues maneres (amb un relat literal d'aquest territori o amb el mapa), la metàfora posa en relació dos conceptes que no comparteixen un punt comú. Així, en dir que *la meua vida està en un pou profund*, els conceptes de *vida* i de *pou* no es refereixen a una única realitat. El paral·lelisme només es pot donar mitjançant una tercera relació auxiliar (en aquest exemple, *la zona inferior és pitjor que la superior*). Peirce separa, així, la metàfora de la comparació clàssica per analogia.

I és en aquest punt quan entren en joc les concepcions modernes, realment cognitives, de la metàfora. Amb els treballs de Black¹⁸ la metàfora deixa de ser un element lingüístic en afirmar que "las metáforas no sólo renombren una entidad, sino que hacen una afirmación".¹⁹ Amb la seva *teoria de la interacció*, Black dota la metàfora d'un caràcter cognitiu. Això resulta de la seva capacitat de relacionar un subjecte principal amb un altres subsidiari mitjançant un sistema associat de llocs comuns. Aquest "sistema associat" de coneixements compartits permet una complicitat entre els oients que genera noves idees i interpretacions.²⁰ La metàfora és, per tant, un *vehicle* de transmissió de pensament i crea nous referents entre els parlants, noves perspectives sobre la realitat ja existent, el què dona sentit al concepte de creativitat.

Al 1970, Michael Reddy publica *The Conduit Metaphor*²¹ on manté la tesi que la parla ordinària i quotidiana de l'idioma anglès està plagada de metàfores de les quals els parlants amb prou feines ens adonem. És a dir, no es pot defensar que la metàfora és un mer instrument estilístic

---

¹⁷ Nietzsche, F.; "Sobre la verdad y mentira en sentido extramoral". *Cuadernos Teorema*, nº36. Valencia, 1989, p.10 i ss.

¹⁸ Black, M.; "Metaphor". *Models and metaphors*. Black, M. (ed.). Cornell University Press. Ithaca, 1962.

¹⁹ Citat en Steinhart, E. and Kittay, F.; "Metaphor". A. J. Mey, "Concise Encyclopedia of Pragmatics". Elsevier, 1998, p.576-581.

²⁰ Així, quan parlem del *camp de batalla industrial* no només posem en relació la guerra amb els negocis, sinó que ho fem a través d'un sistema associat que ens fa evocar camàndules, paranyes, batallons, i penallitats. És a dir, un nou i complet camp conceptual.

²¹ Reddy, M.; "The Conduit Metaphor". *Metaphor and Thought*. A. Ortony, Andrew (ed.). University Press Eng. Cambridge, 1970.

restringit a la literatura, sinó que representa una cosa innata i cosubstancial a la pròpia expressió de conceptes.²²

Reddy defineix el que anomena *el marco de la metàfora del conducto* que proposa que el llenguatge és concebut per les persones com un *recipiente* que transporta en el seu interior pensaments i sentiments d'un interlocutor a un altre. Per poder omplir aquest recipient, l'ésser humà extrau de la seva pròpia ment certs continguts que selecciona d'entre els que posseeix per a explicar adequadament – metafòricament – el que vol expressar, i els posiciona en el conducte del llenguatge, que al seu torn els transporta al receptor, qui els ha d'extreure i interpretar en el seu cervell. Segons Reddy, el 60% de les expressions normals entre interlocutors anglesos utilitzaven la metàfora com a conducte. Però, com es pot observar, aquesta translació se segueix donant encara en el llenguatge.

A partir de l'anàlisi de Reddy, George Lakoff i Mark Johnson van desenvolupar, en la seva obra *Metaphors we live by*²³ la tesi fundacional de la moderna teoria cognitiva de la metàfora. On, aquesta funció de transport clàssica de què hem parlat ja no es dona en l'àmbit del llenguatge, sinó en *nuestras propias mentes*.²⁴ La metàfora ja no és un conducte, un vehicle, un mode de transport, sinó que és un mode de pensament. Podríem dir que deixa de ser *software* lingüístic per a ser *hardware* cerebral. No és el llenguatge, sigui poètic o en prosa, el que és metafòric, sinó la pròpia ment humana. Els mateixos autors defineixen el seu estudi com una teoria *experiencialista*.²⁵ Aquest treball va donar pas a l'anomenada *lingüística cognitiva*, també denominada a vegades com a *semàntica cognitiva*. Conceptes similars són els de *gramàtica d'espais* o *gramàtica cognitiva* de l'obra de Langacker.

Com els autors indiquen "metaphor is not just a matter of language, that is of mere words. On the contrary, human thought processes are largely metaphorical. That is what we mean when we say that the human conceptual system is metaphorically structured and defined".²⁶

Sota aquest punt de vista, i en termes de Gordon Glow,²⁷ la metàfora és un agent actiu en el coneixement humà que estableix un referent per a totes les formes de comunicació lingüística i, per tant, per al mateix coneixement. Moltíssimes de les expressions que fem servir en la parla diària són metàfores, malgrat que no ens n'adonem, tal com ja va detectar Reddy. La conceptualització de l'entorn s'assoleix, per a Lakoff, a partir de les metàfores i esquemes mentals, que parteixen de la nostra experiència més immediata, la qual es relaciona amb el cos i amb l'espai.

Un element essencial de la teoria és la introducció del *domini*. Entenem per domini el conjunt de coneixement d'una determinada àrea. Podríem parlar, així, del domini de conceptes polítics, del de conceptes esportius o del de conceptes morals.

---

²² Un esquema clarificador de l'evolució del concepte de metàfora en el segle XX i de la ruptura originada per Reddy es pot veure a: González, J.; "Lenguaje: Teorías y prácticas". Primer Simposio de la Maestría en Ciencias del Lenguaje, 1999. Instituto Superior del Profesorado. Buenos Aires, 2000, p.65-74.

²³ Lakoff, G. i Johnson, M.; "Metaphors We Live By". Chicago University Press. Chicago, 1980. Trad. cast. "Metáforas de la vida cotidiana". Cátedra. Madrid, 1986.

²⁴ "Imagination in Grammar. The function of Metaphor in Selected Theories of Grammar and Their Translation". Tesis. Jagiellonian University, English Philology, M.A. 1996.

²⁵ Mantenim l'anglicisme ja que és un terme habitual en la bibliografia.

²⁶ Op. Cit. a 23.

²⁷ Glow, G.; "Spatial Metaphor in the Work of Marshall McLuhan". *Canadian Journal of Communication*. Canada, 2002. ISSN 0705 3657.

Per a Lakoff i Johnson, la metàfora és un mode de pensament pel qual entenem conceptes d'un domini que no coneixem en termes de conceptes d'un altre domini que sí coneixem per la pròpia experiència:

"...la metàfora radica en el modo en que conceptualizamos un dominio en términos de otro. La teoría general de la metàfora está dada por la caracterización de tales proyecciones a través de los dominios. Y en el proceso, los conceptos cotidianos como tiempo, estados, cambio, causa, y propósito también resultan ser metafóricos. El resultado es que la metàfora es absolutamente central para la semántica del lenguaje natural ordinario".²⁸

La relació dels dos dominis es realitza mitjançant l'aparellament o projeccions (*mapping* en terminologia anglesa) d'un domini en un altre, és a dir, relacions funcionals entre els elements d'un conjunt i un altre.

Aquesta manera de pensar per dominis ens permet, per exemple, entendre conceptes abstractes en funció d'experiències concretes experimentades en altres dominis. Partim d'un domini *origen* conegut i l'apliquem al domini que volem entendre, o domini *destí*.²⁹

Si bé la teoria cognitiva no pot predir quin domini seran interpretats en termes d'un altre, sí que permet explicar la causa de l'aparellament de dominis, un cop produït. Això reflecteix el fet que la relació entre dominis no preexisteix abans de la projecció sinó que s'hi genera, de la mateixa manera que el *sistema associat* de Black generava noves idees.

Lakoff indica que no qualsevol domini pot ser projectat en un altre. "Las proyecciones metafóricas preservan la topología cognitiva, es decir la estructura del esquema de imagen, del dominio fuente, en una forma consistente con la estructura inherente del dominio destino".³⁰ És a dir, hi ha restriccions. Si en un domini, per exemple, hi ha un esquema amb un "a dalt" i un "a baix", això es preserva en el domini destí.

La teoria de la metàfora de Lakoff i Johnson es basa en tres principis que són:

- Primer, l'experiència. La metàfora es basa en l'experiència primària del nostre cos i les nostres activitats.
- Segon, permet estructurar la comunicació de manera sistemàtica perquè estableix un marc conceptual definit per als interlocutors.
- Tercer, les projeccions entre dominis no són mecàniques. Això significa que la correlació entre els dominis origen i destí no és sempre total. Existeix una certa indefinició que, precisament, fa destacar – o no – certs aspectes de la relació.

Cal fer notar que aquesta manera de veure les coses qüestiona radicalment els models que propugnen que el cervell tingui cablejada una estructura sintàctica innata, com pot ser la teoria de Chomsky sobre el llenguatge. Per contra, el model experiencialista propugna que existeix una profunda estructura semàntica en el nucli cerebral del llenguatge i que d'aquesta en sorgeixen les estructures sintàctiques.

---

²⁸ Op.cit. a 23

²⁹ Si bé en la bibliografia s'usa més el terme "domini meta" (com a traducció de l'anglès "target") m'estimo més el terme "destí" ja que la paraula "meta" no només té l'accepció d'arribada sinó la de "sobre" i provoca equívocs.

³⁰ Op.cit. a 23. Denominem aquest concepte Principi de Invariància.

Posteriorment, Johnson a *The body in the Mind*³¹ i, una altra vegada amb Lakoff, a *Philosophy in the flesh: The embodied mind and its challenge to Western thought*³² van més enllà afirmant que el món objectiu i el que en pensem no poden estar dissociats. Al contrari que en la filosofia aristotèlica, en què la forma d'anomenar l'objecte o de pensar sobre l'objecte no modificava la seva substància real, Johnson ens parla d'un pensament encarnat³³ (*the embodied person*). Mentre que en la filosofia occidental tradicional, existeix una realitat objectiva exterior a l'individu, el filòsof nord-americà pensa que tots els conceptes que podem pensar estan determinats per la xarxa neuronal dels nostres cervells. La conceptualització del món només es pot donar a través del nostre cos, dels nostres sentits i de les nostres sinopsis. Per a Johnson, "la comprensión no sólo es una cuestión de reflexión, de uso de proposiciones finitas en alguna experiencia preexistente y ya determinada. La comprensión es el modo en que 'tenemos un mundo', el modo en que experimentamos nuestro mundo como una realidad comprensible. Por tanto, dicha comprensión supone la totalidad de nuestro ser: nuestras aptitudes y actitudes. Toda nuestra tradición cultural, el modo en que estamos ligados a una comunidad lingüística, nuestras sensibilidades estéticas. En síntesis, nuestra comprensión es nuestro modo de estar en el mundo".³⁴

Per això, totes les idees es poden entendre exclusivament en funció del nostre propi cos, en funció de les imatges funcionals mentals corporees (*image schemata*). Els conceptes bàsics es refereixen a la nostra percepció immediata del cos i dels nostres sentits i el coneixement complex s'infereix a través d'un pensament metafòric que crea analogies amb aquestes percepcions bàsiques. Aquesta manera de concebre el món té importants repercussions filosòfiques i no només lingüístiques. Així, no existiria una moral transcendent que arriba d'un Déu o des d'una veritat universal ja que la moral és originària, com tots els nostres altres pensaments, en l'especifica naturalesa de la nostra encarnació cerebral. O sigui que els nostres criteris morals provindrien de la inferència metafòrica que esdevé del nostre benestar físic i mental en estar envoltats dels que estimem o la família.³⁵

Aquesta visió purament corporal, malgrat tot, no està plenament validada per l'anatomia neurològica. Si bé és cert que el còrtex cerebral està cartografiat en funció de les zones del cos, aquesta cartografia no correspon a la que caldria deduir del nostre repertori metafòric. Elements de molta importància metafòrica (per exemple, el cor) no tenen una zona extensa cerebral mentre que hauríem de tenir moltes metàfores relacionades amb els nostres llavis, el nostre mentó, el nostre nas, les nostres orelles i les nostres mans. El concepte a dalt i a baix tampoc seria clau però sí el de davant – darrere (vegeu la figura de l'anomenat *homúnculo sensorial* que és una imatge de com el cervell veu el nostre propi cos en funció de la quantitat de neurones que dedica a cada part).

³¹ Johnson, M.; "The body in the Mind: The Bodily Basis of Meaning, Imagination and Reason". Chicago University Press. Chicago, 1987. Traducció castellana: "El cuerpo en la mente". Editorial Debate. Madrid, 1991.

³² Lakoff, G. i Johnson, M.; "Philosophy in the flesh: The embodied mind and its challenge to Western thought", Basic Books. Chicago, 1999.

³³ No hi ha una traducció exacta per al terme *embodied*. Volem dir que el que som està determinat pel nostre propi cos i que tot (ànima, cos, pensament, emocions...) depèn en última instància del cablejat neuronal i físic del nostre cos.

³⁴ Op. cit. a 31.

³⁵ El debat filosòfic s'escapa de l'àmbit d'aquest treball, però es pot veure una crítica molt interessant d'aquest concepte filosòfic basat en la carn, de Lakoff i Johnson, a Mazzucchelli, A.; "Metàfora Reencarnada y Filosofía". Llibre en preparació; 2002 a <<http://arje.hotusa.org/lenguaje5.htm>> .

Si admetem que tot prové del nostre cervell i del seu funcionament metafòric, un ésser de Plutó tindria un món *diferent* en funció de la seva pròpia constitució neurològica? De debò, no hi ha una raó objectiva? Seria una afirmació molt aventurada perquè el que els nostres sentits no puguin accedir a la realitat objectiva no vol dir que aquesta no existeixi.³⁶

Els estudis de Lakoff i Johnson han donat lloc a una explosió de treballs³⁷ sobre el valor cognitiu de la metàfora. L'abundància d'exemples i de dades que la ratifiquen ha fet que es converteixi en una teoria sòlida, ja molt desenvolupada pels seus propis coautors en la citada *Philosophy in the flesh*. I, definitivament, la metàfora ha sortit de la perifèria estilística en què estava reclosa per a instal·lar-se en el centre de la ciència, la filosofia i la neuropsicologia.

La lingüística cognitiva desenvolupada per Lakoff no és, malgrat tot, el punt final en els estudis sobre la metàfora ni està exempta de llacunes. La més important és, potser, l'acusat menyspreu al concepte de raó que impregna la seva obra, com una premissa a priori que no necessita demostració.³⁸ I es té, a més, la impressió que Lakoff i Johnson veuen metàfores per tot arreu i han de crear innombrables categories per a englobar-les totes.

També les tesis de Lakoff i Johnson són direccionals en el sentit que l'experiència corporal directa precedeix a la conceptualització metafòrica. Així, els parlants de les llengües europees adquireixen els morfemes en el sentit temporal que Lakoff preconitza. Primer, com a termes del cos per a després projectar-los metafòricament a altres dominis. Però un estudi recent ha determinat que en *zapotec*, una llengua propera al maia, els nens adquireixen els morfemes justament en ordre invers.³⁹ D'altra banda, la manera en què els diversos idiomes aparellen els dominis sembla divergir d'uns a altres i no sembla mostrar la universalitat que tenen els cervells. Així, en *mixtec* (una llengua encara parlada a Mèxic) qualsevol relació espacial ha de fer referència al cos humà,⁴⁰ cosa que no passa en anglès o català. Si bé es pot dir que el *mixtec* és un exemple radicalment bo de la teoria de Johnson, el fet que hi hagi molts idiomes que no segueixin aquest camí debilita aquesta teoria.

Un altre tema molt interessant, i no aclarit convincentment per Lakoff, és per què un oient sap que una frase és una metàfora.⁴¹ I és que la metàfora, llegida literalment, no només no és certa. És que *no ha de ser certa*. Així en la frase, *Joan és un ruc* la metàfora no és que exigeixi que no s'ha de llegir literalment, és que Joan necessàriament no ha de ser un ruc per tal que es

---

³⁶ Janda, L.; "Cognitive Linguistics"; SLING2K Workshop. University of North Caroline. North Caroline, 2000.

³⁷ La bibliografia generada en les últimes quatre dècades es nombrosíssima. Es pot veure, al respecte, Van Noppen, J.P., De Knop, S. i Jongen, R.; "Metaphor. A Bibliography of Post-1970 Publications". Benjamins. Amsterdam, 1985.

O bé Snibles, W.; "Metaphor: An annotated Bibliography and History". Whitewater. Language Press. Winsconsin, 1971.

³⁸ Una crítica demolidora en aquest sentit es pot veure a Romano, C.; "Have we reason to believe?". *The Nation journal*, review. 5-8-1999.

³⁹ Ens referim a l'estudi de Chris Sinha i Kristine Jensen de Lopez del Departament de Psicologia de la Universitat d'Aarhus de Dinamarca, citat a Rohrer, T.C.; "When Metaphors bewith, Analogies illustrate, and logic fails: controversies over the use of metaphoric reasoning in Philosophy and Science". Dissertation to Department of Philosophy of the University of Oregon. Oregon, 1998.

⁴⁰ En el mateix treball de la cita anterior, es donen exemples de frases tan elementals com *la roca està sota la taula* que no precisen cap projecció corporal en català o anglès. En mixtec, s'expressaria com *yuu wa hiyaa cij-mesa*, o sigui, *la pedra s'ha posat sota la panxeta de la taula*.

⁴¹ És molt interessant la crítica al treball de Lakoff realitzada a Parente, D.; "Literalidad, metàfora y cognición: observacions crítiques sobre la perspectiva experiencialista de G.Lakoff i M. Johnson". *Revista de Filosofía*, nº 11. Grupo RATIO. Universidad de Mar de Plata. Argentina, 2001.

pugui considerar metàfora (perquè hi podria haver un ruc real que es digués Joan).⁴² Això implica que probablement les paraules no tenen un significat únic sinó que tenen un nucli central amb significat directe i un entorn de significats secundaris potencials. Només quan la metàfora anul·la el significat principal, fent-lo manifestament fals, és quan surten a la llum els significats secundaris. I això complica bastant la projecció entre dominis atès que aquests són múltiples. A més del fet que l'oient sap – d'alguna manera no aclarida encara – si estem parlant del significat principal o de l'entorn secundari. El model de Glucksberg que usa atributs en lloc de dominis pretén donar compte d'aquest fet.⁴³

Tampoc no està encara aclarit el significat no cognitiu de la metàfora. La lingüística cognitiva ha tret la metàfora, com ja hem dit, de la perifèria del coneixement per a situar-la en el seu mateix nucli. Però, potser, com un pèndul, hagi oblidat massa el sentit estètic i emocional de la metàfora. Perquè, com alguns autors suggereixen, la metàfora probablement sempre es podria substituir per una frase literal encara que rebuscada i complicada. Però el que mai podria fer aquesta paràfrasi és aportar el concepte clàssic poètic, és a dir, el que *sentim* amb la metàfora o, en paraules de Grey,⁴⁴ “nuestra respuesta afectiva ante la imagen metafórica”. El mateix Parente⁴⁵ diu que “el asunto en este modelo de la metáfora cognitiva es sólo si la gente lo usa, no explicar si lo hace bien - tema que sí abordan los enfoques pragmáticos de autores como Searle y Grice”. Potser, finalment, hauríem de tornar una mica a Aristòtil i considerar la metàfora com una barreja d'element cognitiu i element figuratiu, tal com ho feia ell.

Les metàfores, a més, apareixen, generalment, entremesclades i no aïllades i es resisteixen, potser, a ser catalogades en els esquemes de Lakoff i Johnson. Així, per exemple, la frase “ho té tot al cap” pot ser tractada, segons Lakoff, com *metàfora ontològica* (el cap com a recipient) però és possible veure-la també com una *metàfora orientacional* si considerem el cap com la part superior en la qual es concentra la informació (“Bo és amunt / dolent és avall”). No se l'ha de considerar tant com un recipient sinó un vèrtex espacial on ho concentrem tot. Lakoff i Johnson usen una aproximació empírica a base d'exemples i casos per a demostrar la seva tesi. Però aquests no deixen de ser només exemples que no es poden generalitzar. Què m'impedeix pensar, posem per cas, que l'expressió metafòrica anglesa *we are moving ahead* “hagi de ser considerada com el producte de superfície de la metàfora conceptual subjacent 'Making Progress is Forward Movement', tal com suggereix Lakoff, i no sota 'Having Fun is Forward Movement', o alguna altra que guardi coherència? La selectivitat dels exemples és aquí bastant visible i poc convincent, a l'igual que la dificultat per a justificar la inserció d'una expressió sota una determinada metàfora subjacent”.⁴⁶ Hi ha una gran diferència entre afirmar que les persones usen esquemes metafòrics per a accedir al món o defensar que aquests esquemes estan cablejats en el nostre cervell.

Altres exemples metafòrics no estan ben modelats per la teoria de Lakoff. Així, l'expressió “aquest cirurgià és un carnisser”⁴⁷ no es pot entendre directament a la llum de la teoria experiencialista. És cert que aquesta metàfora projecta un domini origen (la carnisseria) en un domini destí (la cirurgia) i que aparella (*mapping*) els elements d'un (ganivets, tallar, carn) amb l'altre (bisturí, operar, carn) però no dona compte d'un element bàsic que és el que *aquest*

---

⁴² Un altre exemple similar és el de *Richard is a gorilla* emprat a Searle, J.; “Metaphor”, a *Metaphor and Thought*. Cambridge University Press. 1979.

⁴³ En veurem més en el punt 3.6 d'aquest treball.

⁴⁴ Grey, Op. Cit. a 9.

⁴⁵ Parente, Op. Cit. a 41.

⁴⁶ Parente, Op. Cit. a 41.

⁴⁷ Es pot veure una explicació molt més detallada a Grady, J., Oakley, T. & Coulson, S.; “Blending and Metaphor”. *Metaphor in cognitive linguistics*. John Benjamins. Philadelphia, 1999.

cirurgia és un incompetent i, per analogia, ho ha de ser el carnisser. Els carnisseres no tenen perquè ser incompetents. Aquest factor fonamental (la incompetència) no sorgeix de l'anàlisi de Lakoff. A partir d'exemples com aquests, s'ha desenvolupat la més completa *Teoria de la homogeneïtzació*.⁴⁸ Aquesta teoria no parteix de la base que hi hagi només dos dominis o estructures conceptuals entre els quals s'estableixen les correspondències (com a la teoria de Lakoff) sinó que afirma que existeixen quatre espais. Els dos dominis, origen i destí, més dos espais temporals ("espais mentals") en els que s'avalua la congruència dels dominis. Així, en la frase anterior, l'espai d'homogeneïtzació addicional avaluarà que l'objectiu del carnisser és matar i que l'objectiu del cirurgià és salvar la vida. A partir d'aquesta contradicció, matisaríem tots els elements dels dominis per tal que tinguessin sentit i entendríem el concepte d'incompetència del cirurgià.

2.2.- Funció de la metàfora en el coneixement humà. Percepció del món i comprensió de la realitat

Des del mateix moment en que l'ésser humà neix – i, potser, ja abans com a fetus – comença el seu procés d'aprenentatge i coneixement de l'entorn. De moment, no està clar com es desenvolupa aquest procés des d'un punt de vista neurològic i / o conceptual. El cervell té milers de milions de neurones, cadascuna de les quals es pot connectar a unes altres 10.000 a través de les sinapsis. Les possibilitats combinatòries que atorguen un nombre tal de circuits estan molt lluny de tota comprensió, almenys en l'actualitat. Per tant, és impossible, ara per ara, determinar amb cert grau d'exactitud com el cervell percep el món, com comprèn la realitat, què és l'aprenentatge i quin és el grau d'objectivitat o subjectivitat del coneixement humà.

La teoria del coneixement és una doctrina filosòfica més que lingüística. O potser, només sigui un mecanisme químic i neuronal amb molta menys transcendència que la que li atribuïm. No hi ha una resposta única per dir en què consisteix l'acte de conèixer, o quina és l'essència del coneixement, quina és la relació cognoscitiva entre l'home i les coses que l'envolten. Malgrat que es tracti d'un fet quotidià, no hi ha un acord sobre el que passa quan coneixem alguna cosa. La definició més senzilla ens diu que conèixer consisteix a obtenir una informació sobre un fet o un objecte, o sigui aconseguir un dada o una notícia sobre alguna cosa.

Totes les teories s'han decantant, o vers l'objectivisme racionalista, és a dir, existeix un món objectiu allà fora independent del que en pensem o inferim; o vers el subjectivisme empíric, és a dir, el món depèn de com nosaltres el veiem, de la nostra experiència i de les nostres pròpies capacitats cognitives. El racionalista, que sosté que la causa principal del coneixement resideix en el pensament i en la raó, afirma que un coneixement només és real quan posseeix necessitat lògica i validesa universal. Per a l'empíricista, la única causa del coneixement humà és l'experiència.

Kant va proposar una solució en la qual combinava elements del racionalisme amb algunes tesis procedents de l'empirisme. Va coincidir amb els racionalistes en el fet que es pot tenir un coneixement racional exacte del món, però va combregar amb els empíricistes a mantenir que aquest coneixement és més informatiu sobre la pròpia estructura del pensament que sobre el món que es troba al marge del mateix. Va distingir tres tipus de coneixements: *analític a priori*,

---

⁴⁸ El terme original de la teoria és *Blending Theory*. Si bé moltes vegades es tradueix per "mescla", crec que és més correcte el terme "homogeneïtzar" ja que els espais mentals addicionals de la teoria fan precisament això: homogeneïtzar les correlacions entre dominis per tal que siguin compatibles.

que és exacte i vertader però no informatiu, perquè només aclareix el que està contingut en les definicions; *sintètic a posteriori*, que transmet informació sobre el món après a partir de l'experiència, però està subjecte als errors dels sentits, i *sintètic a priori*, que es descobreix per la intuïció i és a la vegada exacte i vertader, ja que expressa les condicions necessàries que la ment imposa a tots els objectes de l'experiència. Aquesta distribució kantiana té alguna cosa a veure amb les tesis experiencialistes i amb la metàfora. Perquè els conceptes que hem analitzat en el capítol anterior sobre descobrir el món en base a imatges mentals que formem, mitjançant la projecció entre dominis del més proper al més abstracte, encaixa bé amb aquest coneixement sintètic a posteriori. Podem dir que Lakoff i Johnson estan proposant, de fet, una via intermèdia entre l'empirisme i el racionalisme. I, també, que la teoria experiencialista ens diu més sobre la pròpia estructura del pensament que sobre el món.

De fet, Johnson relaciona les seves tesis amb les tesis kantianes⁴⁹ pel que fa a la imaginació, si bé aquesta relació, tal com la planteja, sigui més que discutible⁵⁰ ja que un punt principal del pensament del filòsof alemany és la universalitat del formalisme, és a dir que ha de valer qualsevol que sigui el subjecte i la situació. O sigui, just el contrari de la imaginació fruit del cablejat corporal de Johnson.

Per això, més important que saber què és realment el coneixement *stricto sensu* o si existeix un coneixement objectiu, racional o empíric, és avaluar la metàfora com a mitjà per a accedir al món i per a adaptar-nos-hi. Per a crear models que – independentment que siguin més o menys reals – ens serveixen per a sobreviure, progressar, adaptar-nos a l'entorn i a viure. Saber, conèixer, és realment *tenir informació sobre alguna cosa*. Com ho demostra el fet que, per exemple, sabem parlar la nostra llengua fins i tot sense saber la gramàtica, conèixer no consisteix a tenir una teoria sobre un fenomen, sinó a tenir una mecànica que ens proporcioni èxit en un cert àmbit.

I, usant aquí una definició de Cristián Vásquez,⁵¹ podem dir que *el aprendizaje es lo que permite a las personas moverse dentro del mundo de acuerdo a sus intereses*. Amb cada interacció amb el món, modifiquem les nostres accions en funció de la informació acumulada per a optimitzar la nostra resposta i això es veu, des de l'exterior, com aprenentatge. Continua Vásquez: "Es decir, el aprendizaje es una propiedad inherente a los sistemas vivientes, los cuales mantienen su acoplamiento estructural a través de compensar las perturbaciones del medio. (...) Sin embargo, el aprendizaje surge como una caracterización de los observadores al constatar un 'comportamiento adecuado' a través de la historia de interacciones, por lo cual no es un fenómeno puramente biológico. (...) moverse de acuerdo a sus intereses significa aquí no sólo sobrevivir sino definir el ámbito de interés en el cual el sujeto existe y se constituye como tal. Por ejemplo, dado que aprender me permite mantener mi acoplamiento estructural con el medio, al aprender a hablar un nuevo idioma en un país extranjero, indudablemente estoy mejorando mis posibilidades de supervivencia. Pero a la vez, este aprendizaje define el mundo desde el cual me voy a mover: el de un inmigrante que se adapta. Esto define no sólo una destreza, sino da cuenta del sentido de mi existencia, la cual sería muy distinta si, por ejemplo, no aprendiera el idioma local, y yo permaneciera como un 'extranjero-en-tránsito' en esa nueva situación. Es decir, al aprender, no sólo me adapto, sino que me transformo, y al transformarme defino lo que puedo hacer, y por ende, lo que quiero ser. Por esto, aprender no

---

⁴⁹ Vegeu capítol 6 a Op. Cit, a 31.

⁵⁰ Vegeu per exemple, Miall, D.; "The body in literature. Mark Johnson, Metaphor and Feeling"; *Journal of Literary Semantics*, 26 (3). Department of English, University of Alberta. Julius Groos Verlag . Canada, 1997, p.191-210.

⁵¹ Vásquez, C.; "El uso de las metáforas en el aprendizaje". Universidad de Magallanes. Chile, 2002.

se relaciona sólo con 'reproducir' una realidad, sino más bien con producir una realidad, dentro de la cual el sujeto que aprende se produce a sí mismo".

I és aquí on la metàfora encaixa perfectament. D'acord amb Lakoff, les metàfores són una part habitual de la nostra estructura conceptual. Sorgides de la nostra experiència primària dels sentits, les metàfores ens ajuden no solament a descriure el món, sinó que ens duen a definir-lo en permetre'ns projectar un domini en un altre per a entendre'l. En utilitzar un pensament metafòric, no només reproduïm una realitat – que, per altra part, no sabem tan sols ni si existeix com a tal – sinó que produïm una realitat, la nostra realitat, la realitat que compartim amb els altres.⁵² En certa forma, és la visió de Wittgenstein quan diu "el mundo es mi mundo".⁵³

Aquesta concepció de la metàfora és, per tant, coherent amb la que hem definit com a aprenentatge atès que serveix no per a crear una teoria *real* de la realitat (qualsevol que aquesta sigui), sinó per a interpretar-la adequadament i adaptar-nos-hi. Tornant al mateix treball i cites anteriors de Vásquez, "...por esto, utilizar metáforas para estructurar nuestro mundo es un resultado del acoplamiento estructural entre un organismo y su medio. Lo que conocemos se basa en nuestras acciones, y nuestras acciones se basan en nuestro cuerpo. No existe el conocimiento incorpóreo o que sea universalmente válido, sino que todas nuestras 'representaciones del mundo' se basan en nuestra experiencia sensoriomotriz y en las acciones lingüísticas que las estructuran".

En la nostra comprensió de la realitat, la metàfora té funcions heurístiques (serveix per a ampliar coneixements i models), projectives (serveix per a expandir i enriquir la idea) i simbòliques (serveix com a icona de la idea principal).

Com els mateixos Lakoff i Johnson diuen: "Las metáforas pueden crear realidades, especialmente realidades sociales. Una metáfora puede convertirse en guía para la acción futura. Estas acciones desde luego se ajustarán a la metáfora. Esto reforzará a su vez la capacidad de la metáfora de hacer coherente la experiencia. En este sentido, las metáforas pueden ser profecías que se cumplen".⁵⁴

També, la metàfora permet "conceptualizar nuestras emociones en términos mejor definidos que las emociones mismas"⁵⁵ mitjançant la correlació entre el domini abstracte de l'emoció i el domini més proper de les nostres experiències sensorials.

D'altra banda, estudis recents situen el raonament metafòric en l'hemisferi cerebral dret.⁵⁶ D'acord amb aquests estudis sembla que, davant una expressió, el pensament metafòric primerament genera, en l'hemisferi dret, una interpretació tosca i, després, envia aquesta informació a l'hemisferi esquerre on hi ha una estructura d'enteniment semàntic molt més fina.

---

⁵² Vásquez (vegeu nota 51) dóna uns exemples molt suggestius de com en escollir una metàfora o una altra fa variar la nostra manera de veure aquesta situació i la nostra forma d'actuar. És a dir, la metàfora usada crea, produeix, una realitat.

⁵³ Wittgenstein, "Tractatus"; citat a Muñoz,C.; "Representación y metáfora: la identidad personal". A <<http://serbal.pntic.mec.es/~cmunoz11/carlos.html>> .

⁵⁴ Op. Cit. a 23.

⁵⁵ Nubiola,J.; "El valor cognitivo de las metáforas". Publicat a P.Pérez-Ilzarbe i R, Lázaro, eds. "Verdad, bien y belleza. Cuando los filósofos hablan de los valores". *Cuadernos de Anuario Filosófico*, nº 103. Universidad de Navarra. Pamplona, 2000.

⁵⁶ Rohrer,T.; "The Cognitive Science of Metaphor from Philosophy to Neuropsychology". *Theoria et Historia Scientiarum* v.6 nº1, 2000. Vegeu també Rinaldi,C., Marangola,P. i Baldasari,F.; "Metaphor Comprehension in right brain damaged subjects with visuoverbal and verbal material: a dissociation (re)considered". Universita La Sapienza. Fundación IRRSC. Roma, 2002.

Són uns primers apunts basats en experiències clíniques amb persones discapacitades i ha de passar encara bastant temps fins que es pugui tenir una visió clara del funcionament neuronal. A més, com diu el neurofisiòleg Steven Rose "being able to map mental processes into physiological, anatomical and biochemical mechanism may be able to tell us how the brain/mind works, but it will not be able to tell us what the mind is doing and why".⁵⁷ En qualsevol cas, com hem dit abans, no és tant la realitat neurològica la que ens interessa sinó la forma en què la metàfora ens ajuda a desenvolupar-nos en el nostre entorn.

3.- CONCEPTE DE METÀFORA ORIENTACIONAL

3.1.- Conceptes fonamentals

Lakoff i Johnson classifiquen les metàfores en tres grans grups: ontològiques, orientacionals i estructurals.⁵⁸ Les metàfores orientacionals són aquelles que no estructurin un sol concepte en termes d'un altre⁵⁹ sinó que organitzen un *sistema* més ampli de conceptes en funció d'un altre sistema. Se les anomena orientacionals perquè moltes d'aquestes metàfores entre sistemes tenen a veure amb l'orientació espacial del cos humà o de l'entorn, si bé – com veurem – no pas totes.

Entenem "orientació espacial" com les referències a dalt / a baix; davant / darrere; dins / fora; dreta / fora, cèntric / perifèric; vertical / horitzontal; profund / superficial, etc. Així, un exemple típic d'aquest tipus de metàfores seria – en anglès - *I am feeling up*, que seria una mostra de l'aparellament de dominis HAPPY IS UP; SAD IS DOWN.⁶⁰ En aquesta metàfora tenim no només un concepte unitari sinó un sistema de conceptes (en aquest cas el binomi *up / down*) aparellat amb un altre sistema (el binomi *happy / sad*). És a dir, l'orientació *espacial a dalt / a baix* en la seva totalitat està servint de domini d'origen per a la totalitat emotiva que s'emmarca en *feliç / trist*, el domini destí. Un altre aparellament orientacional (per tant, entre *sistemes de conceptes*), però no espacial, seria EL BO ÉS BLANC; EL NEGRE ÉS DOLENT, per exemple que no respon ja, a esquemes geomètrics. Aquests aparellaments de dominis donen exemples, en català, del tipus "cada vegada anem més avall" o "l'han deixat fora". Altres exemples ja s'han pogut veure en la introducció d'aquest treball.

Aquest tipus de metàfores orientacionals té el seu origen – segons la lingüística cognitiva- en l'experiència física i cultural dels éssers humans. Els dominis origen són universals i naturals (a dalt és amunt per a tots els individus) però els dominis destí poden variar en funció de la cultura i, per això, també varien les metàfores implicades. Així, el futur està davant nostre en moltes cultures, però en d'altres és un concepte que està a les espatlles. Lakoff i Johnson apliquen aquest sistema *up / down* a diversos tipus diferents de metàfores com:⁶¹

---

⁵⁷ Rose, S.; "From Brains to Consciousness: Essays on the New Sciences of the Mind ". Penguin. 1998.

⁵⁸ Op. Cit. a 23.

⁵⁹ Com, per exemple, ho fan les metàfores ontològiques, una de les quals podria ser UNA DISCUSSIÓ ÉS UNA GUERRA, on el domini origen de la guerra es projecta en el domini destí de la discussió. Ambdós conceptes – origen i destí – són suficients, com a entitat pròpia. I únics.

⁶⁰ Seguint la terminologia usada per Lakoff, escrivim amb majúscules el nom de la metàfora, en aquest cas HAPPY IS UP, SAD IS DOWN; però la metàfora no és aquesta sinó el conjunt de relacions que es projecten entre dominis (el 'mapping' entre dominis). Al respecte es pot llegir Rivano, E.; "Metàfora y lingüística cognitiva". Universidad de Lund. Bravo y Allende Editores. Chile, 1997.

⁶¹ Molts exemples s'han pres directament de Lakoff i Johnson (1980), vegeu op.cit. a 23. Mantenim la denominació en anglès. Altres exemples de Loos, E.; a <<http://www.sil.org/lingualinks/lexicon/MetaphorsInEnglish/contents.htm>> . Els exemples en català són de l'autora d'aquest treball

HAPPY IS UP; SAD IS DOWN (“estic realment enfonsat”, “em sento pels núvols”, “et veig molt baix de moral”, “no t'enfonsis per aquesta desgràcia”, “m’has aixecat l'ànim amb la teva visita”, “that boosted my spirits”, “I'm feeling down”; “he's really low these days”, “I fell into a depression”, “my spirits sank”).

- CONSCIOUS IS UP; UNCONSCIOUS IS DOWN (“ha caigut en coma”, “m’he alçat aviat aquest matí”, “està sota hipnosi”, “els nens cauran rebentats a la nit”, “estàs baix de concentració”; “wake up. I am up already”, “he rises early in the morning”, “he fell asleep”, “he's under hypnosis”, “she sank into a coma”).
- HEALTH AND LIFE ARE UP; SICKNESS AND DEATH ARE DOWN (“va caure malalt”, “va caure mort en aquell moment”, “es va alçar d'entre els morts”, “no permetré que caiguis malalt”, “m’alegro que t’hagis alçat i sense febre”; “Lazarus rose from the dead”, “he fell sick”, “he came down with the flu”, “he dropped dead”, “he's in top shape”).
- PROFIT IS UP; LOSS IS DOWN (els nostres beneficis han pujat”, “els nostres resultats han baixat massa”, “les accions d'IBM han baixat”, “la Borsa ha pujat”; “we need to add value”, “stocks are at the bottom”, “our Company is ranking high in the Stock Market”, “I am broke down”, “my losses put me down”).
- HAVING CONTROL OR FORCE IS UP; BEING SUBJECT TO CONTROL OR FORCE IS DOWN (“està al punt més alt del seu poder”, “no pot pujar més en l'escalafó”, “ha caigut molt baix professionalment”, “va pujar al generalat”, “està al cim del seu poder”; “he's in a superior position”, “he's at the height of his power”, “he's in the high command”, “his Power is on the decline”, “he is low man on the totem pole”).
- MORE IS UP; LESS IS DOWN (“m’han apujat el sou”, “m’han baixat la paga”, “quatre ulls veuen més que dos”, “potser pugui apujar les vendes”, “van baixar les expectatives de negoci”; “my salary rose last year”, “the number of books printed each year keeps going up”, “his draft number is high”, “his income fell last year”, “he is underage”).
- HIGH STATUS IS UP; LOW STATUS IS DOWN (“no és de l'alta aristocràcia. És del més baix que et puguis trobar”, “és un home d'alta cultura”, “és de l'alta societat”, “la seva manera de procedir és de barris baixos”; “he has a lofty position”, “she'll rise to the top”, “he's at the peak of his career”, “he's at the bottom of the social hierarchy”, “she fell in status”).
- GOOD IS UP; BAD IS DOWN (“l'economia va amunt”, “la feina baixa”, “ves quines notes més baixes has tret!”, “has assolit un alt nivell professional”; “things are looking up”, “we hit a peak last year, but it's been downhill ever since”, “things are at an all-time low”, “he does high-quality work”, “she performed much lower than the others”).
- VIRTUE IS UP; DEPRAVITY IS DOWN (“has caigut en l'abisme de l'alcohol”, “la seva virtut és elevada”, “va treure els seus instints més baixos”, “va mostrar alçada de mires”, “va tenir ideals alts”; “he is high-minded”, “she has high standards”, “he is an up-standing citizen”, “that was a low trick. Don't be underhanded”).
- FORESEEABLE FUTURE EVENTS ARE UP (AND AHEAD) (“ha passat tot davant els nostres nassos”; “all upcoming events are listed in the paper”, “what's coming up this week?”, “I'm afraid of what's up ahead of us”, “what's up?”).
- RATIONAL IS UP; EMOTIONAL IS DOWN (“els seus raonaments són d'un nivell molt elevat”, “va reaccionar amb un control molt baix de si mateix”, “té un control molt elevat de les seves emocions”, “va caure en un estat emocional deplorable”, “sap raonar al més alt nivell”; “the discussion fell to the emotional level but I raised it back up to the rational plane”, “we put our feelings aside and had a high-level intellectual discussion of the matter”, “he couldn't rise above his emotions”, “this is becoming a low level discussion”, “his reasons were of high level”).

Com veurem al capítol 4, no només el binomi a dalt / a baix serveix de domini d'origen sinó que n'hi ha molts d'altres, autènticament orientacionals o que, encara que no es refereixin a estats d'espai – geomètrics, tenen també aquesta propietat d'aparellar sistemes de conceptes (per exemple curt / llarg, petit / gran, clar / obscur, ...) D'aquestes primeres reflexions, en deduïm ja, algunes conclusions:

- Aquests tipus de metàfores orientacionals existeixen en els dos idiomes, català i anglès, en gairebé totes les mateixes situacions. A més, les metàfores orientacionals són aplicables a un ampli rang de casos. Aquest tipus de metàfores no projecta els mateixos esquemes de manera universal, i fins i tot, veurem algunes diferències d'aplicació entre el català i l'anglès.
- L'anglès sembla que en alguns contextos n'és més ric. Per exemple, observem que, en l'aparellament FORESEEABLE FUTURE EVENTS ARE UP, és molt més fàcil trobar exemples en anglès que en català o en d'altres llengües llatines.

3.2.- Les bases físiques de la metàfora orientacional. La creació de les metàfores orientacionals

Les bases físiques de les quals sorgeixen les metàfores orientacionals són bastant evidents. No són altres que el nostre cos humà. El nostre cos defineix ja unes coordenades espacials clares: a dalt, a baix, davant, darrere, dreta, esquerra, etc. I són, a més, referències que són primigènies en la nostra manera de veure el món. Podríem dir que són els primers conceptes que posseïm. La nostra forma de pensar metafòrica fa que projectem aquests conceptes a pensaments més abstractes. Els mateixos Lakoff i Johnson donen, com a origen de la classificació anterior, estats corporals físics precisos o fets geomètrics molt elementals:

METÀFORA	ESTAT FÍSIC
HAPPY IS UP; SAD IS DOWN	La postura erecta normalment va acompanyada de bon estat d'ànim, mentre que l'abatiment provoca una caiguda d'espatlles i mirar cap a baix.
CONSCIOUS IS UP; UNCONSCIOUS IS DOWN	Dormim tombats i estem desperts de peu.
HEALTH AND LIFE ARE UP; SICKNESS AND DEATH ARE DOWN	Malalts, ens postrem. Amb salut estem erectes. Morts estem prostrats.
PROFIT IS UP; LOSS IS DOWN	A mesura que acumulem riqueses – monedes, or – l'altura de la pila augmenta.
HAVING CONTROL OR FORCE IS UP; BEING SUBJECT TO CONTROL OR FORCE IS DOWN	El gran volum i l'alçada estan típicament lligats a la força física i la victòria en les baralles.
MORE IS UP; LESS IS DOWN	Si afegim una cosa a una pila de coses, aquesta augmenta en alçada.
HIGH STATUS IS UP; LOW STATUS IS DOWN	L'estatus es relaciona amb el poder i el control
GOOD IS UP; BAD IS DOWN	S'associa la felicitat amb estats en els quals estem de peu: amb salut, fent esport, controlant el que fem desperts.
VIRTUE IS UP; DEPRAVITY IS DOWN	És un concepte social. Si el bo està amunt (good is up), allò també és aplicable a la societat.
FORESEEABLE FUTURE EVENTS ARE UP (AND AHEAD)	Els nostres ulls miren cap endavant i quan veiem que algú s'atansa, aquest augmenta òpticament de mida a mesura que ho fa.
RATIONAL IS UP; EMOTIONAL IS DOWN	Els homes controlen el món amb la seva intel·ligència que està amunt, en el seu cervell.

Podem dir, per tant, que la creació mental de les metàfores orientacionals prové de les mateixes bases corpòrees de l'ésser humà. I és a partir d'aquesta orientació espacial bàsica que projectem els sistemes de conceptes geomètrics a pensaments abstractes, emocions,⁶²etc.

Malgrat tot, podem veure que potser Lakoff i Johnson han resumit aquest tema excessivament. Si bé tots els casos de la taula s'han condensat en un domini a dalt / a baix és evident que són "dalts" i "baixos" molt diferents. No és el mateix un binomi erecte / recollit que respon a una situació muscular (com a HAPPY IS UP; SAD IS DOWN) que un binomi vertical / horitzontal (com a CONSCIOUS IS UP; UNCONSCIOUS IS DOWN) o a un binomi que ja no és físic, sinó cultural (com a VIRTUE IS UP; DEPRAVITY IS DOWN). Per tant, com diu Rivano,⁶³ es tracta de "tres up/down bien distintos (...) y cabe preguntarse sobre la medida en que la orientación arriba/abajo pueda ser un factor común a las distintas orientaciones que hemos esbozado". Aquest fet apunta un dubte sobre la solidesa de les tesis cognitives metafòriques, atès que, si acceptem que es poden englobar en una única categoria, la teoria pot ben bé justificar qualsevol cosa (seria com dir que una pedra i un ser humà són iguals perquè els dos vénen d'un únic ens que és la Terra i, llavors, inferir similituds entre els dos.) O bé, en l'extrem contrari i perseguint l'exactitud, se'ns podria anar de les mans la categorització, aleshores tindriem no una sèrie d'esquemes mentals determinats sinó infinits, la qual cosa seria de poca ajuda.

Malgrat tot, la unificació de tots aquests casos sota un únic *a dalt / a baix* permet explicar certes inferències culturals i socials en base a la *transitivitat* metafòrica. És a dir si A->B i B->C, llavors A->C. Per exemple si BO ÉS AMUNT; DOLENT ÉS AVALL i RACIONAL ÉS AMUNT; IRRACIONAL ÉS AVALL, llavors RACIONAL ÉS BO; IRRACIONAL ÉS DOLENT. i si, a més a més, MASCULÍ ÉS RACIONAL; FEMENÍ ÉS IRRACIONAL, llavors MASCULÍ ÉS BO; FEMENÍ ÉS DOLENT. Rivano es pregunta si aquesta transitivitat metafòrica pot estar en la base de molts prejudicis socials. Atès que aquests prejudicis serien cognitius, *wired in mind*, es transmetrien irremeiablement al llenguatge i al comportament com a productes mentals que són. Una cosa semblant es podria dir sobre el binomi NET ÉS BLANC / BRUT ÉS NEGRE que aporta prejudicis racistes ben evidents. O les referències basades en binomis MASCULÍ ÉS DUR; FEMENÍ ÉS TOU o MASCULÍ ÉS ERECTE; FEMENÍ ÉS FLÀCCID, MASCULÍ ÉS FORT; FEMENÍ ÉS DÈBIL que acaben en concepcions socials masculistes. Està clar que aquests tipus de relacions transitives depèn de cada llenguatge en particular.

Així no ens són estranyes en català: "aquest assumpte és més negre que el carbó", "la dona és de caràcter volàtil", "té el caràcter d'una damisel·la", "es va posar a cridar com una boja", "veu un futur fosc", "té l'ànima negra".

Ni tampoc en anglès: "we see a dark future ahead", "it is a weak service", "it is a glossy white future", "he has an obscure past", "my life is clear but his is really murky".

Aquesta transivitat es pot donar, també, d'una altra manera. Ja hem dit que les metàfores orientacionals es distingeixen per relacionar sistemes de conceptes: Seguint amb aquest raonament, podem veure que relacionen també dominis destí entre ells. Així, si tenim que BO

---

⁶² Una visió diferent seria la de Borges quan diu que "para entender un discurso abstracto, a la vez, tenemos que olvidar las raíces físicas, las etimologías de cada palabra, tenemos que olvidar que son metáforas". Vegeu Borges, J.L. y Ferrari, O.; "Nuevos diálogos sobre la poesía". Extracte del llibre "En diálogo II" de Jorge Luis Borges i Osvaldo Ferrari. Editorial Sudamericana. Buenos Aires, 1998.

⁶³ Rivano, E.; "Metáfora y lingüística cognitiva". Universidad de Lund. Bravo y Allende Editores. Chile, 1997.

ÉS AMUNT i tenim que IMPORTANT ÉS AMUNT, els dos dominis destí queden relacionats mentalment mitjançant el mateix destí origen.

Interessa fer notar aquí que l'entramat metafòric orientacional no només és causa d'actituds sinó conseqüència d'actituds. És a dir, els dominis sorgeixen de l'individu però la valoració dels diferents dominis i les seves relacions depèn de l'entramat cultural (amb el sistema lingüístic propi d'aquesta comunitat) que, al seu torn, incideixen sobre les actituds individuals en un cicle continu.

Una altra característica de les metàfores orientacionals és que el principi d'invariança no es compleix fixament. Per un costat, no totes les característiques del domini origen (el binomi a dalt / a baix per exemple) es transmeten al domini destí. Així, a dalt / a baix és un concepte tot / res. O s'està a dalt o s'està a baix. Però això no ocorre en el destí. Entre felicitat i infelicitat hi ha graus. De manera que existeixen propietats del destí que no estan en el domini origen. Fins i tot, el domini origen de la metàfora orientacional BO ÉS AMUNT; DOLENT ÉS A BAIX es pot projectar de manera oposada segons el cas. Així en el pla emotiu es transmet directament: "va saber estar a l'alçada de les circumstàncies", "she felt down that day". Però és el contrari en certs plans intel·lectuals on realment la metàfora és BO ÉS A BAIX; DOLENT ÉS A DALT: "la inflació ha pujat", "s'han disparat els costos"; "we really keep a low structure in our Company". Per tant, aquest tipus de metàfores ens indica que les projeccions no estan tan lligades a la experiència directa del cos sinó que l'entorn cultural i el camp semàntic les afecten de manera important.

Rivano,⁶⁴ per exemple, ens diu com metàfores del tipus "és un assumpte recargolat", "és un home recte", "la rectitud moral" tenen sentit en una cultura on hi ha camins rectes. Però, que passaria en una cultura selvàtica on ni tan sols hi haguessin camins? Tindria sentit? O què passa quan, deliberadament, l'home busca canviar els conceptes primaris i donar-los-hi la volta? Com, per exemple, el lema dels grups de drets civils de negres americans "Black is beautiful" o l'eslògan comercial de "l'arruga és bella". Sembla clar, per tant, que en les metàfores orientacionals existeix una important dosi cultural i no només la geomètrica deguda a la fisiologia humana. En aquest sentit no trobem diferències radicalment diferents entre les metàfores d'aquest tipus en català i en anglès, però sí algunes matisacions significatives que veurem més endavant.

3.3.- La metàfora orientacional incorporada a l'idioma i la metàfora orientacional creativa

Les metàfores orientacionals són molt nombroses i, malgrat tot, amb prou feines ens n'adonem. Això és perquè moltes d'aquestes metàfores bé podrien qualificar-se de "metàfores mortes", "metàfores fossilitzades", "metàfores lexicalitzades" o, més tècnicament "catacresis", o metàfores que ja s'han incorporat a la llengua (recordem el que deia Nietzsche).⁶⁵ Així, Lázaro Carreter ens parla de "metàfora lingüística, lèxica o fòsil, es decir, la palabra que originalmente fue metáfora, pero que ya ha dejado de serlo y se ha incorporado a la lengua".⁶⁶

---

⁶⁴ Op. Cit. a 63.

⁶⁵ Vegeu Muñoz, C.; "Tener un mundo, hacer un mundo, ...". 2002. a

<<http://serbal.pntic.mec.es/AParteRei/verdadym.html>>

⁶⁶ Lázaro Carreter, F.; "Diccionario de términos filosóficos". Gredos. Madrid, 1997.

Exemples d'aquests tipus de metàfores, no necessàriament orientacionals, que ja s'han incorporat al llenguatge usual són "el corrent elèctric", "el full de paper", "la ploma estilogràfica", el "fonament teòric", "lluna de mel", "cúspide del poder", o "coll de botella" per exemple. Una metàfora lexicalitzada orientacional en anglès seria, per exemple, *understanding* que ve de la idea que *standing under* alguna cosa era tenir-ho ben clar a la vista.

Les metàfores creatives, serien, per contra, aquelles que no són d'enteniment automàtic, que són reconegudes normalment com a tals i que es creen a propòsit per poetes, literats o – més contemporàniament - publicistes.⁶⁷

Ara bé, és cert que es pot donar aquesta classificació? Per als partidaris de la lingüística cognitiva, no és correcte pensar-ho així. Perquè el que realment canvia és la manera d'expressar la metàfora, no la metàfora en si mateixa entesa com aquesta relació entre dominis de la qual hem vingut parlant. Així, si sentim "el rei francès estava al cim del seu poder", entendrem aquesta metàfora orientacional de manera immediata ja que es tracta d'una expressió lexicalitzada. Però si sentíssim "el rei francès estava a la ionosfera del poder", moltes persones ja no entendrien aquesta expressió de manera tan immediata i reconeixerien una metàfora. I si sentíssim "el rei francès estava en el globus aerostàtic del poder" ens semblaria francament estranya aquesta expressió metafòrica orientacional. I, malgrat tot, es tracta de la mateixa metàfora PODER ÉS AMUNT (el HAVING CONTROL OR FORCE IS UP; BEING SUBJECT TO CONTROL OR FORCE IS DOWN que ja hem comentat en el capítol anterior).

El que deduïm és que no hi ha, realment, metàfores mortes o creatives perquè la metàfora no és l'expressió lingüística, sinó el conjunt d'aparellaments entre dominis que s'hi estableixen. Podem parlar, només, d'expressions fossilitzades o d'expressions noves o no.⁶⁸ Podem veure que l'expressió abans citada, tan estranya, se'ns convertiria en molt més *fòssil* i immediatament entenedora si l'expresséssim com "el rei francès acumulava tal poder que semblava elevar-se per sobre dels seus súbdits tan alt com el globus que Montgolfier acabava d'ensenyar-li a Versalles".

3.4.- Els refranys i les dites

Els refranys i les dites semblarien, si només en féssim una anàlisi superficial, metàfores lexicalitzades en el sentit anterior. Es tractaria de frases que en el seu dia foren metàfores creatives, (estrictament caldria dir que foren expressions noves de la metàfora) i que van fer fortuna per a passar al vocabulari popular i deixar de ser noves. És a dir, es tractaria d'expressions metafòriques d'una antiguitat mitjana, de fa uns pocs segles.⁶⁹

En l'àmbit orientacional n'hi ha moltes, com sembla lògic si entenem que en venir de la primera experiència sensorial i motriu de l'home, aquestes metàfores són les més antigues i immediates, i han hagut d'existir durant molt temps per tal de fer fortuna.

---

⁶⁷ Per posar exemples orientacionals extrems, des del *Buey que vi en mi niñez echando vaho un día bajo el nicaragüense sol de encendidos oros*, del poema "Allá Lejos" de Rubén Darío a el de *más alta gama de su categoría* d'un anunci de automòbils.

⁶⁸ Així ho indica, també, Rivano. Vegeu cita 63.

⁶⁹ Poden tenir, també en ocasions, major antiguitat. Si bé no és orientacional, convé citar aquí les metàfores que prenen el govern com un viatge en vaixell que es remunten als egipcis. Vegeu, per exemple, l'entrevista amb a J.M. González en <<http://www.dlh.lahora.com.ec/paginas/debate/paginas/debate249.htm>>.

Malgrat això, no tot és així de senzill perquè podem observar que un mateix refrany es pot aplicar a multitud de situacions, i per aquest motiu no sembla que es tracti d'una projecció d'un domini específic en un altre.

Quan diem un refrany, estem dient una cosa específica. Per exemple: "val més ser darrere d'un cagaire que davant d'un picaire". Malgrat tot, aquest refrany el podem dir en multitud de situacions. En els negocis, en la política, en la família, etc. És a dir, es tracta d'alguna cosa més que una metàfora orientacional comuna. Segons Lakoff i Turner, es tractaria d'una metàfora genèrica que "mapeja" EL GENÈRIC ÉS ESPECÍFIC. Així, diuen:

"¿Cómo es esto posible? ¿Cómo puede una expresión sobre una situación en particular convocar un entendimiento general? ¿Y cómo sabemos cuál entendimiento general se convoca? Hay una respuesta general a estas preguntas (...). Hay una metáfora del nivel genérico, LO GENERICO ES ESPECIFICO, que 'mapea' un esquema del nivel específico particular sobre un número indefinido de esquemas paralelos que comparten la misma estructura del nivel genérico que la del esquema de origen".⁷⁰

Quan entenem un refrany el que fem és projectar-ne l'esquema específic en un esquema genèric.⁷¹ I, llavors, aquest esquema genèric es pot tornar a projectar en multitud d'esquemes específics. Així, l'exemple anterior ens fa aflorar un esquema genèric del tipus POC I SEGUR, BO; MOLT I INSEGUR, DOLENT. I aquest esquema genèric recorre el camí invers per aplicar-se a qualsevol expressió específica que encaixi en aquest esquema (per exemple, "val més ocell en mà que vent volant"). És a dir la meta - metàfora EL GENÈRIC ÉS ESPECÍFIC seria com un esquema de relacions amb les seves variables en blanc, disposades a ser emplenades amb dades de molts diversos camps, que ens recorda el concepte d'arximetàfora d'altres autors.⁷² Aquest pensament és important perquè, com s'observa, juga en contra del concepte típic de metàfora cognitiva en el qual allò abstracte sorgeix com una projecció d'allò concret.

Entendre els refranys en relació amb un universal genèric és el que ens fa comprendre fàcilment traduccions literals de proverbis d'altres idiomes, encara que no existeixin en català. Així, entenem sense problemes, "please spare my time", si bé aquest "si et plau, estalvia el meu temps" no existeixi en català. I, en sentit invers, "aquest home està guanyant temps" s'entén en la seva traducció literal a l'anglès encara que no existeixi en aquest idioma. I això, perquè ambdós idiomes – català i anglès – comparteixen l'esquema genèric. Això no significa que valgui qualsevol traducció, tal com veurem en el capítol 8.

---

⁷⁰ Lakoff, J. i Turner, M.; "More than Cool Reason". The University of Chicago Press. Chicago, 1989.

⁷¹ Una matisació que se surt de l'àmbit d'aquest treball és la distinció entre refrany o dita específica i la "dita" o dita genèrica, tal com es veu a Rivano, E.; "Metàfora y lingüística cognitiva". Universidad de Lund. Bravo y Allende Editores. Chile, 1997. En aquests últims sembla que la meta-metàfora seria L'ESPECÍFIC ÉS GENÈRIC.

⁷² Per tal d'aprofundir més en el refrany com a element cognitiu, es pot veure Rivano, Op. Cit. a 71; o Lakoff, G.; "The Contemporary Theory of Metaphor"; 1993; a <http://www.ac.wvu.edu/~market/semiotic/lkof_met.html>. També resulten interessants, Boers, F.; "Learning figurative idioms via a cognitive semantic pathway". Ponència en el Second Language Vocabulary Acquisition Colloquium. Leiden University. Leiden, 2002 i Martínez Rebollar, L.; "Semejante a la noche de Carpentier: semejanza, proyección y mezcla", a <<http://www.uaemex.mx/plin/colmena/Colmena39/Aguijon/Lino.html>>. O Wigdorsky, L.; "El enredado ovillo de la lengua... y un intento de desenmarañarlo". Universidad Católica de Chile. Santiago de Chile, 2002. Així també, per a profunditzar en el concepte d'arximetàfora, convé llegir Pamies, A.; "Modelos icónicos y arximetáforas: algunos problemas metalingüísticos en el ámbito de la fraseología". *Language Design*. Universidad de Granada. Granada, 2002, p. 9 - 20.

Molts refranys es basen, així mateix, en la inversió de l'esquema orientacional clàssic MÉS ÉS MILLOR; MENYS ÉS PITJOR i el converteixen en MÉS ÉS PITJOR; MENYS ÉS MILLOR. Exemples d'aquest tipus són: "més val una abella que mil mosques", "qui molt abraça poc estreny", etc.

Un estudi molt interessant sobre refranys i dites és el realitzat per Maria del Mar Forment,⁷³ estudi que inclou exemples en anglès i català, amén d'altres llengües, inclòs el llatí. Recull dites que inclouen referències orientacionals, com per exemple, "tenir guardades les espatlles", "amb la cara ben alta"; "I bowed my head in resignation", "I covered my back".

Les dites es generen contínuament i per això influeix la cultura de cada moment. Així, una metàfora orientacional, ja convertida en dita, és "l'hem enganxat fora de joc", no tindria sentit fa 200 anys quan no existia el futbol, per exemple. També, en català hi ha un bon nombre de refranys basats en metàfores orientacionals que s'han anat creant a llarg del temps: "val més ser darrere d'un cagaire que davant d'un picaire", "els focs de Sant Joan, se salten per davant", "any de traspàs, no et fiis d'ell ni del que va detrás",⁷⁴ "animal que no conegues, no li entris pel darrere", "de ponent, ni gent ni vent", "bon vi i bon tall i penes avall", "aigua d'enlaire, ni amb barca brandaire; però aigua de sota tota càrrega és poca".

3.5.- Existeix la metàfora orientacional com a ens independent?

Fins ara hem basat la nostra anàlisi en la classificació realitzada per Lakoff i Johnson de les metàfores en estructurals, orientacionals i ontològiques. Recordem que una metàfora orientacional no és només aquella que projecta esquema geomètrics sinó aquella que aparella un "sistema de conceptes amb un altre". És a dir, ho són les del tipus MÉS ÉS AMUNT; MENYS ÉS AVALL, però també - com ja hem vist en capítols precedents - les del tipus sensorial com EL BO ÉS DOLÇ; EL DOLENT ÉS AMARG, o les del tipus el FRED ÉS INTEL·LECTUAL; CÀLID ÉS EMOCIONAL, per exemple.

Ja vam veure també, que d'una banda, les metàfores no acostumen a aparèixer aïllades. Es combinen les d'un i d'altre tipus de manera que és el resultat final d'aquesta combinació el que té significat per a la nostra ment, més que cada metàfora en solitari. Així, en el següent poema de Llach:

*Vull l'amor silent
que, segur i valent,
trenca les cadenes per anar al ponent
i no té por a les penes
ni al destí cruent.
Així serà el teu, així serà el meu.*

Tenim metàfores orientacionals (AMOR CONSTANT I SILENCIÓS ÉS BO; AMOR INCONSTANT I QUE NOMÉS ÉS XERRAMECA ÉS DOLENT), tenim metàfores ontològiques (L'AMOR ÉS UNA NAU, L'AMOR ÉS UN SER QUE TEM O NO TEM), etc. I tot això només en sis versos, el conjunt dels quals ens transmet la idea que no seria tan fàcil de deduir si tractàvem les metàfores per separat.

---

⁷³ Forment, M.M.; "Universales metafóricas en la significación de algunas expresiones fraseológicas". *Revista de Lingüística española* 30,2. Barcelona, 2002, p. 357-381.

⁷⁴ "Detràs" és un arcaisme dialectal que no figura al diccionari normatiu, però sí que el recull l'Alcover-Moll.

D'altra banda, hi ha metàfores que, elles mateixes, incorporen característiques diverses. Per exemple, la frase "sense l'amargura no es troba la dolçura de l'amor" implica una metàfora orientacional (EL BO ÉS DOLÇ; EL DOLENT ÉS AMARG) però, simultàniament, hi ha un concepte de cerca i de viatge L'AMOR ÉS UN VIATGE entre situacions bones i dolentes i, també, una projecció ontològica del tipus LES EXPERIÈNCIES SÓN LLOCS PELS QUALS PASSEM o bé ELS SENTIMENTS SÓN LLOCS o LES RELACIONS HUMANES SÓN LLOCS.

Des d'un altre punt de vista, a més, una metàfora orientacional tan clara com MÉS ÉS MILLOR; MENYS ÉS PITJOR pot ser vista com a no orientacional si l'expressem com a QUANTITAT ÉS QUALITAT. Igualment, la metàfora relacional EL BO ÉS CLAR; EL DOLENT ÉS OBSCUR es pot veure com ontològica VALORACIÓ ÉS LLUMINOSITAT.

Sembla, per tant, que existeix un nivell més profund de conjunció de tots els tipus de metàfores. És a dir, un mecanisme cerebral més bàsic – encara desconegut – d'on sorgeixen les diferents expressions metafòriques. No és que es tracti de metàfores diferents sinó que només són manifestacions diverses d'un únic procés mental.

3.6.- La importància del context en la comprensió de la metàfora i de les metàfores orientacionals en particular

En el capítol 2 hem vist que el model experiencialista no explicava plenament perquè una metàfora és reconeguda com a tal i que aquest era un punt dèbil de la teoria. Per a autors com Lakoff i Johnson, les metàfores són elements cognitius bàsics de la nostra ment i, com ja hem vist, la seva teoria es sustenta en el concepte d'aparellament dels dominis origen i destí. En aquest marc, el context en el qual s'expressa la metàfora té poca importància.

Existeix un corrent complementari teòric que pretén, per contra, caracteritzar la metàfora com una cerca de propietats en la relació d'aparellament. Es tracta *de la teoria de la metàfora per atributs*,⁷⁵ desenvolupada sobre tot per Glucksberg i McGlone.⁷⁶

---

⁷⁵ *Attributional model* en la seva nomenclatura original anglesa.

⁷⁶ En aquest sentit es pot llegir, per exemple:

- Bortfeld, H. i McGlone, M.; "The Continuum of Metaphor Processing". *Metaphor and Symbol*, 16(1&2). Lawrence Erlbaum Associates Inc. 2001, p. 75-86.
- Glucksberg, S., McGlone, M. i Manfredi, D.; "Property Attribution in Metaphor Comprehension"; *Journal of Memory and Language* 36. Academic Press. 1997, p. 50-67.
- Jenkins, J.; "Understanding figurative Language: From Metaphors to Idioms". 2002, a <<http://linguistlist.org/issues/13/13-825.html>>.
- Glucksberg, S., Newsome, M. i Goldvarg, Y.; "Inhibition of the Literal: Filtering Metaphor-Irrelevant Information During Metaphor Comprehension". *Metaphor and Symbol* Vol. 16, No. 3 & 4. 2001, p. 277-298.
- Smith, T.; "Metaphors That Reveal and Expand Client Thinking". Workshop presented at *Association for Conflict Resolution (ACR) 2002 Family Section Conference* Savannah, Georgia, 2002.
- Giora, R. & Balaban, N.; "Lexical access in text production: On the role of salience in metaphor resonance". 2002. També, Sanders, T., Schiperoord, J. i Sporeen W.'s (eds.); "Text representation" a <<http://www.tau.ac.il/~giorar/aswb.html>> .
- Glucksberg, S. i McGlone, M.S.; "When love is not a journey: What metaphors mean". *Journal of Pragmatics*, 31. 1999, p. 1544-1558
- Un conjunt bibliogràfic ampli amb altres obres no usades en aquest treball, però d'interès per a profunditzar en el tema, es troba a <<https://webpace.utexas.edu/mm4994/www/vita.htm>> .

Així, en una metàfora del tipus "ha arribat al punt més alt de la seva professió" podem parlar d'una metàfora orientacional del tipus MÉS ÉS AMUNT; MENYS ÉS AVALL, que s'entén mitjançant un "mapeig" d'elements de verticalitat concrets en el domini, més abstracte, de la carrera professional, tal com indica la teoria de Lakoff i Johnson.

O bé podem comprendre la metàfora mitjançant la cerca d'*atributs* del domini origen (la verticalitat), com ara l'alçada assolida, és un èxit elevar-se i vèncer la gravetat; és difícil fer-ho; costa quedar-se amunt sense caure; etc., que es poden aplicar al domini destí (la carrera professional), com propugnaria la teoria per atributs.⁷⁷

Ambdues teories assumeixen que existeix un únic procés conceptual en la nostra ment humana (un procés conceptual per atributs o per dominis) que és sistemàticament aplicat per tots els oients en qualsevol circumstància.

La qüestió d'importància, aquí, és que, en la realitat, les persones semblen usar un o un altre procés cognitiu depenent del context i de cada circumstància personal (edat, sexe, cultura, desig d'interpretar alguna cosa en funció dels propis interessos, etc). Per exemple, la metàfora "a lifetime is a day" es pot interpretar com que la vida és molt curta (un atribut) o com aparellament de dominis (el discórrer de la vida és com el discórrer del dia, naixent a l'alba i morint a la nit). El que un oient interpreti d'una o d'una altra manera depèn, sobretot, del context.

Glucksberg i els seus col·legues introdueixen la variable *temps* en la comprensió del llenguatge. Com que, en una conversa normal, disposem de molt poc temps per a comprendre i contestar, els autors entenen que el procés d'aparellament de dominis no es pot donar mentre que només ens podem centrar en uns pocs punts rellevants (atributs) que disparen la comprensió de la frase i la seva possible contestació. En altres paraules, distingeixen entre *disponibilitat* i *accessibilitat*.⁷⁸ Així, per exemple, en una biblioteca, un llibre està *disponible* si està en algun lloc d'aquella biblioteca, però no és *accessible* si no està fàcilment localitzable per haver-se arxivat incorrectament.

De la mateixa manera, Glucksberg proposa que el mecanisme d'aparellaments de dominis de Lakoff està disponible però no és accessible en una conversa normal per manca de temps. Només quan llegim un text o reflexionem lentament sobre una asserció és quan disposem d'aquest procés cognitiu. Mentre, en una conversa normal només tindriem accés al procés de comprensió per atributs, molt més ràpid. Això implica que, al contrari del que propugnen Lakoff i Johnson, no hi ha sempre una comprensió metafòrica encarnada. Per contra, existiria una comprensió literal ràpida i una de metafòrica que només s'activa quan la literal per atributs no permet comprendre el significat.

Per exemple, en un grup de frases en què s'indueixi a pensar en un sentit literal, el temps de comprensió mesurat en experiments és menor que si aquesta literalitat no existeix.

---

⁷⁷ En les teories per atributs els dominis origen i destí es denominen *vehicle concept* i *topic*. Mantenim, aquí, les denominacions de dominis per una major claredat.

⁷⁸ *Availability and accessibility* en la seva terminologia anglesa original.

Així:

- La muntanya té un cim pedregós.
- Costa ascendir en aquest cim

O bé:

- La muntanya té un cim pedregós
- M'ha costat arribar al cim professional

La majoria de lectors necessiten més temps per entendre el segon grup ja que el significat literal de la primera expressió inhibeix l'enteniment metafòric de la segona frase.

Aquest tema és especialment interessant en el cas que ens ocupa de les metàfores orientacionals. Estudis realitzats per William Langston indiquen que, en el cas de las metàfores orientacionals, el procés d'aparellament de dominis pot estar present, també, en la conversa ràpida.⁷⁹

Així, en experiments en els quals s'ha de llegir els dos grups de frases següents:

- *David wants a lot of caffeine in his drink.*
- *He placed Jolt first because Jolt is most caffeinated.*
- *Over Jolt David placed Sprite.*

Segon grup:

- *David wants a lot of caffeine in his drink.*
- *He placed Jolt first because Jolt is most caffeinated.*
- *Under Jolt David placed Sprite.*

La majoria dels lectors necessiten menys temps per entendre el segon grup que el primer. La raó és que, en el segon grup, s'accedeix directament a una metàfora del tipus MÉS ÉS AMUNT; MENYS ÉS AVALL que facilita la comprensió *on-time* mentre que el primer grup contradiu aquesta metàfora i, per tant, requereix més temps per a entendre-ho.

Així també, la posició del text és important. Es llegeix més ràpid:

- Aquesta frase està situada sobre la següent
- Aquesta frase està situada sota la següent

que :

- Aquesta frase està sota de la següent
- Aquesta frase està sobre de la següent

Perquè, també, els esquemes orientacionals són accessibles.

---

⁷⁹ Langston, W.; "My Research", a <<http://www.mtsu.edu/~wlangsto/MyRes.html>> .

Realment, el debat no ha fet més que començar. Es requereixen molts més estudis experimentals⁸⁰ amb lectors i oients de molts idiomes per a determinar quan existeix disponibilitat, quan existeix accessibilitat, quan es produeix un procés cognitiu per dominis o per atributs, etc.

4.- DIFERENTS TIPUS DE METÀFORA ORIENTACIONAL

Hem repetit ja diversos cops que les metàfores orientacionals són aquelles que projecten i aparellen un sistema de conceptes en un altre sistema de conceptes. El terme *orientacional* pot conduir, per això, a equívocs ja que no només hi ha metàfores orientacionals que tenen a veure amb la geometria i orientació sinó que n'hi ha, també, de relacionades amb sistemes de conceptes i binomis d'un altre tipus.

En aquest capítol descriurem un corpus dividit en dos grans grups. D'un banda, les metàfores orientacionals basades en la posició espacial estàtica, que donen nom a la categoria, i que ens han servit per a explicar els conceptes bàsics de les mateixes en el capítol 3.1. I, d'altra banda, les metàfores orientacionals sensorials en què també s'aparella binomis de conceptes amb binomis de conceptes.

4.1.- Geomètriques: A DALT A BAIX – AVALL; DAVANT – DARRERE; DRETA – ESQUERRA; DINS – FORA; PETIT - GRAN; CURT - LLARG; ALT - BAIX; NORD- SUD; CENTRE - PERIFÈRIA; etc.

A DALT – A BAIX

El binomi a dalt – a baix és el que representa, com ja hem vist en el capítol 3.1., tota la categoria de les metàfores orientacionals a partir del treball de Lakoff i Johnson. Ja hem vist, en aquell capítol, la gran quantitat de conceptes que pot projectar (FELIÇ ÉS AMUNT - TRIST ÉS AVALL, BO ÉS AMUNT - DOLENT ÉS AVALL, VIRTUT ÉS AMUNT - DEPRAVACIÓ ÉS AVALL, etc) i que, per altra banda, són projeccions molt habituals en tots els binomis relacionals. Ja hem vist moltes metàfores d'aquest tipus. Per la qual cosa n'afegirem aquí només algunes més en aquest apartat del corpus, com poden ser "sortir amb el cap ben alt", "alçar el cap", "acotar el cap", " em trobo aixafat", "quan a baix truquen, a dalt no hi queda ningú", " està amb la moral molt alta", "s'arrossega per la vida", "la dona alta és l'escala de casa seva", "ves al fons de l'infern", "per fi, m'han apujat a la feina", "aquest assumpte ens enfonsarà el negoci", "l'equip està en baixa forma!", "a la tercera jornada van caure al fons de la classificació", "han arribat a l'entrellat!", "has estat a l'alçada de la situació", "la dona que no s'ajup a collir una agulla, un altre que la vulla", "això és un cop baix", "el seu nivell és baix", "hi va haver una alta participació"; "I am pretty down these days", "stand up against your fate", "that was a low trick", "don't be underhanded", "I wouldn't stoop to that", "that would be beneath me", "it's been downhill ever since", "things are at an all-time low", "he is under my control", "he fell from power", "his power is on the decline", "he is my social inferior", "he is low man on the totem pole", "the number of errors he made is incredibly low", "his income fell last year", "he is under age", "if you're too hot", "turn the heat down", "I'm feeling down", "I'm depressed", "he's really

---

⁸⁰ Un estudi d'aquest tipus es pot veure, per exemple, a Janyan,A. & Andonova,E.;" The Role of Mental Imagery in Understanding Unknown Idioms". Department of Cognitive Science. New Bulgarian University. Sofia, 2000. Un altre estudi es pot veure a Nakamoto,K.; "The Automaticity of Image Schema Function in Metaphor Comprehension". Faculty of Education. Kyoto University. Kyoto, 2001.

low these days", "I fell into a depression", "my spirits sank", "he fell ill", "he's sinking fast", "he came down with the flu", "his health is declining", "he fell asleep", "he dropped off to sleep", "he's under hypnosis", "he sank into a coma", "things are looking up", "we hit a peak last year", "he does high-quality work", "I'm feeling up", "that boosted my spirits", "my spirits rose", "you're in high spirits", "thinking about her always gives me a lift", "I am on top of the situation", "he's in the high command", "he's in the upper echelon", "his power rose", "he's at the peak of health", "Lazarus rose from the dead", "he's in top shape", "that's up in the air", "he is high-minded", "she has high standards", "he is upright", "she is an upstanding citizen", "wake up", "uptown", "downtown", "bet your future on the high ground", etc.

Hem de notar que, si bé les projeccions són similars en anglès i català, podem trobar-hi diferències significatives. Així, la metàfora "stand up against your face" es traduiria millor per "afronta el teu destí", és a dir, la metàfora VOLUNTAT ÉS AMUNT es transformaria en VOLUNTAT ÉS ENDAVANT. La metàfora "that was a low trick" es traduiria millor, en català, per "ha sigut un joc molt brut", és a dir, no DOLENT ÉS AVALL sinó DOLENT ÉS BRUT; BO ÉS NET. Així també, "businesses are at an all-time low" es traslladaria, millor, com "els negocis s'han aturat", canviant el DOLENT ÉS AVALL per DOLENT ÉS PARAR; BO ÉS AVANÇAR. Igualment, "uptown", en anglès, s'utilitza per a nomenar la zona rica d'una ciutat però no té aquest sentit en català, on "la part alta de la ciutat" té un sentit molt més geogràfic. El *downtown* és el *centre* en català que modifica el UP-DOWN vertical anglès per un CENTRE - PERIFÈRIA horitzontal. Hi ha molts altres exemples. Aquesta anàlisi implica que s'ha d'anar molt en compte en no traduir directament les metàfores, tema sobre el qual veurem més en el capítol 8.

Les inversions de la metàfora (AVALL ÉS BO) es donen de manera similar en els dos idiomes: "se m'ha pujat als nassos", "la inflació ha pujat", "els preus no paren de pujar", "els preus d'aquests immobles sí que han pujat", "m'ha pujat la febre", "passa els problemes per alt, no toca de peus a terra"; "oil's prices are raising", "my cholesterol is too high", "it's all downhill from here", etc.

En general, aquest binomi UP-DOWN és més emprat en anglès que en català (recordem el cas FORESEEABLE FUTURE EVENTS ARE UP que hem vist en el capítol 3.2.).

DAVANT - DARRERE:

Es tracta, també, d'un esquema cognitiu bàsic. Les metàfores que genera poden ser del tipus ALLÒ BO ÉS ENDAVANT – ALLÒ DOLENT ÉS ENRERE, EL FUTUR ÉS ENDAVANT – EL PASSAT ENRERE, LA NOBLESA ESTÀ DAVANT – LA TRAÏCIÓ ESTÀ DARRERE, ALLÒ CONSCIENT ESTÀ DAVANT - ALLÒ INCONSCIENT DARRERE, ALLÒ CLAR ESTÀ DAVANT - ALLÒ OCULT ESTÀ DARRERE, ATAC ÉS ENDAVANT - DEFENSA ÉS ENRERE, etc. Es pot observar que, en aquesta classe de metàfores, es poden relacionar diversos tipus de binomis per a un significat equivalent: "ha sigut un cop baix", "ha sigut un cop pel darrere", "està en el punt més alt de la classificació"; "va davant en la classificació", etc.

DAVANT - DARRERE dóna expressions del tipus "fer-ho al darrere d'algú", "al seu darrere", "dir al darrere", "dir-ho al davant / a la cara", "guardar les espatlles", "tenir segures les espatlles", "cara a cara", "fer esquena", "als seus nassos", "al seu davant", "té un magnífic futur per endavant",⁸¹ "té un passat fosc a les seves espatlles", "xiuxejen a la seva esquena", "enfrontar el futur", "m'has donat una punyalada per l'esquena", "s'han fet enrera en la segona part", "es veu l'equip molt endavant", "tornem als quartels d'hivern", "és el moment de tirar aquest projecte endavant", "sempre dóna la cara", "tenim un horitzó d'esperança", "va donar un pas endavant", "sempre s'avança als problemes", "l'Anna s'ha quedat enrere en la seva carrera", "encara ens queda molt futur per endavant", "tenim molts mals de caps a les nostres espatlles", "no vagis deixant problemes rere teu"; "we are seeing the light at the end of the tunnel",⁸² "we're behind schedule on the project", "we are sliding backward", "we are backsliding", "we are moving ahead", "let's forge ahead", "let's keep moving forward", "we made lots of forward movement", "face up the problem", "now there's a good point", "here comes the best part", "can we go back to your last point?", "plan ahead. It wasn't raining when Noah built the Ark", "it's full speed ahead", "I'm afraid of what's up ahead of us", "we're always falling behind", etc. Així també, es pot invertir: "hi ha una bona feina al darrere d'aquest treball".

També hi ha versions com "we leave things to posterity which comes after us", "our forefathers (or antecedents) come before us", "you have your whole future before you", "val més ser al darrere d'un cagaire que davant d'un picaire", etc.

L'ús de *darrere* – *endavant* és més habitual en anglès que en català i no hi ha diferències molt significatives.

DRETA – ESQUERRA I RECTE - TORT

Aquest binomi és especialment interessant perquè en alguns camps, com el dels senyals, és fonamental en la nostra cultura. No només en temes lingüístics, sinó en els purament simbòlics com l'ús de les fletxes indicadores. Genera metàfores del tipus AVANÇAR ÉS ANAR A LA DRETA – RETROCEDIR ÉS ANAR A L'ESQUERRA,⁸³ ORDRE ÉS DRETA - DESORDRE ÉS ESQUERRA, CONSERVADORISME ÉS DRETA - REVOLUCIÓ ÉS ESQUERRA, HONEST ÉS RECTE - DESHONEST ÉS TORT, AMISTAT ÉS LA DRETA - ENEMISTAT ÉS L'ESQUERRA, MORAL ÉS RECTE - IMMORAL ÉS OBLIC, etc.

Genera expressions com: "ser de la dreta", "ser la mà dreta d'algú", "no saber algú on té la mà dreta (estar desorientat)", "donar la dreta a algú (posar-se a la seva esquerra, esp. per fer-li un honor)", "fer l'esquerrà a algú: fer-li un mal paper (Olot)", "una vida recta", "un home dret", "un assumpte recargolat", "la rectitud espiritual", "es va torçar en l'adolescència", "torna al carril

---

⁸¹ En anglès i en català, així com en castellà i en francès, el futur es situa – generalment – davant de nosaltres. No així en totes les llengües. En xinès, en tailandès, o en alguns idiomes indis americans, per exemple, es situa darrere. En grec antic, *opisthe* significava *darrere* i, també, *en el futur*. És interessant llegir, en relació a aquest tema, <<http://www.linguistlist.org/issues/7/7-340.html>>. També hi ha inversions en els nostres idiomes com es cita en el text. És interessant, també, l'estudi de Margerie, H.; "Étude d'un schéma d'évolution conceptuelle des 'grams' spatiaux en relation avec ahead et in front of en anglais". *CORELA* - Volume 2 - Numéro 1. 2004.

⁸² Algunes d'aquestes metàfores encaixen amb el que Lakoff anomena "The Event Structure". Es pot veure la nota citada a 72(Lakoff)

⁸³ En l'apartat 6.3 veurem aplicacions concretes en, per exemple, els programes informàtics

dret", "l'esquerra revolucionària", "la dreta més reaccionària", "premi la fletxa dreta per anar a la pàgina següent", "teclegi la fletxa esquerra per anar a la pàgina anterior", "és un individu de dretes", "i posà el seu Fill a la dreta del Pare", "la rectitud moral és imprescindible", "no és admissible aquesta moral erràtica", "tu, seu a la meva dreta", "se'ns ha torçat el negoci", "és una política que no té girs inesperats", "és un assumpte molt caragolat", "no sap on té la mà dreta"; "he's a man of unswerving integrity", "you're just a crook", "I want a straight answer", "she would never deviate from the truth", "think the right thoughts and buy the right products and you will be rewarded", "President Bush is facing a left-wing conspiracy", "do the righth thing", "he is sexually straight", "he is basically right", "is it right?", "right!", "his business goes in the right direction", "he twisted his fate", "if he were actually to wriggle his way in my stead", "the kids ar allright", "our central political metaphor is the left-right spectrum",⁸⁴ "following on the countercultural left", "his domestic proposals are farther left than Clinton's", etc.

Aquest tipus de metàfores depèn molt de l'entorn cultural. Una frase com "torna al carril dret" no té molt sentit a Anglaterra o Austràlia. La *rectitud moral* no té molt sentit en comunitats primitives on els camins no existeixen. En idiomes que es llegeixen de dreta a esquerra (àrab) o de dalt a baix (japonès) l'avanç cap a la dreta deixa de tenir una lògica directa. En anglès, el significat com *correcte* de la paraula *right* és molt més accentuat que en català.

DINS – FORA; LLUNY - PROP; CENTRE - PERIFÈRIA

Aquests binomis generen, també, metàfores del tipus COMPROMÍS ÉS DINS - DESINTERÈS ÉS FORA, BO ÉS DINS - DOLENT ÉS FORA, JO ÉS DINS - ALTRES SÓN FORA, CONEGUT ÉS DINS - DESCONEGUT ÉS FORA., CONCRET ÉS CENTRE - INCONCRET ES PERIFÈRIA, CONEGUT ÉS A PROP - DESCONEGUT ÉS LLUNY, PREOCUPANT ÉS A PROP - SENSE PROBLEMES ÉS LLUNY, DINS ÉS AMIC - FORA ÉS ENEMIC, etc.

"més enllà de les clàssiques visites a la Capella Sixtina, el turista s'endinsa en la vida romana", "riure per dins", "anar-li a algú la processó per dins", "per dins és un tros de pa", "dur un record a dins", "el desig de viure que tots portem dins", "dins el llit, tot l'any és primavera", "l'han deixat fora (no l'han tingut en compte)", "estar algú fora de si", "anar a fora: anar al camp", "viure fora: viure en el camp", "fora de perill", "fora mida", "està fora de control", "el Barça no ha entrat en el partit!", "es va escapar del problema", "es troba en un bon / mal estat d'ànim", "vull treure tot el mal que hi ha dins de mi", "aquests fets ja s'han interioritzat per la majoria", "estem molt a prop ja del problema", "que un asteroide xoqui amb la Terra no és el problema central d'aquest Govern", "anem al fons del problema", "deixa de caminar per les rames", "no estàs dins del meu cercle d'amics", "et veig molt fora del tema", "no us podeu posar en el meu lloc", "has d'acceptar que hi ha opinions fora de la teva", "és una persona que sap estar en el món"; "she was in an angry mood", "he was in a state of anger", "let's go to the core of the problem", "the core is that we can not sell more", "it is our of reality", "this is far beyond our knowledge", "this is out of control", "out of our hands", "It is running out", "It is an outsider", "as far as I concern", "this is not central to our discussion", "my concern is that this is not in the periphèria of the debate", "it is far beyond our concerns", "she dropped out of the defence of their title", "he is to call into question the concept of time", "this is an admirable attempt to think outside the box", "the White House says it denounces all attack ads against both candidates by outside groups", "Republicans said Kerry received an early exit from combat for superficial wounds", "Black rescued metaphor from

⁸⁴ Moltes frases estan tretes d'editorials de diaris nord-americans i britànics.

its marginal role as rhetorical trope to place it at the centre of human communications processes”,⁸⁵ “she was crying her eyes out”, etc.

Una inversió d'aquest tipus de metàfores és, per exemple, “s’ha posat ben bé al mig” on anar al centre deixa de ser bo.

El corpus sembla indicar que hi ha més metàfores d'aquest tipus en català i que en anglès, a més, no són fàcilment traduïbles de manera literal. Algunes vegades aquestes metàfores tenen una doble vessant d'ontològiques i orientacionals.

Per exemple, “ho té tot dins el cap” que pot ser considerada com LA MENT ÉS UN CONTENIDOR o com CONEIXEMENT ÉS DINS – DESCONEIXEMENT ÉS FORA.

NORD - SUD; EST - OEST

Tenim metàfores del tipus NORD ÉS BO – SUD ÉS DOLENT, NORD ÉS CONEGUT – SUD ÉS DESCONEGUT – NORD ÉS CONTROL – SUD ÉS DESCONTROL – NORD ÉS RIC – SUD ÉS POBRE, EST ÉS JOVE – OEST ÉS VELL, EST ÉS BO/DOLENT – OEST ÉS BO / DOLENT (segons les zones) etc.

Així, “de ponent, ni vent ni gent”, “ha perdut el nord”, “el que s’espera del gerent és que marqui el nord”, “cal descobrir noves fronteres cap a l'oest”, “s’ha post el sol en el nostre negoci”, “la nostra estrella ja va cap el seu oest”, “els desequilibris nord .- sud”, “vull l'amor silent que trenca les cadenes per anar al ponent”; “some neighbourhoods of Detroit are like the far west”, “we don't have a north in our relationship with our allies”, “our CEO keeps heading us to the north”, “all quiet on the west front”, etc.

Cal dir que en moltes altres ocasions s'associa el binomi UP/DOWN amb el binomi NORD/SUD si bé aquesta sigui una visió egocèntrica europea. “people up north”, “pugem al nord”, els aborígens d' Austràlia no pensarien igual.

PETIT - GRAN; CURT - LLARG; ALT - BAIX.

En aquest apartat citem metàfores del tipus ENTRANYABLE ÉS PETIT – NO ENTRANYABLE ÉS GRAN, INSIGNIFICANT ÉS PETIT – IMPORTANT ÉS GRAN, PROPER ÉS CURT – LLUNYÀ ÉS LLARG, IMPORTANT ÉS ALT – NO IMPORTANT ÉS BAIX, BO ÉS ALT – DOLENT ÉS CURT, etc.

“la dona alta és l'escala de casa seva”, “les seves més baixes intencions”, “el meu terròs”, “cal sortir a l'ample món”, “és un gran home”, “cal lligar-ho pel cap baix”, “el gran salt cap endavant”, “és un petit pas per a l'home però un gran salt per a la Humanitat”, “té una gran talla moral”, “és un gran campió”; “this is a small world”, “these little emotions”, “time for big feelings”, “that's one small step for a man, one giant leap for mankind”, “it was a long shoot”, “it is a great man”, “shortminded”, “in the long term”, “in the short term”, “High Life”, “this is a short point of view”, “casualties are bigger”, “White Sox had some big hitters”, etc.

---

⁸⁵ Vegeu cita 27, pàgina 4. Vegeu que la metàfora s'infiltra fins i tot en els treballs sobre la metàfora!

Com en els casos anteriors, hi ha inversions: "the empty seats are the big letdown of the Games"; "és un gran imbècil", etc.

4.1.1.- La metàfora espacial com a metàfora orientacional

En aquest capítol farem una breu incursió en el concepte de metàfora *espacial* desenvolupat per Marshall McLuhan.⁸⁶ Per a McLuhan la metàfora espacial sorgeix del concepte que existeixen dues maneres de veure el món: la visió espacial (*the visual space*) i la visió acústica (*acoustic space*). Per a l'autor, el desenvolupament de l'alfabet escrit i del dibuix fa que l'ésser humà vegi l'espai com un contenidor on es poden inscriure figures geomètriques, conceptes euclídecs o una xarxa cartesiana de coordenades. Aquesta forma euclídea *de veure* l'espai genera esquemes dreta - esquerra, centre - perifèria, dalt - baix, etc, que d'una altra manera no es generarien en la ment. El dibuix en perspectiva, desenvolupat en el Renaixement, és un producte d'aquesta forma de pensar que conceptualitza i concreta l'espai abstracte o un contenidor definit.

Per contra, l'espai acústic és una forma de veure el món "pre-euclídeana", on no hi ha un focus privilegiat d'atenció ni hi ha límits definits. L'espai acústic, de fet, és creat per si mateix. No hi ha res que el contingui. I és un espai dinàmic i fluid que genera les seves pròpies dimensions i propietats a cada instant. No hi ha primer terme ni fons.

Per a McLuhan, la forma en què es veu el món és tan important, per tant, com la forma per la qual s'assoleix aquesta visió del món: visual o acústica, en el sentit de l'autor.

Allò interessant de les idees de McLuhan és que aquesta forma de conceptualitzar el món s'assembla molt a la que Lakoff i Johnson pensen quan diuen que "if we were to have a different metaphorical basis for human disagreements, the act itself might be wholly different in the way it is conceived and executed",⁸⁷ és a dir que la forma en com s'assoleix la visió del món és tan important com aquesta mateixa concepció. A més, el concepte de McLuhan engloba a tots els tipus de metàfores que Lakoff i Johnson defineixen: estructurals i orientacionals.

Centrant-nos en les orientacions, els binomis de dominis que hem anat veient es convertirien en dualitats oposades *Visuals - acústiques* del tipus: seqüencial / simultani, asíncron / síncron, estàtic / dinàmic, lineal / no lineal, vertical / horitzontal, especialitzat / no especialitzat, tonal / atonal, isotròpic / anisòtric, contenidor / xarxa, punt / camp, hemisferi cerebral esquerra (especialitzat en la visió)/ hemisferi esquerra (especialitzat en l'audició), etc.

La metàfora espacial de McLuhan pot, així, relacionar conjunts de conceptes entre ells, el que és equivalent al concepte orientacional de Lakoff.⁸⁸

4.2.- Sensorials: FRED - CALENT; CLAR - FOSC; DUR - TOU; SÒLID - LÍQUID; POC - MOLT; FLEXIBLE - RÍGID; ETC.

De la mateixa manera que projectem, en metàfores orientacionals, sistemes de conceptes geomètrics, podem aparellar sistemes de conceptes sensorials.

---

⁸⁶ Es pot veure també un anàlisi més detallat a Glow, G., Op. Cit. a 27.

⁸⁷ Op. Cit. a 23.

⁸⁸ No citem les equivalències amb les metàfores estructurals i ontològiques però se'n pot llegir un breu resum a l'obra de Glow; Op. Cit. a 27.

FRED - CALOR

Aquest grup dóna metàfores del tipus CALENT ÉS EMOCIONAL - FRED ÉS INTEL·LECTUAL, CALENT ÉS PROPER - FRED ÉS DISTANT, CALENT ÉS PERILLÓS - FRED ÉS SEGUR, CALENT ÉS PRESENT o ACTUAL - FRED ÉS FUTUR O PASSAT, CALENT ÉS SEXUAL - FRED ÉS ASEXUAL, etc. i les seves inversions:

Així, trobem "té un cor calent", "té un cor fred", "llevant fred i marinada vella, no moriràs de fred"; "se li escalfà el cap", "és un assumpte molt calent", "m'abrassa amb el seu amor", "la flama del seu amor", "és un home molt fred", "mantenen una relació freda", "és molt calent", "estàs molt calent", "cal actuar amb sang freda", "no es pot fer a cop calent", "febre del dissabte nit"; "she's an old flame", "don't be cold to me", "she's hot stuff", "he was consumed by desire", "she's is sexual volcano", "that was a really cold encounter", "hot stuff", "a very hot issue today", "a hot point", "the summer of my life", "Ice Man", "it was a really hot night!", "she's hot", "he's melting me", etc.

CLAR - FOSC

En aquest grup, podem citar NET ÉS CLAR – BRUT ÉS FOSC, HONEST ÉS CLAR – DESHONEST ÉS FOSC, BO ÉS CLAR – DOLENT ÉS FOSC, etc.

Alguns exemples són: "té l'ànima més negra que el carbó", "aquest assumpte és molt fosc", "és un assumpte clar", "ho veig clar", "no parla clar", "és una persona tenebrosa", "hi ha una seria ombra en la seva manera de fer", "en aquest tema hi ha molts clars i foscos", "és un home gris", "no brilla pel seu talent", "there are dark spots in this issue", "the darkest hour is just before dawn", "he is brilliant!", "it was a dark day today", "that's clear as clean water", "a clear indication of that", "the issue became clear quickly", etc.

DUR – TOU (SUAU), SÒLID – LÍQUID / GASÓS, POC - MOLT, FLEXIBLE - RÍGID,...

Per tal de no allargar més aquest petit corpus de metàfores orientacionals englobem en aquest apartat diversos binomis conscients de què n'existeixen molts més, EL REAL ÉS SÒLID – L'IRREAL ES LÍQUID, BO ÉS MOLT – DOLENT ES POC, MASCULÍ ÉS DUR - FEMENÍ ÉS TOU, EL CONCRET ÉS SÒLID – L'INCONCRET ÉS LÍQUID, etc.

"aquest assumpte se'ns en va dels dits", "la seva honradesa és sòlida", "ets com una roca", "és molt home perquè el puguis vèncer", "tot es va quedar en una fumera", "no siguis tan rígid en les teves posicions", "a l'enemic que fuig, mostra-li la dreuera", "val més poc que no res", "it was only a small crime", "that was only a little white lie", "his accomplishments tower over those of lesser men", "it is car like a rock", "it is a solid fact", "dreams can not be hold", "I have a flexible position", "is it any wonder we try our best not to get boxed in by two solid lanes of cars?", etc.

5.- ALTRES CONSIDERACIONS SOBRE LA METÀFORA ORIENTACIONAL

5.1.- L'orientació verbal en l'idioma anglès

Una característica de l'idioma anglès, que no té equivalència directa en català,⁸⁹ és l'existència d'una gran quantitat de verbs acompanyats de preposició o partícula. Són els anomenats *phrasal verbs*. Podem citar-ne alguns exemples com ara "pull up", "come over", "put up", "come in", "go out", "split up", "hand over", "pass over", "break up", "get up", "get over", "get down", "pull off", "wake up", "carry on", "carry over", "stretch up", "line up", "jump up", "knock down", "cheer up", "run up", "run off", "cry out", etc.

Com es pot observar, moltes d'aquestes preposicions o partícules denoten algun tret orientacional (*up, down, over, etc.*), i és per això que convé analitzar el fenomen dins aquest treball. Les aproximacions de diversos autors divergeixen i, en aquest capítol, en comentarem les dues més habituals. En primer lloc, hi ha les anàlisis que no aborden aquest tipus de verbs - en anglès -, des d'un punt de vista metafòric. En aquest sentit, Tyler i Evans desenvolupen un esquema cognitiu que no es basa en la metàfora sinó en la pragmàtica.⁹⁰ Les autores aporten el concepte *del punt de vista mínim (minimal specification view)*, això vol dir que cada verb només transmet, en si mateix, una mínima descripció i és l'oient qui, en funció de la seva experiència i de la seva praxis, "omple" tot el context. Com a exemple, diuen que en sentir "the cat jumped over the wall", estrictament només es diu que el gat - en un moment donat - està justament sobre la paret. Però, gairebé tots visualitzem un gat que està al terra, salta en una trajectòria per sobre el mur i aterra a l'altra banda. El significat estàtic d'*over* es converteix en dinàmic, i molt més ric gràcies a aquesta contextualització. I, a partir d'aquí, aquest *over* deixa de ser un "sobre" per a suggerir sempre aquesta corba amb inici, trajecte central i final del recorregut que, més tard, permet crear en la nostra ment frases del tipus "they handed over the prisoners", "the game is over", "the film is over", "London's Town Hall is over the river", "they started the race over", "get over the right line", etc., segons vegem el procés en un punt o altre de la trajectòria.

En segon lloc, hi ha els autors que relacionen aquest tipus de verbs amb la metàfora. Així, Morgan els assimila amb les metàfores ontològiques⁹¹ (UNA COSA ÉS UN CONTENIDOR) com a "we handed out the brochures" o a "we figured out a solution") o bé orientacionals (UP IS CONSCIOUS com a "he woke up early", o a l'inrevés d'IN IS GOOD, com a "they picked out a name for the baby"). Així també, Morgan assevera que l'addició de la partícula respon a l'ús simultani de diverses metàfores conceptuais.⁹² Gries, per la seva part, també veu metàfores orientacionals en la creació d'aquestes construccions verbals. Per exemple, "he picked speed up" pot perfectament basar-se en un aparellament MÉS ÉS A DALT; MENYS ÉS A BAIX, però admet que moltes construccions poden ser idiomàtiques com en el cas de "she picked up a disease".

---

⁸⁹ En català no hi ha la unió de preposició i verb en aquest sentit, però podem trobar alguns lexicalitzats semblants: anteposar, contraposar, conjuntar, entretallar, entredir, etc.

⁹⁰ Tyler, A. & Evans, V.: "Spatial Scenes: A cognitive approach to Spatial Particles and the Experiential Bases of Meaning". Chicago, 1997 citat a Dirven, R.: "The metaphorical in recent cognitive approaches to English phrasal verbs". *Metaphorik.de, Das online Journal*. 2001.

⁹¹ Morgan, P.: "Figuring out 'figure out': Metaphor and the semantics of the English verb-particle construction". *Cognitive Linguistics* 8 (4). 1997, p. 327-357

⁹² Vegeu Dirven; Op. Cit. a 90.

Com a conclusió, podem dir que encara no està clar com tractar aquest tipus de verbs i que els diversos autors no han desenvolupat un cos teòric comú i unificat. A més, aquests tipus de verbs presenten dificultats a l'hora de traduir-los al català perquè, o bé, s'elimina la preposició i es perd part del significat contextual o metafòric, o bé es precisa una parafrasi que sonarà, generalment, artificial (per exemple, traduir "she speeds up" per "ella accelera" o per "ella puja la velocitat cap amunt" que, si bé s'entén, és una frase realment estranya).

5.2.- La metàfora orientacional vectorial

Convé fer un breu comentari sobre un cas particular de metàfores orientacionals. Fins ara hem vist construccions de metàfores orientacionals que són bàsicament estàtiques. Així, BO ÉS A DALT; DOLENT ÉS A BAIX és una situació espacial estàtica. Però també hi pot haver aparellaments de conceptes (orientacionals, per tant) que manifestin una situació dinàmica. Per exemple, BO ÉS ANAR ENDAVANT; DOLENT ÉS ANAR ENRERE com "al final vam aconseguir avançar en el projecte", "no podem fer-nos enrere en les nostres ganes d'assolir-ho", etc. Fins i tot, metàfores que abans hem vist englobades dins A DALT / A BAIX com "des que li van dir que tenia càncer, en Pere s'està enfonsant", s'entenen molt millor no com DOLENT ÉS A BAIX sinó com DOLENT ÉS ANAR CAP A BAIX (el fet del sofriment, de la pèrdua progressiva de salut, la lenta agonia d'un malalt terminal, etc.), molt més important que el final, és el procés que arriba al final.

Ens referim a aquest tipus de metàfores amb el nom *de metàfores orientacionals vectorials*,⁹³ atès que no denoten un moment estàtic sinó un vector en l'espai: una fletxa que va d'un lloc a un altre. En català, concretament, podem trobar aparellaments del tipus VERS / DES DE. Alguns exemples poden ser: "el general els va enviar a la mort", "estem caient en picat", "està pujant molt de pressa a la feina", "està sortint d'una crisi", "si continuem així, anem directes al precipici", "està que s'enfila per les parets"; "she flew into a rage", "I am not easily roused to anger", "the project is coming to its end", "Italian politics is turning right quickly", "China has a boosting economy", "are we kites?", "you fly to the sky with this job", etc.

Aquests tipus de metàfores vectorials s'usen, en gran mesura, en molts idiomes⁹⁴, i no són aliens ni el català ni l'anglès.

5.3.- La metonímia com a cas particular

No pretenem, aquí, aprofundir en la metonímia perquè aquest trop, solament, ja requeriria un altre treball complet i, també, perquè la seva relació amb la metàfora orientacional només és parcial. Tot i així, convé donar una pinzellada sobre com es concep aquesta figura a la llum de la lingüística cognitiva.

La metonímia es defineix tradicionalment com: "referir-se al tot per la part o viceversa". Per exemple, en la frase "Pasquall Maragall ha aprovat aquesta llei" ens referim al govern de Catalunya per mitjà d'una persona concreta d'aquest govern.

---

⁹³ Aquesta denominació és pròpia. No surt a la bibliografia consultada.

⁹⁴ Un estudi interessant en aquest aspecte, és el fet per Palmer, G.; "Spatial Metaphors from Sectors of Sansinukuban, the Tagalog Universe Today". Universidad de Nevada, Las Vegas; Ponència presentada a l'Annual Meeting of the American Anthropological Association a Chicago, 1999. Si bé la comparació és amb el tagal, surten nombrosos exemples en anglès.

De la mateixa manera, tindríem "General Motors ha contractat cent treballadors", "la Casa Blanca va decidir atacar Iraq", "es va beure un Xerès" o "m'encanta aquest Dalí".

Per a Lakoff i Johnson, la metonímia és una projecció metafòrica dins del mateix domini conceptual, en lloc d'entre dos dominis separats. És a dir, l'aparellament es donaria entre alguns dels elements del domini (que formarien un subdomini) i el mateix domini. El subdomini podrà ser un grup del domini origen o del domini destí. Aquesta formulació no està exempta de debilitats teòriques com molt bé diu Ruiz de Mendoza.⁹⁵ Però, malgrat quedi molt per analitzar encara, és interessant fer notar aquesta relació entre metonímia i metàfora en el marc de la lingüística cognitiva on, per tant, deixen de ser figures separades.

Els aparellaments descrits poden, llavors, donar-se en dos sentits. En el primer, quan el destí és un subdomini del domini origen (*target in source metonymy*) i l'altre, quan l'origen és un subdomini del domini destí (*source in target metonymy*).⁹⁶ Exemples del primer tipus són "Telefònica va acomiadar deu persones" o "the US bombed Afganistan", on el destí (la persona que acomiada, l'exèrcit del país) és un subgrup (subdomini) del domini origen (tota la companyia telefònica, tot el país). Exemples del segon cas serien "ho va viure a la seva pell" o "the violin will not come today", on l'origen (la pell, el violí) està constituït per un subdomini que engloba només alguns elements del destí (el músic, la persona).

Hi ha metonímies orientacionals com, per exemple, "és el meu braç dret", "l'ala esquerra ha desaparegut" (parlant d'un partit polític); "all is coming from the top floor", "he's the smart head of the group". Aquestes metonímies orientacionals es confonen, sovint, amb les metàfores estructurals o ontològiques.

6.- L'EXPRESSIÓ DE LA METÀFORA ORIENTACIONAL EN DIVERSOS CAMPS LÈXICS EN ANGLÈS I EN CATALÀ

Les metàfores orientacionals apareixen en tots els camps de l'activitat humana, tant en els més primaris (el menjar, l'habitatge, etc) com en els més evolucionats (la informàtica, la ciència, etc). Seria impossible descriure'ls tots i, per això, hem seleccionat a tall d'exemple aquells que pretenen ser més representatius, tant pel que fa a les tasques tradicionals de l'home com a les activitats més modernes.

6.1.- La metàfora orientacional en la descripció de l'estat d'ànim

BON ESTAT D'ÀNIM ÉS A DALT; BAIX ESTAT D'ÀNIM ÉS A BAIX: "estic baix", "em sento aixafada", "estàs en baixa forma", "estic tan content que em sento flotar", "ja vaig veure molt enfonsada", "baix d'ànim", "baix d'humor", "ha decaigut en el seu estat d'ànim"; "I am feeling up", "high spirit", "I am pretty down", "I feel in a cloud", "she is pretty down these days", "I fell into a depression", "all of them are high minded", "united we stand", "thinking about her always gives me a lift", "I have a deep depression", "this put me down", "I'm feeling under the weather", "my mood is low", "she appears to be down in the dumps", etc.

---

⁹⁵ Queda fora de les possibilitats d'aquest treball aprofundir en aquest tema, però es pot llegir, Ruiz de Mendoza, F. i Díez, O.: "High-level Metonymy and Linguistic Structure". *Sincronia*, Exemplar de tardor. Jalisco, 2001.

⁹⁶ És interessant, en aquest sentit, llegir els següents documents: Ruiz de Mendoza, F.; "Lingüística cognitiva: semántica, pragmática y construcciones". Universidad de La Rioja; clac 8. La Rioja, 2001.

També, Ruiz de Mendoza, F. i Díez, O. ; "High-level Metonymy and Linguistic Structure". *Sincronia*, citat a la nota 95. 2001.

Però, també, hi ha inversions on A DALT és dolent: "I am fed up", "I am upset", o bé on la metàfora vectorial DES DE BAIX ÉS BO: "I love you from the bottom of my heart".

POSITIU ÉS ENDAVANT; NEGATIU ÉS ENRERE: "tinc ànims per tirar-ho endavant", "és un estirat", "el futur és meu"; "don't be afraid. Go ahead and do it", "the Saints are marching on", "get off my back!", "I need to step back in my life", "fluctuations in moods or even a desire for complete withdrawal from daily routine".

Com ja hem dit, les metàfores orientacionals no són només aquelles que afecten frases amb expressions geomètriques, sinó aquelles expressions que relacionen dos binomis conceptuals. Així, pels binomis optimisme / pesimisme i clar/ fosc:

OPTIMISME ÉS CLAR; PESSIMISME ÉS FOSC: "no veig el futur gens clar", "ho veu tot fosc", "ja voldria jo tenir-ho tan clar", "sempre ho veus tot negre"; "forecast a dark future", "with a message of clear optimism", "President's clear-eyes optimism", "I am making light of a dark situation", "we are facing an obscure fate", etc.

També: TRANQUIL ÉS FRED; EXCITABLE ÉS CALENT: "m'han escalfat el cap", "estic calent", "és una persona freda", "estic cremat", "estic encès", "estic que cremo", "és una dona ardent", "he actuat fredament", "m'ho he pres molt fredament"; "cool down boys", "hot thoughts encourage us to continue to be upset", "I can chill out", "he is in fire but so am I", etc.

ESTAR SOTA EL MEU CONTROL ÉS DINS; ESTAR DESCONTROLAT ÉS FORA: "està fóra de les meves mans", "està dins d'un ordre", "s'ha sortit de mare"; "this is out of my hands", "I am in charge", "this must come into an agreement", "I am out of my mind", "I am in", "We are out", "I am in the groove", etc.

O bé, SENTIR FER EL CORRECTE ÉS DINS, FER L'INCORRECTE ÉS FORA: "això se m'ha escapat del bon camí", "està dins de l'ètica", "has de passar pel tub"; "you are way off base", "get in our way", "I am off his rocker", etc.

Podrem observar que el binomi *up / down* es fa servir més en anglès que en català i per contra, els binomis *endavant / enrere*, *clar / fosc*, *fred / calent*, etc, s'usen més en català que en anglès. En el primer binomi, el català i l'anglès no presenten diferències d'importància i una traducció literal de les expressions podrà sonar estranya o forçada en alguns casos, però s'entendrà igualment. Amb els altres binomis, per contra, una traducció literal pot conduir a malentesos. Així, traduir literalment "s'ha sortit de mare" a l'anglès transmetria un missatge més ginecològic que de manera de comportament. I traduir al català, literalment, "I am out of my mind" indicaria més una abducció telepàtica que la sensació de nerviosisme i preocupació de l'original anglès.

L'ús de metàfores orientacionals per expressar l'estat d'ànim és, en qualsevol cas, molt ampli en els dos idiomes. Sembla que hi ha una relació bastant clara entre el bon estat d'ànim i estar en un entorn agradable físicament, o tenir el poder. L'estreta relació entre les metàfores orientacionals i l'estat d'ànim, en gairebé qualsevol idioma, encaixa perfectament amb la tesi de Lakoff atès que es tracta d'experiències primàries i corporals comunes en tots els éssers humans. Els sentits i les emocions són reaccions innates cerebrals i no és estrany, per tant, que es relacionin profundament. Però el català escull unes relacions entre conceptes que són alienes en alguns casos a l'anglès i, per això, les traduccions poder resultar complicades.

6.2.- La metàfora orientacional en l'arquitectura

En l'arquitectura,⁹⁷ trobem metàfores del tipus ACOLLIDOR ÉS CLAR; POC CONFORTABLE ÉS FOSC: "l'ambient és desacollidor i fosc", "aquest jardí llueix", "una façana dissenyada brillantment", "disposa d'una clara organització del espai"; "the garden brightens the beauty of the palace", "because of the wrong materials, the house has a gloomy atmosphere".

DISSENY ADEQUAT ÉS A DALT; MAL DISSENYAT ÉS A BAIX: "la catedral presenta una sobrietat elevada", "el baix nivell del formigó va fer que es desplomés", "una qualitat de construcció molt baixa", "fustes d'alta qualitat al terra"; "complementary materials are used to highlight dramatically the comfort of the room", "the Cathedral design pushed our spirit upwards"

Però trobem, també, el seu oposat: "good gardening must assure that the volume of vegetation is low", "due to a poor design the noise in the living room is too high", "the commercial use of the building is overwhelming the living space".

I, també, trobem A BAIX ÉS MOLT; A DALT ÉS POC: "la bodega alberga innovacions constructives importants", "és un disseny que contempla molt per sobre les necessitats de l'inquilí".

ACOLLIDOR ÉS CALENT; NO ACOLLIDOR ÉS FRED: "l'ús de colors vius dona una ambient càlid a l'habitació", "es tracta d'un ambient que, encara que funcional, resulta fred"; "future buildings should use materials that are warm like wood or brown brick".

Ens adonem, com a fet específic, que el propi concepte d'arquitectura es converteix en domini origen en moltes altres metàfores de camps diversos.⁹⁸ Això exemplaritzava com les metàfores es poden encadenar entre elles i la dinàmica de la seva evolució. En aquest camp, l'idioma anglès fa més ús d'aquestes metàfores que el català.

Considerem lògic, així també, que existeixi una relació important entre l'arquitectura i les metàfores orientacionals atès que l'habitatge és una de les primeres necessitats humanes. Després del sentit innat, l'habitat es constitueix ràpidament en un element cognitiu bàsic, conegut per totes les persones, i que serveix per a explicar idees més abstractes per mitjà de la metàfora. Dins d'aquesta universalitat no resulta estrany comprovar que el català i l'anglès comparteixen gairebé les mateixes expressions i els mateixos aparellaments metafòrics. El fet cultural, en aquest cas, afecta poc i les metàfores són molt similars. Viure en una zona elevada, lluny dels perills de les riudes o de les invasions; en un lloc amb llum, calent, etc. és bo per la gent de parla catalana i anglesa. No obstant això, la manera com està construïda la casa, gairebé, no afecta la metàfora. Malgrat aquest paral·lelisme entre els dos idiomes, en anglès s'usa més aquest tipus de metàfores que no pas en català. No és que no existeixin en el nostre idioma. És que s'usen menys.

---

⁹⁷ Els exemples s'han tret de revistes i webs d'arquitectura.

⁹⁸ Metàfores del tipus "La simfonia està construïda amb una riquesa arquitectònica barroca que desafia els millors violinistes"

6.3.- La metàfora orientacional en la informàtica

La informàtica és, potser, un dels camps on la metàfora orientacional⁹⁹ ha incidit amb més força,¹⁰⁰ sobretot en l'àmbit d'Internet. Possiblement, perquè el principal desenvolupament tècnic ve dels EUA, la terminologia catalana també està molt influenciada pels termes anglesos. Tot i així, també hi ha algunes diferències com podem veure tot seguit.

En aquest camp trobem metàfores¹⁰¹ del tipus AUTORITAT ÉS A DALT; SERVITUD ÉS A BAIX: 'ordinador de capçalera', "ordinador master i ordinador servei", "per sobre del sistema operatiu, es troba el software d'aplicació", "...sobre plataforma Windows", "sota l'administrador de la xarxa", "al nivell inferior, trobem el codi màquina", "al nivell més baix, sobre Windows", "el software corre sobre la ferralla del hardware"; "running on a windows platform", "in the upper menu", "the upper level of the architecture", "when you click it you get a dropdown", "the top of the stack", "I surfed over the Internet", etc.

Metàfores del tipus POSSEIR ÉS A DALT; NO POSSEIR ÉS A BAIX: "baixar-se un programa", "pujar un programa"; "download a file", "upload a file", "pull down menu". Del tipus AVANÇ ÉS DRETA; RETROCÉS ÉS ESQUERRE. En aquest cas particular, les icones gràfiques s'usen molt extensament i, sempre,¹⁰² la fletxa cap a la dreta significa avançar i la fletxa cap a l'esquerre, retrocés. Però, també, es donen en les expressions parlades: "premi la tecla de la dreta per a passar a la pantalla següent", "premi retrocés per a tornar a la pàgina anterior"; "press return to go back". Igualment, AVANÇ ÉS A BAIX; RETROCÉS ÉS A DALT: "scroll down", "més informació al peu de pàgina", etc. Trobem, també, metàfores com MÉS ÉS AMUNT; MENYS ÉS AVALL: "pugi el cursor", "baixar el cursor"; "move the slider up", "greyscale", "that browser is inferior", etc.

En els programes gràfics veiem COLOR CLAR ÉS LLUNY; COLOR FOSC ÉS A PROP: "we need to adjust away the grey", "fade away". Aquesta metàfora no surt normalment en català. Es donen, també, verbs amb partícula: "drag out a box with the pencil tool, shut down the application", que tampoc es donen en català.

FUNCIONAMENT ÉS DINS; APAGAT ÉS FORA: "log in", "sign in", "log on", "sign on"; "entra al programa", "surt d' Internet", etc. En aquest punt en concret hi ha un matís molt diferenciador entre l'anglès i el català perquè, en l'anglès, el concepte d'entrar es dona sempre com registrar-se, com donar-se a conèixer mentre que en català, "s'entra" d'incògnit, sense aquesta necessitat d'enregistrar-se.

ACCESSIBLE ÉS OBERT; INACCESSIBLE ÉS TANCAT: "obre una finestra", "obre el programa", "tanca la fulla de càlcul", "llavors, es tanca la connexió", "cal tancar totes les aplicacions", "és un sistema operatiu obert"; "close all the windows", "open the program", "close the process", "open the port", "closing the session", "open the register of the CPU", etc.

---

⁹⁹ Per un altre tipus de metàfores hi ha un article interessant de Lawler, J.; "Metaphors we compute by". Lecture of the International Technology Divisió de la Universitat de Michigan. Michigan, 1987.

¹⁰⁰ Sobre la història del desenvolupament metafòric en la informàtica es pot llegir: Alonso, G. i Asteggiane, S.; "Las metàforas en la interacción hombre-computador". Centro regional de Nuevas Tecnologías de Información. Curs interactiu home-computador i disseny d'interfaces. 1989.

¹⁰¹ Els exemples s'han tret de revistes de informàtica. També hi ha exemples a Jacobs, J.; "A Metaphor Analysis", 1999, a <<http://www.jqjacobs.net/anthro/metaphor.html>>.

¹⁰² Cal entendre aquest "sempre" en entorns occidentals, entre els quals es troba el català i l'anglès. No és, potser, aplicable a cultures en les quals la lectura és de dalt a baix (xinès) o de dreta a esquerre (àrab) si és que aquests entorns arriben a desenvolupar tecnologia pròpia, és clar.

ESTAR EN ÚS ÉS ENDAVANT; ESTAR EN DESÚS ÉS ENRERE: “el procés que corre en primer pla”; “the background image”, etc.

Si bé el català i l'anglès comparteixen gran part de les expressions conceptuals, les traduccions literals no només sonarien – en alguns casos – estranyes sinó que, a més a més, no s'entendrien. Així, per exemple, la citada anteriorment “we need to adjust away the grey” no té una traducció directora entenedora. Hem vist, també, la importància de l'anonimat en les metàfores catalanes davant el donar-se a conèixer públicament de l'anglès.

També, en aquest camp, l'impacte cultural és important. En informàtica, gairebé totes les expressions originals s'han inventat de l'anglès. S'observa que el concepte congnitiu ha passat al català però, un cop entès, no s'ha re-expressat literalment sinó que s'ha adaptat d'acord amb la cultura pròpia. Així, s'entén que els parlants de llengua anglesa busquin informació “sobre” un mecanisme aliè que és Internet però els catalans “s'endinsen en un lloc anomenat Internet”, una espècie de mar pel qual es navega. Un parlant de llengua anglesa “browses over” una xarxa coneguda. Un català “navega per” una xarxa, en un mar desconegut.

S'observa, així mateix, que d'una manera general els invents necessiten una base expressiva molt propera a allò més primari. La informàtica, una ciència avançada i molt recent, no ha buscat relacions amb altres ciències intermèdies. Per contra, la seva iconografia ha baixat fins al més primitiu: pujar, baixar, entrar, sortir, obrir, tancar, etc. I que, a més, això la fa accessible al gran públic. Mentre els sistemes informàtics “modificaven registres i portes LIFO” la informàtica estava reservada a gurus. Quan la informàtica passa a “obrir finestres”, “entrar a Internet” o “obrir una carpeta” es popularitza.

6.4.- La metàfora orientacional en la medicina

Una de les bases físiques i corpòries de les metàfores orientacionals que citem en capítols anteriors està, precisament, relacionada amb l'estat físic de la persona. Quan un està malalt, està ajagut, tombat. Quan un està sa, està dret. No és estrany, per tant, que hi hagi exemples de metàfores orientacionals en el camp mèdic. Cal dir, però, que malgrat el treball de Lakoff i Johnson considera el fet de la malaltia com una experiència clau per a justificar les metàfores orientacionals, la realitat és que en el camp mèdic s'usa molt més la metàfora ontològica LA MALALTIA ÉS UNA GUERRA¹⁰³ (“cal vèncer l'epidèmia”, “el virus envaeix les cèl·lules”, “el virus de la SIDA mata els limfòcits”; “cancer attacked his lungs”, “AIDS stalks us”, etc.)

Dins del camp que ens ocupa, trobem metàfores com MALALT ÉS A BAIX; SA ÉS A DALT:¹⁰⁴ “el seu estat és baix”, “li han baixat les defenses”, “el seu estat general ha baixat molt”, “el seu encefalograma és pla”; “I am thrown down”, “I was prostrated for 3 weeks”, “this year the flu is making people dropping like flies”.

---

¹⁰³ En aquest sentit és interessant llegir Sontag, S.; “AIDS and its Metaphors”. Farrà, Strauss & Giroux. New York, 1989 així com Fillmore, R.; “Las metáforas para describir la enfermedad mental”. Txori-Herri Medical Association. San Sebastián, 1997.

¹⁰⁴ És relatiu considerar aquesta metàfora com universal. Diu, per exemple, a Arroliga, A. a “Metaphorical Medicine: Using Metaphors to enhance communication with Patients who have Pulmonary Disease”. *Annals of Internal Medicine*, Volume 137, issue 5_part1. 2002 que, a la cultura Hmong de Camboya, “l'amunt” es conceptualitza negativament i “l'abaix” positivament, de manera que dir-li a un pacient que s'està enfonsant és dir-li que està millorant.

Però, quan es tracta de valors quantitius, la metàfora es pot, o no, invertir: "té la febre molt alta", "t'ha baixat la pressió"; "your blood pressure is low", "your cholesterol has gone too high", "...it was just a small build-up of cholesterol. I, també, s'inverteix en metàfores vectorials: "the President had been in a dangerous state leading up to the operation".

ESTAR MEDICAT ÉS DINS; ESTAR SENSE MEDICACIÓ ÉS FORA: "va entrar a l'hospital", "amb la medicació hem aconseguit que els nivells de colesterol estiguin dins del normal", "ja va sortir de l'hospital", "ha sortit del quiròfan"; "lowered a man's blood pressure enough to get him kicked out of a blood pressure medication study", etc. La preposició "out" dels verbs anglesos pot denotar alguna cosa positiva medicament: "cut out the fast food", "working out" o negatiu: "the first outbreak of SARS was in November". En l'àmbit de la gestió mèdica estar fora és no tenir control: "Medical Directors and Clinical Directors were kept out of the information loop".

BO ÉS LLARG; DOLENT ÉS CURT: "és curt de vista", "és una mica curt", "té una llarga vida per endavant"; "he was complaining of chest pain and shortness of breath", etc.

SA ÉS RECTE; INSÀ ÉS TORT: "se li han creuat els cables", "es cargolava de dolor", "cal, fermament, mantenir la medicació"; "he thinks straight", "his mind is in a whirlpool".

SA ÉS CLAR; INSÀ ÉS FOSC: "no pensa amb lucidesa", "s'han ofuscat"; "his mind is in the dark", "there is not a clear diagnosis", etc.

MÉS ÉS AMUNT; MENYS ÉS AVALL: "han caigut prou tabús i la sexualitat és una realitat socialment prou visible"; "prevention has raised as the most important fact".

No s'aprecien diferències significatives entre el català i l'anglès. Una traducció literal sonarà, en alguns casos, rara però s'entendrà.

Com que la salut és una experiència molt propera a l'ésser humà, semblaria lògic hi que apareguessin metàfores orientacionals molt primàries. De fet, n'hi ha. Ara bé, com ja hem dit, la malaltia és un element tan important en la vida que seu desenvolupament conceptual s'ha elaborat molt més que en altres camps. I, per això, les metàfores són més complexes, més encaixades amb l'ontologia que amb els sentits bàsics. El concepte de malaltia com agressió, com batalla, està molt més estès – en anglès, català i altres idiomes – que la relació orientacional. No és un concepte tan modern com diuen alguns autors, sinó que es perd en el temps. Ara es lluita contra el virus. Abans contra els esperits immunds i la bilis verinosa. Però, abans i ara, *es lluita*.

Les metàfores mèdiques quantitatives sí que són orientacionals però, en general, són més modernes. No fa massa temps que es mesura la febre, el colesterol o els triglicèrids. No són conceptes encarnats en la ment humana sinó desenvolupaments tècnics moderns.

6.5.- La metàfora orientacional en la ciència

La ciència té un ampli repertori de metàfores orientacionals tant en català com en anglès. Els dos idiomes presenten una similitud elevada a l'hora d'expressar-les. Així, en el camp de la física i la química, trobem metàfores del tipus MÉS ÉS A DALT; MENYS ÉS A BAIX: "els electrons cauen a nivells de menor energia", "partícules d'alta energia", "un espí elevat de l'electró", "alta freqüència"; "high gravity", "low frequencies", "high density", "a high ionic concentration", "at high speed", "higher in the spectrum we find the X rays", "ultra high strength steels", "high pressure", "low pressure", "high speed", "slow down", etc.

EL FUTUR ÉS ENDAVANT; EL PASSAT ÉS ENRERE: "la fletxa del temps", "la llum que ens arriba des de les galàxies distants"; "looking back into the past", "back in the eighties, Volta discovered that law", etc.

PERTINENÇA ÉS DINS; ALIÈ ÉS FORA: "la força dèbil es troba dins les lleis unificades de la física", "dins de les funcions el·líptiques, destaquen les de les tres variables", "la força covalent cap dins de la teoria"; "electric equations are understood within the electromagnetic theory", "gravity is out of electromagnetic laws", etc.

Però, també, OUT pot voler dir pertinença: "the Moon and the Earth were formed out of the same gas and dust".

ENERGÈTIC ÉS CLAR; POC ENERGÈTIC ES FOSC: "la matèria fosca no emet radiació", "l'estrella emet un clar senyal a l'infraroig", "el telescopi garanteix una gran claredat de imatges" (en lloc de resolució); "dark matter", "bright spots of gamma bursts".

PREMISSES BÀSIQUES ÉS A BAIX; DEDUCCIONS ÉS A DALT: "la teoria es suporta en la llei Hooke", "per sobre d'aquestes premisses, Einstein va desenvolupar la seva teoria", "a un nivell més alt, es dedueix que es compleix la llei Maxwell també en aquest cas"; "the foundation of the theory", "you can develop a couple of thesis over these equations".

En astronomia, trobem INVISIBLE ÉS A BAIX; VISIBLE ÉS A DALT: "the Sun sank below the horizon", "when the stars rose over the desert". O bé, PROPER ÉS TANCAT; LLUNY ÉS OBERT: "el cometa descriu una òrbita molt oberta"; "the orbit take the planet very close to the Sun". També, ENERGÈTIC ÉS A DALT; NO ENERGÈTIC ÉS A BAIX: "a lower main sequence dwarf star burns its fuel slowly", "una energia molt alta"; "higher up in the sequence it is the Sun". En aquest camp tenim també que LLUNY ÉS A DALT; PROPER ÉS A BAIX:¹⁰⁵ "the highest red shift of the quasars"; "una baixa velocitat d'allunyament de les galàxies", nova metàfora basada en l'efecte Doppler.

En biologia, trobem MÉS EVOLUCIONAT ÉS A DALT; MENYS EVOLUCIONAT ÉS A BAIX: "la base de la cadena evolutiva", "al cim de l'evolució es troba el ésser humà"; "Ungulates arose from early mammalians", "humans represent the top of the evolution", "higher in the evolution we find mammals".

En matemàtiques, MÉS ÉS DRETA; MENYS ÉS ESQUERRE: "l'eix d'abscisses augmenta cap a la dreta"; "the values of 'x' are smaller at the left side of the axis".

---

¹⁰⁵ Com es pot veure, aquesta metàfora presenta circularitat. Un concepte orientacional s'expressa en termes d'un altre terme orientacional.

En geografia, trobem frases com "els immigrants subsaharians", que pertanyen a SUD ÉS A BAIX; NORD ÉS A DALT.¹⁰⁶

Com sembla lògic, en tractar-se d'un àmbit més normativitzat i objectivable, les expressions en anglès i català són molt semblants.

Presenciem, aquí, el mateix fenomen que observàvem en parlar de la informàtica. Les ciències, quan més modernes i contemporànies, més s'expliquen en termes molt bàsics i primaris. Les metàfores orientacionals sorgeixen, per tant, arreu. Si bé també existeixen metàfores basades en tecnologies intermèdies (per exemple, explicar l'àtom en termes d'un petit sistema solar) la majoria dels conceptes científics utilitzen metàfores orientacionals. Així, per elements tan moderns i tan pocs compresos com els quarks de la mecànica quàntica s'han escollit noms de colors i de posició (quark up, quark down, quark top, quark bottom, etc) - purament orientacionals - que s'han convertit en termes indiscutibles en física. Un altre cop ens trobem amb què per explicar allò més complex es recorre a les més bàsiques metàfores orientacionals. En aquest sentit no hi ha diferències significatives entre l'anglès i el català però, potser, això és degut a que molta de la ciència bàsica es fa en països angloparlants. En qualsevol cas, i a diferència del què passava en la informàtica, la cultura local catalana no modifica l'expressió dels conceptes, probablement perquè queden més llunyans de l'enteniment del públic general.

6.6.- La metàfora orientacional en la gastronomia

Troblem la metàfora MILLOR ÉS A DALT; PITJOR ÉS A BAIX: "la cuina catalana més alta", "cuina de molt baixa qualitat", "productes de la més alta qualitat", "manté un alt nivell culinari", "el restaurant està en el lloc més alt de la guia Michelin"; "American High Cuisine", "the wines of high quality are French or Spanish", "not fresh food of the lowest quality".

MÉS ÉS A DALT; MENYS ÉS A BAIX: "el seu contingut, baix en grasses, assegura una fàcil digestió", "l'alt contingut en proteïnes del rovell", "un cop afegit el sofregit, cal deixar-ho coure a foc baix uns altres 10 minuts", "galletes baixes en colesterol"; for wine, frost danger is at its height in May", "high in calories", "low fat", " low salt", "pork products are highly nutritious", "cook at low temperature for 15 minutes"

PERTINENÇA ÉS DINS; NO PERTINENÇA ÉS FORA: "dins la cuina mediterrània destaca l'ús de l'oli d'oliva"; "within the white wines of California".

DESITJABLE ÉS CÀLID; NO DESITJABLE ÉS FRED: "l'anglesa és una cuina molt freda que alimenta però no delecta"; "he is an expert in creating warming and tasty dishes".

En anglès el binomi CALENT / FRED s'aplica al concepte picant / dolç: "hot chillies", "hot sauce", "mild flavour".

En general, hi ha diferències de certa importància entre l'anglès i el català. Si bé, també, el menjar és una experiència bàsica de l'home, pocs aspectes com aquest han tingut un desenvolupament cultural i conceptual tan ampli. Cada societat, cada poble, cada temps, ha creat autèntics compendis gastronòmics que es barregen, molt sovint, amb altres aspectes de

---

¹⁰⁶ Una altra circularitat orientacional com la citada a la nota 105.

la manera de viure de cada lloc o cada època. És per això que els adjectius amb el quals es qualifiquen l'experiència de menjar o cuinar són tan variats que les metàfores, tal i com apareixen avui en dia, es distancien bastant uns dels altres. Un "warming dish" significaria per un català algun plat calent, però no una recepta que delecta el paladar. Una "hot sauce" podria cremar la llengua d'un català, però és una espècie per a un nord-americà. Si un cuiner de Lleida li digués a un cuiner d'Oxford que cuinés el plat a "foc baix", segurament aquest intentaria cuinar-lo a la llar de foc del menjador. I si un londinenc demanés en un hotel de Girona uns ous ferrats "sunny side up", el cuiner miraria per la finestra per veure si fa sol.

6.7.- La metàfora orientacional en l'economia

L'economia és un altre àmbit on les metàfores orientacionals es donen amb molta freqüència.¹⁰⁷ No hi ha diferències significatives entre les expressions angleses i catalanes, probablement perquè l'economia és un dels sectors més globalitzats i intercomunicats entre els diferents idiomes.

Trobem, ESTANCAMENT ÉS FRED; DINAMISME ÉS CALENT, com a: 'la direcció de VW ha proposat una congelació salarial que afectaria a 103.000 empleats', "ha sigut una setmana calenta a la Borsa", "les vendes s'han refredat durant l'últim trimestre"; "all the expansion plans have been frozen due to the bad economy situation", "with the new reduction in taxes the economy can be overheated", "China's economy is overheated", "with the chill economic winds beginning to blow in the US".

Així també, CONFLICTIU ÉS CALENT; TRANQUIL ÉS FRED: "es preveu una negociació del conveni molt caldejada", "amb la situació de les drassanes, la setmana es presenta caldejada"; "the hot issue is the economic sanctions to Germany and France", "tax effort has had a chilling effect on private investment".

També, MÉS A DALT; MENYS ÉS A BAIX: "els sous han pujat molt", "el nivell de vida ha caigut", "ha baixat l'activitat econòmica", "la notícia no va ser ben acollida pels inversors, que van provocar una caiguda dels valors del Royal Bank of Scotland", "ha pujat la Borsa"; "the prospect of a wave of mergers pushed share prices higher across the software industry", "the lowest interest ratios in the decade", "prices hit record highs in nominal terms last month", "this is the sector with the highest salaries in the industry", "OPEC members are producing at their highest level in 25 years".

MILLOR ÉS A DALT; PITJOR ÉS A BAIX: 'la taxa més alta de creixement ha fet que les diferències regionals siguin menors', "hi ha una baixa iniciativa de la mitjana empresa", "la qualitat dels productes asiàtics és baixa"; "European cars have a higher performance than Americans", "the level of profits is higher in the British companies", "profits are at the highest and forecast is really optimistic", "low salaries are eroding the consumers confidence", "real wage and salary income per capita has, so far, fallen by 3.5% over the Bush administration", "the productivity tide is rising at a faster pace than even the new-economy boosters of the last decade anticipated", "the fallout from the US economy would spread across the Atlantic".

---

¹⁰⁷ Els exemples s'han pres de diaris com l'Avui i el Financial Times. Alguns exemples, també, s'han pres d'Holmgren, L.; "Setting the neo-liberal agenda: How metaphors help shape socio-economics realities". *Metaphorik* 05. 2003

En aquest tipus particular de metàfores la inversió es dona molt sovint - en economia - és a dir, MILLOR ÉS A BAIX; PITJOR ÉS A DALT: "la inflació ha pujat", "la taxa d'atur ha baixat", "els interessos han baixat", "augmenten els accidents laborals", "puja el nivell de conflictivitat laboral", "el BCE comina Espanya a frenar l'escalada de preus dels pisos", "el banc avisa que la pujada posa en perill l'economia"; "American deficit reached its highest point last month", "President Bush said that lower taxes mean a stronger economy", "oil reserves are at their lowest since mid-March what is dangerous in the mid-term".

SENSE DUBTES ÉS CLAR; DUBTÓS ÉS FOSC: "les normes no estan clares en el mercat de valors", "la idea és veure si seria millor intentar definir aquests termes d'una forma més clara", "hi ha molts núvols negres en el mercat", "les expectatives econòmiques són molt negres", "les perspectives per a l'exportació són molt fosques"; "Iran's weak economy is blurring further more the prospect of getting out from the present stagnation", "but the bright silver clouds conceal a dark wage and salary lining", "the economic dark side is estimated to account for 15 per cent of the province's GDP".

MOLT ÉS CLAR; POC ÉS FOSC: "només hi ha tènues expectatives en la millora dels tipus"; "there are now clear public expectations that business should be socially responsible".

COMENÇAR O PROPOSAR ÉS OBRIR; ACABAR ÉS TANCAR: "s'obre el període de negociació", "es tanca la negociació", "s'obren noves vies de crèdit"; "it is necessary to open new markets", "we're not interested in opening or reopening the contract. All of the advantage goes to the state, and all of the risk goes to the Unions", "three workers have been on hunger strike for 20 days against labour injustice, without you opening negotiations. Now, they have gone out on a national strike", "all ways to import duty-free has been closed".

Potser perquè la ciència econòmica és relativament moderna (gairebé, uns pocs segles) les diferències no són tan importants entre el català i l'anglès. El fet que, a més a més, l'economia – tal com la concebem avui en dia – estigui àmpliament globalitzada tendeix a uniformar les expressions en qualsevol idioma. Existeix un ampli ventall de metàfores orientacionals quantitatives que donen poc marge a la diferenciació. Sí que es percep un ús ampli de frases angleses amb orientació verbal que no es donen en català però, tot i així, les traduccions són bastant directes i evidents.

6.8.- La metàfora orientacional en la política

En política¹⁰⁸ trobem, també, metàfores orientacionals molt conegudes i compartides per molts idiomes, entre altres, el català i l'anglès. Un estudi interessant és el realitzat per Torben Bech,¹⁰⁹ on analitza les implicacions sociopolítiques dels conceptes orientacionals en el discurs polític. La més emblemàtica és CONSERVADORISME ÉS DRETA; PROGRESSISME ÉS ESQUERRE: "a les eleccions del 36, les esquerres es van fer amb el poder", "l'ala dreta del Partit Republicà ha imposat mesures que no agraden al Congrés", "els republicans d'esquerra

---

¹⁰⁸ Els exemples s'han pres de diaris com l'AVUI, El Periódico de Catalunya, New York Times i la web de la FOX NEWS.

¹⁰⁹ Bech Dyrberg, T.: "Radical and plural Democracy: In defence of right/left and public reason". Accesible on-line a <<http://www.essex.ac.uk/ecpr/events/jointsessions/paperarchive/uppsala/ws3/Dyrberg.pdf>>. Un altre document sobre l'impacte de la metàfora en política és Anderson, R.: "I did not have sexual relations with that woman<pause, gaze averted>Ms. Lewinsky - The iconicity of Democratic Speech in English". UCLA. California, 2001.

han manifestat que no recolzaran la llei", "com a partit de dretes, recolzem que existeixi un ordre social i que es protegeixin els valors religiosos de la nostra societat", "la dreta espanyola farà el possible perquè es mantingui aquesta antipatia"; "as you may know, some left-wingers are all upset that Mr. Cheney said that", "the left wing of the Party has imposed some changes about this issue", "far right conservatism can damage Bush image", "why other left wing writers so upset about Cheney's comments?", "anything that can be done to diminish that issue is important to the left".

També trobem PODER ÉS A DALT; SENSE PODER ÉS A BAIX: "aquí, al final sempre s'imposen els de dalt", "els de baix només tenim el dret a picar de peus", "a la cúspide del poder es troba el President del Govern", "les més altes instàncies de l'Estat", "l'alta aristocràcia britànica sempre ha influït notablement en el govern"; "the top officers said the law will be changed", "a majority of voters — 52 per cent — approve of the president's job performance and lifts him out of the danger zone for incumbents", "President Bush has a slight lead over Democrat John Kerry in an Associated Press poll", "Russian Tsar was a boot over our heads", "workers are always put down by the Government".

També, FUNCIONA ÉS A DALT; NO FUNCIONA ÉS A BAIX: "quan es diu que el model ha tocat fons, és que ja fa molt de temps que se sospita que això passa", "estem massa influenciats per les misèries de la xerrameca quotidiana de baix nivell"; "the efficiency of the Administration is really low", "this Administration has always set high standards", "it's the lowest sort of politics imaginable. It is not worthy of a presidential candidate".

Però, també, trobem metàfores de RECOLZAMENT ÉS A BAIX; MANCA DE RECOLZAMENT ÉS A DALT: "el ministre està en el seu núvol, totalment desconectat de la base social", "aquest govern no té el suport dels treballadors", "seré un dirigent que hauran rebolcat les seves bases i, com a dirigent, jo ja sé què he de fer a continuació"; "the Massachusetts Senator lost ground in virtually every other demographic group", "the Vice President should have held his ground".

Troblem, així també, EMOCIÓ ÉS A BAIX; RACIONAL ÉS A DALT: "el seu discurs va brollar del fons del seu cor", "cal votar amb el cap", "la sessió parlamentària va pujar de to"; "people making a gut-level choice overwhelmingly favoured Bush, 65-29 percent". També, EMOCIÓ ÉS CALENT; INTEL·LECTUAL ÉS FRED: "s'espera una tardor caldejada contra el Govern"; "the political temperature in Washington is high".

En política es donen metàfores orientacionals en base a colors: COMUNISTA ÉS ROIG; ECOLOGISTA ÉS VERD; BLAU ÉS FEIXISTA: "els verds van arribar al poder de la mà del Canciller Schroeder", "els roigs van assaltar les esglésies", "la Divisió Blava"; "Reds can attack the US anytime", "Green parties are spreading all over Europe, something that is not happening in the US", "former red countries are willing to turn to the West and fight for their freedom".

EL PODER ÉS ENDAVANT; L'OPOSICIÓ ÉS ENRERE: "el PSC ha avançat notablement en les enquestes"; "Bush noses ahead as Kerry slips".

L'impacte, en general, dels factors culturals en les metàfores orientacionals polítiques és ampli. Això fa que hi hagin importants diferències entre l'anglès i el català. No només perquè la política és una de les activitats humanes més antigues, sinó perquè, depenent de cada societat i de cada lloc, la pràctica concreta és molt diferent. Un règim autoritari pot té a veure amb una democràcia. Però és que dins de les democràcies existeixen profundes diferències com, per exemple, les existents entre el règim presidencialista dels EUA i les democràcies parlamentàries europees.

Les traduccions, per tant, s'han de cuidar especialment si van dirigides al gran públic. Perquè un anglès entendrà sense massa problemes una expressió relativa a "les dretes i a les esquerres", però a molts ciutadans nord-americans els sonarà més natural parlar de "conservatives and liberals". I, per a gairebé tots ells, els "roigs" seran els soviètics però no arribaran a captar el concepte més genèric de persones d'esquerres i/o socialment progressistes, sense adscripció concreta a un cert partit.

Una "lleï aprovada" a Barcelona seria "una factura passada" ("Congress passed the Bill") a Washington. "els de dalt" catalans tenen comandament, poder, poden coaccionar. A Anglaterra, el "top officer" té a veure amb l'escalafó laboral, sense aquest sentit pejoratiu que trobem en català.

Existeixen interpretacions més filosòfiques que s'allunyen del camp de la metàfora orientacional. Així, es pot analitzar què es posa en el "centre" de la vida d'un individu. Pot ser la figura paterna, la família rígida i sòlida (forma de pensament que donarà lloc a un conservador) o a la idea d'una família basada en l'amor i la concòrdia (que donarà lloc a un lliberal).

6.9.- La metàfora orientacional en els esports

En el món de l'esport, trobem MILLOR ÉS A DALT; PITJOR ÉS A BAIX: "han pujat fins al més alt de la taula", "a dalt, en la classificació, s'hi troba el ciclista americà", "l'equip ha caigut al fons de la classificació", "estan en un baix moment de forma", "el nedador ha pujat molt en la seva cotització", "després d'un inici de lliga esperançador, el Barça es va enfonsar en la segona volta", "restava temps per pensar en una remuntada de l'Osasuna", "el Deportiu necessita una gesta per remuntar aquest vespre al Riazor l'eliminària contra el Milan", "els Grizzlies van caure (92-81) contra els Jazz", "Numància, un equip que acaba de pujar"; "Newman's quest of locking up a top-10 berth that qualifies him", "with this defeat, the Lakers falls to the bottom of the West Conference", "if they win, they should fight for being at the summit of the League", "the high performance of Jordan makes the difference", "with another gold medal, Michael enters the club of top swimmers", "anytime you knock off a top-10 team it is a big win", "a four-time championship runner-up", "no man won the Open without dropping a set", "Paul will be a participating track in the Summit World Championship".

En anglès, el concepte *down*, però, significa alguna cosa positiva en alguns esports com el futbol o el rugbi, "Fiedler led his team to just three first downs", "it was a wonderful touchdown", expressions que no tenen equivalència en català.

També, CLASSIFICAT ÉS DINS; NO CLASSIFICAT ÉS FORA: "Espanya està dins del mundial", "tornem a estar dins del partit", "ha quedat fora a de l'Open de Barcelona", "estar fora de la Champions és, sens dubtes, un fracàs"; "he didn't survive the race's cut off", "that really

changed the momentum of the game and got the team back into the game”, “we are out of the Championship. We didn't deserve this but it is the way it is”, “Ferrari reached to be in the pole position”.

En molts esports ATACAR ÉS A DALT – ENDAVANT; DEFENSAR ÉS A BAIX – ENRERE: “l'equip s'ha fet amunt”, “s'han quedat enrere”, “per fi, puja a la xarxa”; “being an excellent doubles player means that she will go up to the net a lot.”, “they are trying to go up and win the header”, “England was stuffed down the field with no ideas to strike back”, “during the last minutes, all the team was down trying to avoid the goal”.

Tenim, també, BO – MILLOR ÉS CLAR; DOLENT – PITJOR ÉS FOSC: “ha fet un partit brillant”, “el Barça va tenir una clara superioritat durant tot el partit”, “el domini del Madrid ha sigut clar durant tot el partit”, “han fet un joc gris i fosc, mancat de brillants i sense claredat d'idees”; “what a brilliant move in the second quarter”, “when the play began, Kuznetsova was brilliant”, “he is a shadow of the former great player he was”, “it was a brilliant third quarter scoring 42 points”.

Si bé la sement de l'esport es remunta a la Grècia clàssica, podem dir que l'esport, tal com avui el coneixem, és una activitat moderna. I, a més, molt globalitzada. Per aquells esports que existeixen a Catalunya i a Anglaterra, les diferències en l'expressió no són grans, encara que sí abundants. No obstant això, s'han desenvolupat nombrosos esports propis d'un lloc, amb regles particulars i amb seguiments més o menys amplis. Per aquest motiu, hi ha diferències importants entre un idioma i un altre, simplement, perquè es recorre a metàfores sobre alguns esports que no existeixen en altres llocs.

6.10.- La metàfora orientacional en la música

En la música,¹¹⁰ com en altres arts, trobem metàfores del tipus EMOCIONAR ÉS CÀLID; NO EMOCIONAR ÉS FRED: “la seva interpretació fou freda i excessivament tècnica”, “el timbre càlid del fagot”, “una interpretació fosca”, “el càlid timbre de la soprano”; “the answer of the public was cold because the play was grey and emotionless”, “the warm play of the violinist”, “hot dancing”, “there was a warm welcome for the pianist”, “the play was too cold, too eclectic.”.

BO ÉS CLAR; DOLENT ÉS FOSC: “fou una interpretació gris”, “la seva claríssima digitació fa d'aquest pianista un dels més virtuoses del moment”; “absolutely brilliant, Rita Moreno takes control of the show for this wonderful number”, “Bach's music succeeds in clothing the representational element in so transparent musical structure”.

Troblem, també, MÉS ÉS A DALT; MENYS ÉS A BAIX i a l'inrevés: “la sonata és una mostra de la més clara expressió beethoveniana”, “Claudi Abado assoleix la més alta expressió artística amb la Filharmònica de Viena”, “ens va delectar amb la més alta musicalitat”; “it was a soul lifting concert”, “the symphony is a great sample of the deepest sorrow the composer felt”, “when she sings it is easy to get fully immersed in the music”, “Tony's song 'Maria' is highly melodic”, “this song can get lost among the great music in the show, but its attitude makes it a highlight.”, “Bach aria is a marvel of profundity”, “Bach aria is a marvel of profundity”.

---

¹¹⁰ És interessant llegir, sobre això, Michelson, M.: “Metaphor and Popular Music Analysis”. University of Copenhagen. Paper held at the 11th IASPM Conference. Turku, 1998.

Tenim la metàfora AGUT ÉS A DALT; GREU ÉS A BAIX: "les notes altes del violí", "el do baix del contrabaix", "la sensualitat de l'escala baixa del saxofon"; "she practised up and down scales for months".

BO ÉS A DALT; DOLENT ÉS A BAIX: "un èxit d'alt nivell" ; "a low class show"

PRINCIPAL ÉS DINS; MENYS IMPORTANT ÉS PERIFÈRIA: "la sonata s'estructura al voltant d'un to de sol central", "al voltant de la tonalitat principal, sorgeixen diverses modulacions"; "the core of the movement is the theme of Parsifal that is repeated each time the character enters the stage", "around this basic melody, there are three other motives".

Posem com a exemple, ara, una frase que és una oda a la metàfora orientacional i a la metonímia en la música: *El pianista va mostrar la més alta expressivitat i una impressionant musicalitat durant tot el concert, que va tenir el seu reflex en l'excepcional lectura dels clars-foscós de Debussy i la brillant interpretació, valgui la redundància, del 'Vals Brillant' de Chopin. Alçant-se sobre una tècnica prodigiosa va saber assolir les més altes cotes de lirisme.*

En aquest camp, les diferències són petites entre l'anglès i el català però cal matisar aquesta afirmació. El llenguatge actual habitual a l'hora d'escriure un esdeveniment musical és altament metafòric i barroc, tant en anglès com en català. Deliberadament poètic. Per això, gairebé qualsevol expressió s'ona natural en qualsevol idioma. Perquè s'espera, precisament, que no siguin frases senzilles. La traducció pot ser una sentència que no s'hagi sentit mai abans, però no l'apreciarem com estranya perquè, simplement, no esperem que hi hagi frases que no siguin rebuscades. En qualsevol cas, és clar que la música recorre, molt ampliament, a transmetre conceptes abstractes mitjançant metàfores orientacionals, tan pel que fa al propi sentit com a la tècnica usada pels intèrprets.

6.11.- La metàfora orientacional en la religió

L'expressió de sentiments religiosos¹¹¹ està plena de metàfores orientacionals, especialment amb l'ús dels binomis "amunt / avall" i "dreta / esquerre". Així, trobem, DIVÍ ÉS A DALT; HUMÀ ÉS A BAIX: "honrem el que està al cel", "i, dient això als seus deixebles, se'n pujà al cel", "els pecadors es condemnaran al fons de l'infern", "els purs pujaran al paradís mentre que els pecadors jauran sota la terra per a sempre", "la llei és espiritual, però jo sóc terrenal i venut com esclau sota el pecat.", "la bèstia que puja de l'abisme els farà la guerra, els derrotarà i els matarà", "el santuari de Déu que hi ha al cel es va obrir i es va veure l'arca de l'aliança ", "el teu amor, Senyor, s'eleva fins al cel", "i el Senyor se'n pujà al cel"; "he that dwelled in the secret place of the most High", "there shall no evil befall thee", "they shall bear thee up in their hands", "made us alive together with and raised us up with him and seated us with him in the heavenly places in Christ Jesus", "you will see heaven opened and the angels of God ascending and descending upon the Son of Man", "after he was raised from the dead, his disciples remembered that he had said this", "the one who comes from above is above all; the one who is of the earth belongs to the earth", "this was now the third time that Jesus appeared to the disciples after he was raised from the dead.", "no one has ascended to heaven but He who came down from heaven, that is, the Son of Man who is in heaven", "he descended from

---

¹¹¹ Els exemples s'han extret de la Bíblia, Antic i Nou Testament; Catecisme i Evangelis apòcrifs.

heaven to earth, but continued in heaven because he is present everywhere and no place is empty of Him", "while they watched, he was taken up, and a cloud received Him out their sight".

EN GRÀCIA ÉS CLAR; PECAT ÉS FOSC: "allò que és autèntic en ell i en vosaltres, atès que la fosca s'esvaeix i l'autèntica llum ja brilla", "aquell qui assegura que està en la llum però odia el seu germà, encara està en la fosca", "però aquell qui odia el seu germà està en la fosca i camina en tenebres sense saber on va", "en tu hi ha la font de la vida, i veiem la llum en la teva llum", "el meu Déu és la llum quan tot es fa fosc", "les tenebres de l'infern"; "he shall abide under the shadow of the Almighty", "it will be the first sign of the Second Coming followed by the Last Judgment and "final separation of light from darkness", "sinners will perish for ever in the dark of the hell", "God intends to order our lives, distinguishing the light of forgiveness from the dark of sin", "we are in the Light of the Gospel", "once they enter into the light of God, they never want to leave", "the joy of being in the light of God can be so intense, we may think we are going to shatter".

PROP DE DÉU ÉS DRETA: "i se seu a la dreta del Pare"; "so then after the Lord had spoken to them, he was received up into Heaven, and sat down at the right hand of God", "the thief at the right of the Lord".

SENSE PECAT ÉS DRETA: "I have come to call not the righteous but sinners".

EN SANTEDAT ÉS RECTE; EN PECAT ÉS TORT: "segueix el camí recte de Déu", "una vida recta i de pregària"; "oh, Lord, only you shows me the straight way", "you must be a lover of goodness, prudent, upright...", "for in it the righteousness of God is revealed through faith for faith", "but strive first for the kingdom of God and his^m righteousness".

No apareixen diferències dignes de menció entre les metàfores catalanes i les angleses. Però aquest és un fet que es pot considerar normal perquè compartim una mateixa religió i, en el fons, totes les expressions venen d'un mateix tronc jueu-arameu-grec i d'uns mateixos escrits inicials. Igual que en el cas anterior, el llenguatge és també, deliberadament poètic de manera que l'oient espera frases complicades, metafòriques i rebuscades. És, per tant, més difícil trobar diferències.

En qualsevol cas, és bastant evident que gairebé totes les religions conceptualitzen a Déu a les alçades i el mal a baix, i que aquest criteri orientacional bàsic és omnipresent.

6.12.- Metàfores orientacionals en relació a conceptes quantitativus. Un cas particular

En tractar conceptes que acostumen a tenir una valoració numèrica o que estan subjectes a índex o estadístiques, moltes de les metàfores orientacionals s'inverteixen. La direcció de "a dalt", que acostuma a voler dir alguna cosa bona, passa a significar alguna cosa dolenta i viceversa. Endavant potser negatiu i darrere positiu, etc.

Així, tenim que "els salaris han pujat aquest any", "el nivell de vida ha retrocedit a Iraq", "s'ha desplomtat l'índex IBEX de la Borsa", o "el nivell adquisitiu és més gran, cada dia, a la Xina", són metàfores del tipus convencional A DALT ÉS BO; A BAIX ÉS DOLENT.

Per contra, "la inflació ha pujat aquest any", "els interessos són cada dia més baixos", "l'atur va caure un 5% durant l'últim trimestre", o "l'índex d'accidents laborals va retrocedir durant l'estiu passat".

Com es pot veure, les frases són equivalents i les metàfores gairebé idèntiques, però l'oient sap diferenciar perfectament, en cada cas, el què és bo i el què és dolent. I això només pot passar perquè l'oient coneix el context. És a dir, allò que envolta la metàfora influeix de manera definitiva en la seva comprensió. En aquest sentit, caldria dir que aquest tipus de metàfores sobre conceptes quantificables reforcen la teoria de les metàfores per atributs desenvolupada per Glucksberg que hem vist en el punt 3.6, on el context tenia un impacte important en la comprensió de la metàfora.

7.- DIFERÈNCIES REGIONALS

Les metàfores orientacionals d'un idioma determinat s'expressen, a vegades, de diferent manera segons el dialecte o la regió específica on es parla aquesta llengua. En aquest capítol pretenem, només, donar unes breus pinzellades del fenomen amb alguns exemples.

Evidentment, aquesta variació de la metàfora orientacional, en funció del lloc i de la societat particular que l'entén, significa que els factors culturals són tan importants, o més, que els factors fisiològics. Tots els homes de la terra tenen les mateixes coordenades espai – geomètriques, totes les persones jeuen quan estan malaltes i estan dretes quan estan sanes. Però, no totes expressen conceptes abstractes en funció d'aquests coneixements sematosensorials primigenis sinó que moltes els expressen en funció d'elements socioculturals.

Les diferències dialectals que hem trobat en català estan molt centrades en dites i refranys. Per contra, en anglès, els canvis són molt més nombrosos i importants, s'estenen a la parla més comuna i, sobretot, es generen contínuament en el dia a dia.

Així, en l'anglès¹¹² dels EUA trobem moltes metàfores (orientacionals i no orientacionals) relacionades amb el *baseball* que no es donen en cap altre lloc angloparlant: "it is the in thing right now" (prové dels innings), "and what is to come from the left field?" (la frase vol dir que és una idea o un fet que no té a veure amb el corrent dominant). I algunes altres relacionades amb el joc de Las Vegas o els vaixells de paletes del Mississipí que no es donen en altres zones: "he plays his cards close to his chest" (es reserva informació). O relacionades amb els ramaders dels grans prats: "he outfoxed me" (em va deixar bocabadat). Hi ha expressions que s'usen normalment als EUA però poc en altres zones, si bé són perfectament entenedores: "your time is up" (se t'ha acabat el temps), "I'm feeling kind of space out" (em sento fora de lloc), "this is really the pits" (ja no podem caure més baix). Algunes metàfores orientacionals donen lloc a equívocs importants. Així, si una dona digués: "I root for Detroit's Pistons" s'entendria, als EUA, com que és una seguidora d'aquest equip de Michigan, mentre que a Austràlia s'entendria que ha mantingut relacions sexuals.

---

¹¹² Alguns documents interessants per estudiar variacions dialectals són Haroldl, F.; "Metaphors off/for language in Popular Culture". *LING 057, Language and Popular Culture*. També, "Australian English" a <http://en.wikipedia.org/wiki/Australian_English>. És interessant el corpus de Stybr, D.; "Australian English Glossary from A to Z". *MetroDJ*. 1996.

A Canadà trobem expressions com: "there are 23 ridings represented in the Parliament" (pujar al cavall vol dir un districte electoral), "can I have a pop" (per soda, amb aquest sentit de cap amunt en les bombolles), "he lives in that outport" (*outport*, aquí, vol dir una comunitat costera no integrada a la ciutat principal) que no apareixen als EUA, Austràlia o Gran Bretanya. Tenim també "he was just a digger" que vol dir que era un soldat ras (mentre que als EUA o a Gran Bretanya aquesta metàfora orientacional no existeix i s'usa el terme *private*). A Austràlia, trobem expressions del tipus "I go to the outback" (que implica viatjar a regions remotes), "I'm back of beyond" (més lluny encara), "I am back of Bourke" (en mig d'enlloc), "what a dropkick he is!" (una persona estúpida), "let's eat capsicum" (oblidant el terme *hot pepper*, usual als USA), "it's really black stump" (estar llunyíssim a l'horitzó), "do it flat out" (molt ràpid) o "I am flat out like a lizard drinking" (en lloc de "I feel down") que fins i tot sonen curioses o gracioses – i no immediatament comprensibles – en oients britànics o nord-americans. Les metàfores orientacionals canvien, fins i tot, en un mateix territori. A l'estat de Victòria, a Austràlia, els partits de futbol comencen amb un "ball up", mentre que els parlants de l'Austràlia més occidental els comencen amb un "bounce down". I els australians de Queensland dirien "kick off", tots ells fent referència a un concepte geomètric però diferent en tots ells.

Encara que, com dèiem, en català les diferències són menys extenses (sense dubtes, com es diu a les conclusions, per la seva menor extensió geogràfica) també, en trobem algunes molts interessants. Així, a Menorca, "agafar es nord" voldria dir que algú està borratxo mentre que, a Maó, dirien "dur es nord" per explicar el mateix concepte.

Per dir que algú està parlant clarament, els parlants d'algunes zones de Balears faran servir un "parlar clar i net", en el Principat en diríem "parlar clar i català" i en altres llocs de les illes sentirem "parlar clar i llampant". En totes les expressions s'usa la metàfora CLAR ÉS ENTENEDOR; FOSC ÉS NO ENTENEDOR però sembla que no és prou contundent i es necessita completar-la amb altres adjectius, diferents en cada zona.

A l'Empordà, per dir una cosa llunyana diuen "curt de llevar" mentre que a Mallorca diuen "curt de tou". Dir-li a algú "petit" seria, en general, dir-li petit, però a les Balears, és un crit d'ànim. "fer-se gran" és fer-se adult a Catalunya però, al País Valencià, només s'aplica a les plantes i als animals, i és despectiu quan s'usa per a persones.

A Vinaròs podem sentir "curt de llengua però llarg d'ungles" mentre que, per referir-se al mateix tipus de persona, a Mallorca, sentirem "curt de vista i llarg de mans". Una persona de poc enteniment seria "més curt que un taup" a l'Empordà, "més curt que cua de conill" a Barcelona i "més curt que Lleonard" a Vinaròs. A Menorca "fer avall" és fer minvar molt una cosa però a Manacor "tenir d'avall" és tenir diarrea.

El que sí existeix en català són refranys i dites amb expressions orientacionals que només es diuen –i entenen– en una petita zona geogràfica. Per exemple, "ésser baix de davant, com sa mula d'es rector" (Menorca), "ésser gent de qui hi ha dalt" (Mallorca), "és farina baixa" (Tortosa), "anar davant del vent" (Vinaròs), "haver-se llevat a l'esquerra" (Empordà), "anar peus alts" (Mallorca), etc.

8.- TRADUCCIÓ DE LA METÀFORA

L'anàlisi de la traducció de la metàfora entre idiomes – aplicat en aquest cas entre l'anglès i el català – precisaria d'un treball addicional a aquest i queda, per tant, fora de les nostres possibilitats aprofundir en el tema.

Malgrat tot, una part important de l'estudi de la metàfora en general, i de la metàfora orientacional en particular, té com a objectiu final poder-les entendre i traduir apropiadament. És per això que, en aquest capítol, citarem algunes conclusions que altres autors han exposat.

Primerament, convé dir que un treball interessant i complet - pel que fa a la traducció de la metàfora - sobre les diverses teories que han sorgit al llarg del temps, és el realitzat per Eva Samaniego.¹¹³ Inclou, a més, nombrosa bibliografia.

La traducció de textos metafòrics, especialment en la literatura i en els documents comercials, requereix no una exactitud terminològica (com podria passar a la ciència) sinó una exactitud cognitiva sobre el pensament dels éssers humans. Aquestes textos són molt dependents, en general, de la cultura de cada lloc i cada moment i les metàfores emprades apel·len aquest entorn cultural, a elements subconscients de la societat, a les emocions i a particularitats de cada grup humà.

Si bé, a priori, les metàfores orientacionals haurien de ser les més fàcils de traduir, la seva dificultat és també molt gran. Diem que haurien de ser més les més fàcils de traduir perquè es refereixen a conceptes geomètrics o sensorials que són comuns a tots els éssers humans. Però com ja hem vist en capítols anteriors, aquests elements cognitius bàsics queden fortament afectats per l'entorn cultural i social. Per exemple, un element cognitiu primari com distingir els colors dona lloc a metàfores molt diferents segons els idiomes.

Blue implicaria tristesa en els EUA ("I feel so blue"); *bleu* seria estúpid en francès ("l'amour est bleu"); *blau* denota un borratxo en alemany ("er ist blau") i *blau* ens fa pensar en un futur esperançador en català ("per fi veiem el cel blau"). Com afirmen els partidaris de la lingüística cognitiva: el significat que una metàfora tindrà per a mi, vindrà donat, en part, per la meua cultura i, en part, per les meves experiències passades.

La traducció ha de buscar les imatges, els símbols i els equivalents metafòrics que siguin intrínsecament familiars a una llengua determinada i a la seva cultura. No n'hi ha prou que la traducció "soni bé". No n'hi ha prou que "s'entengui". Ha d'aconseguir arribar al mecanisme cognitiu de la manera directa amb què la metàfora arriba a la llengua pròpia. I això és molt difícil. Potser, per aquesta dificultat, s'han vessat tants rius de tinta en analitzar la traducció de la metàfora al llarg dels segles, sense arribar – encara – a cap conclusió universalment acceptada. Potser per això l'expressió *traduttore traditore* tingui una significació especial en traduir la metàfora. Malgrat tot, tampoc s'hauria d'exagerar la necessitat d'assolir una traducció que transmeti exactament allò què té acumulat el cervell de l'emissor. L'experiència, l'estructura mental de cadascú, la psicologia i les idees prèvies del receptor matisen, sempre, el missatge. Per això, una traducció no té per què ser més traïdora que la simple comunicació entre les persones, verbal, o escrita.

---

¹¹³ Samaniego, E.; "La traducción de la metáfora". Servicio de Publicaciones de la Universidad de Valladolid. Valladolid, 1996.

Com deia Novalis: *tota literatura és, en el fons, traducció*¹¹⁴. Fins i tot la traducció pot arribar a millorar la comprensió de l'original, disminuir la inevitable infidelitat existent en tota transmissió de idees, inclòs dins una mateixa llengua. És el cas del conegut autor brasiler Guimarães Rosa que un cop va escriure al seu traductor italià, Bizzarri i li digué que els dos junts eren fortíssims, invencibles, *com Você, não tenho medo de nada!*

I, potser per això, també, quan una metàfora es tradueix sense seguir la literalitat, amb una frase que trasllada tot l'entorn cognitiu del llenguatge origen al llenguatge destí, succeeix que la traducció pot ser fins i tot millor que l'original. El bon traductor traeix, però en profit de la llengua i la seva funció cognitiva.

En les metàfores orientacionals, la temptació de traduir literalment és encara més gran ja que, pel seu caràcter sensorial directe, tendeix a entendre's fins i tot traduïda paraula per paraula. Una altra cosa, però, és que aquest significat literal coincideixi amb el significat cognitiu de la frase.

Així, una frase tan usual en anglès com "he did that to protect his ass" que incorpora una metàfora orientacional, s'hauria de traduir per "ho va fer per cobrir-se les espatlles" però, usualment, veiem traduccions com "ho va fer per protegir-se les espatlles", o "per a protegir el seu pompis". Altres metàfores com "I am feeling up" s'haurien de traduir per "em sento eufòric", però, malgrat tot, es veuen traduccions del tipus "em sento molt amunt". Aquestes traduccions literals s'entenen, però no són usuals en la nostra cultura. Algunes metàfores orientacionals mal traduïdes poden portar a equívocs seriosos com un catàleg de cuina que parlava de les "aigüeres XXX" en català i que es traduïa, en la versió anglesa, com "XXX sinks".¹¹⁵ Sense cap dubte, una mala publicitat.

A continuació, reflectim algunes de les idees i conclusions que Eva Samaniego plasma en el seu treball:¹¹⁶

- Es dona per fet que l'autèntica dificultat de les traduccions són, precisament, les metàfores.
- Gairebé tots els autors estan d'acord amb la màxima que ha de guiar la traducció de la metàfora no és tant la igualtat semàntica o formal com l'equivalència d'efectes en el receptor de la llengua meta.
- Les generalitzacions que es facin sobre la traducció de la metàfora s'han d'atenir a binomis textuais.
- Tots els mètodes de traducció de la metàfora existents presenten un grau ineludible de pèrdua.
- La traducció és més complicada quan la "distància cognitiva" és gran entre el que intuïtivament existeix, entre l'objecte real al que es faci referència, i la metàfora que s'usi per a designar-lo.
- No hi ha una definició adequada de la metàfora ni una formulació que permeti caracteritzar la seva evolució.

---

¹¹⁴ Novalis; "Werke und Briefe" (edició d'Alfred Kellertal). Winkler. Munich, 1968. Recollit a André Lefevere (recop.); *Translating Literature: The German Tradition from Luther to Rosenzweig*, Van Gorcum. Assen/Amsterdam, 1977, p. 65.

¹¹⁵ Evitem citar la marca per tal de no fer publicitat gratuïta. El doble sentit de la paraula "sink" en anglès crea una metàfora orientacional, fatal per a la publicitat (*XXX s'enfonsa*), que no existeix en català.

¹¹⁶ Samaniego, E.; Op. Cit. a 113.

- Actualment, és impossible arremetre la investigació rigorosa de la *traduïbilitat* de la metàfora.
- Les propostes d'Ogden, Richards i Van den Broek¹¹⁷ coincideixen amb acceptar que la traduïbilitat d'una metàfora és inversament proporcional a la quantitat de la informació cognitiva que comporta aquesta metàfora.
- Una pregunta crucial és si, en traduir la metàfora, es pot traduir només el contingut cognitiu, o només el vehicle lingüístic dels dos. Molts autors semblen que es decantin per dir que no és possible traduir els dos, i han d'escollir entre el vehicle i el contingut.
- Per a poder traduir una metàfora a la llengua meta, primerament el traductor l'ha de poder reconèixer en la llengua origen i això requereix un domini profund dels dos idiomes.

En definitiva, la metàfora - i el subgrup de les orientacionals- s'han de tractar particularment en cada cas. No hi ha regles universals. No hi ha criteris genèrics. I fins i tot no hi ha consens sobre si una metàfora podrà ser traduïble per tal que el seu impacte sigui igual en la llengua mare i en la llengua destí.

---

¹¹⁷ Obres citades a Samaniego, E.; "La traducción de la metáfora". Op.cit. 113

9.- CONCLUSIONS

Podem classificar les conclusions en diversos grups:

Sobre la metàfora en si

- Gràcies al pensament, les teories i les anàlisis de l'últim segle, la metàfora ha deixat de ser un element perifèric del llenguatge, per a convertir-se en un mecanisme central i bàsic en els models que pretenen comprendre el pensament humà.
- Si bé cap de les teories no sembla completa o prou convincent, el mèrit de totes (i en especial, els treballs de Lakoff i Johnson) és, precisament, haver donat compte de la importància del mecanisme metafòric en el procés del pensament i haver posat de manifest la funció cognitiva que envolta.

Des del meu punt de vista, crec que s'ha extremat, en excés, el concepte de metàfora com a base neuronal del mecanisme cerebral. Més que pensar que la metàfora és la causa que subjau en el propi pensament, em sembla que és més raonable pensar que el cervell *utilitza* mecanismes metafòrics. No és que el cervell es basi en un cablejat metafòric sinó que *usa* tècniques metafòriques. Hi ha una gran diferència entre afirmar que les persones usen esquemes metafòrics per a accedir al món o defensar que aquests esquemes estan cablejats en el nostre cervell. És més software d'aplicació que hardware o llenguatge en codi màquina.

Des d'aquesta òptica, es podria considerar que la metàfora és el producte superficial d'un mecanisme més profund encara desconegut.¹¹⁸ D'un mecanisme sinàptic i neuronal, que genera funcions metafòriques cognitives però que *no només* funciona d'aquesta manera. La metàfora seria, doncs, una conseqüència, una de les moltes estratègies cognitives que utilitza el cervell, no la seva causa.

- El que sí que sembla clar és que el pensament metafòric és universal i comú a tots els éssers humans. Però, així també, la forma en què el pensament metafòric es desenvolupa i s'expressa, no és universal.¹¹⁹
- La parla metafòrica està estesa a tots els àmbits de la llengua i, en gran mesura, es produeix inconscientment.
- Les classificacions i els criteris subjacents cognitius de les metàfores (tema especialment desenvolupat per Lakoff i Johnson) em semblen arbitràries. Són un model que dóna compte de molts exemples, però aquests exemples es podrien explicar, de manera també raonable, amb un altre model. La funció cognitiva existeix, la intuïm, és allà, però els nostres models per a explicar-la encara són poc rigorosos.
- No sembla, tampoc, raonable el menyspreu que actualment es dóna a la metàfora com a element decoratiu i / o emocional. De la mateixa manera que el múscul és una cosa innata en el cos però podem simular i recrear músculs robotitzats, l'escriptor pot generar, a propòsit, metàfores que tinguin una funció d'enriquiment del llenguatge com a funció bàsica, sense una necessitat imperiosa d'augmentar el coneixement.

---

¹¹⁸ Per posar un exemple, seria com la teoria gravitatòria de Newton que, durant segles, va explicar molt fets però que no és sinó un subconjunt d'una altra teoria més completa que és, de fet, la teoria de la relativitat d'Einstein, la qual – al seu torn – és un subconjunt d'una altra teoria encara més completa en vies de desenvolupament. O per dir-ho d'una altra manera seria el *software Word*. Una cosa que veuríem com a producte exterior de l'ordinador (cervell), però existirien nivells més profunds: el sistema operatiu, el codi màquina en binari, els circuits electrònics, el nivell d'àtom dels transistors, etc.

¹¹⁹ Vegeu el comentari del text marcat amb la nota 46.

Probablement, una bona combinació, - en les dosis apropiades - d'Aristòtil, Lakoff, Hobbes i Coleridge seria la més adequada. És a dir, entendre la metàfora com una combinació d'expressió lingüística, d'explicació abreviada, de vehicle de coneixement, de manera de funcionament cerebral, de rigor en el seu ús i de manifestació de sentiments.

- La metàfora és particularment difícil de traduir i, fins a la data d'avui, no hi ha una visió única sobre quina és la millor aproximació per a tractar-la.
- I sembla raonable pensar que, en un futur, la lingüística s'haurà d'encaixar molt profundament amb la matemàtica, la física, la química i la neurologia. Perquè, finalment, per a entendre com pensem, per què pensem, i per què generem metàfores, haurem d'entendre quines connexions electroquímiques es donen entre les nostres neurones per arribar a comprendre com funcionen xarxes de bilions de connexions i baixar el nivell molecular dels aminoàcids i les proteïnes. Sense dubte, un repte titànic. Però, també, apassionant.

Sobre la metàfora orientacional en general

- Si bé no es pot afirmar al 100%, sembla que la metàfora orientacional és universal. No només pel que fa als elements geomètrics que conformen el nostre cos i la nostra ubicació en el món, sinó, sobretot, en la constant dualitat que genera el nostre cervell. No només els "a dalt / a baix, davant / darrere", etc, que donen nom a aquest tipus de metàfores sinó tota la infinita successió de dualitats: negre / blanc, fred / calent, clar / fosc, ràpid / lent, etc, etc. El ying i el yang clàssic.
- És important recalcar que la metàfora orientacional és aquella que posa en relació, que projecta, dos sistemes de conceptes. El nombre d'*orientacional* no ens ha de dur a restriccions espacials al seu enteniment.
- La metàfora orientacional apareix en tots els camps de l'activitat humana i en totes les cultures. D'una manera més o menys extrema, o més o menys estesa, però apareix sempre.
- La metàfora orientacional està particularment afectada per la cultura de cada zona. L'àmbit cultural la fa expressar-se de manera molt diversa i, per tant, menys universal que altres tipus de metàfores. Fins i tot, en territoris reduïts, hi ha variacions molt importants en l'expressió d'un mateix concepte. Però, si bé la forma en la qual es manifesta la metàfora presenta nombroses variacions, en el fons, sempre hi apareix el mateix concepte. Així, els exemples sobre com s'inicia un partit de futbol (vegeu punt 7) la pilota puja, baixa, bota o es llança... però el que és comú és que s'usa un moviment espacial de la pilota i, no per exemple, el dir que els espectadors comencen a cridar. Allí s'aguaita un mecanisme més profund encara no entès.
- La metàfora orientacional s'usa àmpliament en els desenvolupaments tècnics, no només verbalment sinó icònicament.
- La metàfora orientacional és un producte cerebral amb evidents riscos socials. Potser l'expressió i / o estar a l'arrel d'actituds discriminatòries, racistes o sexistes. Potser perquè - com deia - el seu origen es basa en les dualitats que l'home genera. Sota aquest prisma, llanço una hipòtesi per al futur: Desapareixeran les metàfores orientacionals del nostre repertori lingüístic a mesura que la societat i la cultura avancin? Els escriptors del futur evitaran qualsevol metàfora orientacional?

De la metàfora orientacional en els idiomes anglès i català

- Ambdós idiomes comparteixen una arrel comúna indoeuropea des del punt de vista lingüístic, així com una història i cultura relativament properes, per això les metàfores orientacionals són similars, encara que no iguals.
- En general, les metàfores orientacionals es troben amb molta més freqüència en anglès que en català d'una manera molt significativa.
- Els binomis A DALT / A BAIX i DAVANT / DARRERE s'utilitzen més en anglès, mentre que els binomis DINS / FORA i CENTRE / PERIFÈRIA s'empren més en català. Això podria suggerir que els parlants de llengua anglesa serien – en el seu origen – més extravertits, més globals i menys lligats a la terra que els catalans, on el que és propi, del centre del grup, l'interior, etc, pren una major importància.
- En anglès té més representativitat el concepte de RECTE (*straight*), com a virtut, que en català, mentre que en el nostre idioma té major rellevància el concepte de DRETA, com a virtut.
- Una particularitat notable de l'idioma anglès que no surt en català és l'orientació verbal. No només vàlida el major ús d'aquest tipus de metàfores que dèiem abans, sinó que fa que l'anglès sigui un llenguatge marcadament orientacional. No és estrany que els grans avenços sobre el paper de la metàfora, com a element cognitiu, es donessin quan Reddy va estudiar, precisament, l'idioma anglès.
- La traducció de les metàfores entre els dos idiomes – amb excepcions – és senzilla a un nivell superficial. Una traducció literal s'entendria en un o altre idioma, si bé podria sonar estranya o forçada. Però s'entendria. Però, la traducció *fina*, per la qual es transmeten experiències i complicitats culturals és igual de difícil que entre qualsevol altra parella d'idiomes. En català, la inversió de la metàfora orientacional, sembla donar-se amb més freqüència
- La metàfora orientacional presenta diferències regionals més grans en anglès (on són nombroses) que en català (on són escasses i més centrades en refranys o dites particulars). Aquest no és un resultat que sorprengui, tenint en compte l'extensió territorial dels dos idiomes. I, és clar, aquest fet confirma que el mecanisme cultural afecti seriosament aquest tipus de metàfores.
- Les metàfores orientacionals en arquitectura són més comunes en anglès que en català, si bé existeixen de manera similar en ambdós idiomes
- L'anglès és la font de moltes metàfores orientacionals en els camps tècnics com la informàtica o la ciència bàsica. I el fet d'usar una metàfora orientacional per a expressar un determinat concepte s'ha transmès al català. Però, aquesta transmissió en la informàtica no ha sigut literal i s'ha transformat en bastants casos, fins al punt que una traducció literal pot sonar francament estranya. I això implica, també, que cal tenir cura de la traducció.
- S'observa clarament que com més complex és un concepte tècnic, més es recorre a l'ús de metàfores orientacionals. En àrees tècniques altament abstractes l'ús d'aquest tipus de metàfores és amplíssim.
- La gastronomia, la política i els esports són sectors on la influència cultural s'ha deixat notar, de manera important, diversificant les metàfores entre els dos idiomes.
- Per contra, la religió i la música semblen compartir metàfores amb una amplíssima proporció, tant en anglès com en català. A més, l'orientació espera un llenguatge metafòric altament desenvolupat. Cal ser conscient que Catalunya i els països angloparlants

tenen una mateixa arrel religiosa en gran part de la seva població, la qual cosa facilita aquest transvasament de metàfores.

- També en economia es fa sentir l'impacte de la globalització i es detecten poques diferències entre les expressions angleses i catalanes.
- En medicina, la metàfora ontològica està molt més desenvolupada que l'orientacional si bé aquesta última és més immediata i natural per explicar la malaltia.

Reflexió final

És apassionant entendre com funciona el nostre cervell, com pensem, la manera com la metàfora ens proporciona coneixement i en concret, l'orientacional ens permet entendre conceptes complexos en funció de conceptes senzills. I el camí d'anàlisi que hi ha davant és enorme. Com a filòlegs, com a lingüistes, com a neuròlegs, el nostre deure és aprofundir en l'estructura neuronal i conèixer el mecanisme del nostre pensament i de la nostra expressió verbal.

Però, en el fons, albergo el desig que mai no arribem a saber el per què es genera una metàfora i quins són els mecanismes que la produeixen. Per què? Doncs perquè no hi ha res com llegir uns versos i deixar-se dur per la màgia de la metàfora. Sense saber per què, ni per a què, ni com, ni si les nostres neurones han creat sinapsis, ni si és orientacional o no. Simplement, deixar-se envoltar per la màgia del llenguatge, perdre's en el món que no comprenem, quedar-se bocabadats amb la meravella que se'ns revela i creure que aquesta metàfora és una espurna divina que ens és donada:

Com d'un pou d'aigua clara extraiem

els secrets minerals de la joia.

Tu somrius i proclames l'imperi

de la lluna en els ulls, en el sexe,

en els llavis, en tot el que és fet

per nedar sobre el mar blanc dels astres.

No hi ha vent ni murmuris. No-res.

Tot és prest perquè l'Óssa Major

es redreci, i el cel de la nit

ens habiti amb les lloses de jade.

(Vicenç Llorca, 1999, *De cel subtil*)

Nedem sobre el mar blanc dels astres! Tot és a punt per a somiar!

BIBLIOGRAFIA COMPLEMENTÀRIA

A més de tota la bibliografia citada a les notes de peu de pàgina, fem seguidament una relació d'altres referències bibliogràfiques que poden ser d'interès i que s'han consultat, amb major o menor profunditat, per l'elaboració d'aquest treball.

- Badía, M. ; "Estudi lingüístic de la metàfora". Publicacions de l'Abadia de Monserrat. Col.lecció Biblioteca Abat. 2000.
- Barcelona, A. ; "Metaphor and Metonymy at the Crossroads: A cognitive Perspective". Mouton de Gruyter. 2003.
- Cole, D.; "Therapeutic Metaphors: Helping Others Through the Looking Glass". Meta Pub. 1978.
- Derrida, J.; "Writing and Difference". University of Chicago Press. 1980.
- Feder, E.; "Metaphor: Its Cognitive Force and Linguistic Structure". Clarendon Press. Oxford. Publication, 1989.
- Gumpel, L.; "Metaphor Re-examined: A Non-Aristotelian Perspective". Replica Books. 1985.
- Halliday, M. & Matthiessen, C.; "Construing Experience Through Meaning: A language Based Approach to Cognition". Continuum Int. Pub. Group. 2002.
- Katz, A. & Scott, J.; "Metaphor: Implications and Applications". Lawrence Erlbaum Associates. Mahwah, 1996.
- Kelley, M.; "The Metaphorical Basis of Language: A Study in Cross-Cultural Linguistics or the Left-Handed Hummingbird". Edwin Mellen Press. 1992.
- King, K.; "The Big Picture: Idioms as Metaphors". Houghton Mifflin College Div. 1999.
- Kofman, S.; "Nietzsche et la Metaphore". Galilee. 1983.
- Lakoff, G.; "Moral Politics, How liberals and Conservative Think". The University of Chicago Press. Chicago, 1996.
- Lakoff, G.; "Don't Think of an Elephant: Know Your Values and Frame the Debate--The Essential Guide for Progressives". Chelsea Green Publishing Company . 2004.
- Lakoff, G.; "Where Mathematics Comes From: How the Embodied Mind Brings Mathematics into Being". Basic Books. 2001.
- Lakoff, G.; "Women, Fire, and Dangerous Things". University of Chicago Press. 1990.
- Lakoff, G. & Turner, M.; "More Than Cool Reason: A Field Guide to Poetic Metaphor". The University of Chicago Press. Chicago, 1989.
- Mac Cormac, E.; "A Cognitive Theory of Metaphor". MIT Press. 1985.
- Martínez, J.L.; "La metáfora". Ediciones Octaedro. 1993
- Messeguer, L.; "Metàfora i creativitat". Col. Summa Filologia, 1. 1994.
- Mida, G.; "Boycott in America: How Imagination and Ideology Shape the Legal Mind". Southern Illinois University Press. Carbondale, 1999.
- Murry, C.; "The Myth of Metaphor". Yale University Press. New Haven, CT, 1962.
- Nuñez, F.; "Metàfores d'Internet" a <<http://www.uoc.edu/humfil/articles/cat/nunez0304/nunez0304.pdf>>.
- Paprote, W. & Dirven, R.; "The Ubiquity of Metaphor: Metaphor in language and Thought". Lighting Source Inc. 1986.
- Rivano, J.; "Perspectivas sobre la metáfora". Editorial Universitaria. 1986.

- Rudigoz, C.; "Systematique genetique de la Metaphore Sexuelle". Universite de Lille. Atelier Reproduction de Theses. Lille, 1978.
- Soskice, J.M.; "Metaphor and Religious Language. Clarendon Press. New York, 1985.
- Stellardi, G. ; " Heidegger and Derrida on Philosophy and Metaphor: Imperfect Thought (Philosophy and Literary Theory)". Prometheus Books. 2000.
- Tsuchiya, M.; "The Mirror Metaphor and Coleridge's Mysticism: Poetics, Metaphysics and the Formation of the Pentad". Edwin Mellen Press. 2000.
- Welton, J. & Newson, E.; "What Did You Say? What Do You Mean?:An Illustrated Guide to Understanding Metaphors". Taylor and Francis. 2004.